

Pálené, pivečko, borovička...

Vsetínští tkalci

Galanterní klempířství

30 let CHKO Beskydy

Osamělý rebel

malíř Miloš Boria

Dva světy Karla Solaříka

Dolmen v Beskydech?

Nositelé tradice

lidových řemesel 2003

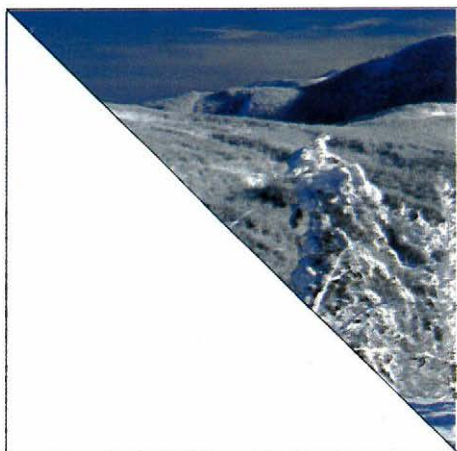
Dokumentární kresby

Karla Langra

S muzikantem

Janem Rokytou

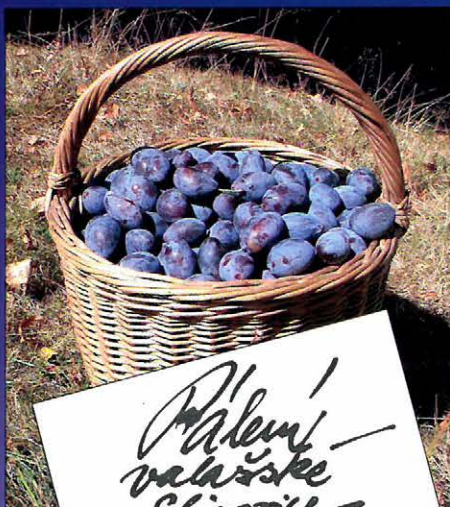
V ateliéru Jan Hrnčárek

11

prosinec
2003/2

Vlastivědná revue

*Pálení
valašské
Slivovice*

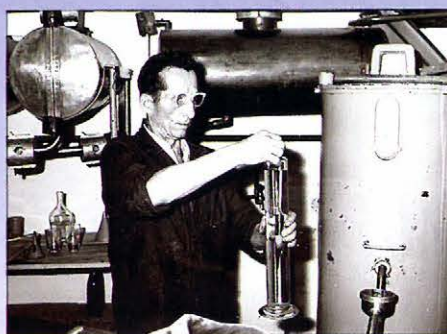
Švestky na kvas se sbírají dobře vyzrálé, co nejsladší, ale ještě pevné, šťavnaté, nescvrklé.

Někdo posbírané ovoce jenom nasype do bečky, jiný je mačká, aby pustilo šťávu. Zakládání kvasu nebyla mechanická činnost. Vynálezavost hospodářů ji zařadila mezi alchymii a jiná černá umění.

Den, kdy se páliło, byl pro dospělé členy rodiny stejnou událostí jako zabíjačka. Aby se tak probíha cestou nerozsykala na voze bečka s kvasem! A jak poteče? V prvním kotli se z kvasu vydestiloval takzvaný lajtr, destilát ještě ne čistý a méně „výhřevný“. Ten se pak přelával do menšího kotle pro druhou destilaci. Prvnímu litru, tak okolo osmdesáti procent, se říkalo výskočky a kdysi se mohl dávat bokem jako medikament. Úplný závěr pálení poskytoval nevalnou, slabou kyselku, a ta sloužila při masážích anebo jako bídná náhražka, když kvalitní pálenka došla. Dnes už se to tak, myslím, dělat nedá, nádrže jsou pod pečeti, každý litr se automaticky odčítá a odběr končí dřív, aby slivovici nepokazil pach přiboudliny. Destilát se pak čistou vodou doředí na dvaapadesát procent – anebo stupňů, nevím. Podle ústního podání dobrá slivovice při nalévání do sklenky musí kolem jejích okrajů přelit, „dělat korálky“, a na hladině musí mít jemný, sotva viditelný duhový odlesk.

Za patriarchátu slivovice byla přesně začleněna do života rodinného i veřejného. Ráno si hospodář lépl malou šampri na dobrou chuť. Za jeho zády podobně lépnuti si dopřála někdy i žena nebo stařenka.

Ve svátek se slivovice dávala na stůl především k uctění hosta. A zase jenom malá sklenička se nalila. Až koncem války a po ní se změnily mravy. Konec patriarchátu se i tady stal začátkem nového stylu. Od kvality ke kvantitě. Mírná dávka prý léčí, o něco větší stimuluje životní sílu, přes míru dělá z člověka hovado.

Valašský rituál pálení slivovice popisuje ve svých vzpomínkách na „Konec patriarchátu“ František Pavlíček. (Archa, Zlín 1992, str. 147 - 149) (barevné fotografie M. Janiš, černobílé fotografie z archivu MRV ve Vsetíně, foto M. Macík a L. Buzek) - připravila H. Jabůrková

„Tož, na zdraví
a na dobrou chutečku!“

Je tady – první deštivý a pošmourný podzimní den. Po letošním neskutečně dlouhém létě, plném slunce a pohody, docela nečekaná změna. Neočekávané člověka vždy jaksí zaskočí. Stejně jako zpráva o náhlém skonu laskavého přítele. Říká se, že po překročení osmdesátky už se o nečekaném odchodu nedá hovořit. Co naplat, když srdce to cítí jinak! Zpráva o úmrtí umělce Lubora Tokoše nás opravdu rozesmutila. Byl tím, kdo uměl rozdávat pohodu a úsměv, pohladit lidsky konejšivým hlasem a svým projevem hereckým i výtvarným dělat nezištně radost druhým. Miloval život, legraci, poezii (zvláště tu Skácelovu), vůni barev na malířské paletě, chuť slivovičky, valašskou muziku, kopce a hlavně lidi kolem sebe... Snad právě proto podporoval i naši redakční práci. Vždy vyšel ochotně vstříc radou i skutkem. Naposled v květnu tohoto roku, kdy ještě v plném zdraví spolu s námi, našimi dopisovateli, hosty a mnohými čtenáři oslavil ve vsetínském zámku vydání jubilejního 10. čísla časopisu. Oslava to byla příjemná, veselá a družná, jak to bývá mezi dobrými přáteli běžné. Ať i vám ostatním náš časopis nadále přináší radost i nová poznání a naplňuje vás silným pocitem kontinuální lidské soudržnosti!

Hana Jabůrková

VALAŠSKO - vlastivědná revue (historie-příroda-lidé-umění-události)
Vydává Muzeum regionu Valašsko ve Vsetíně
Adresa redakce: Muzeum regionu Valašsko ve Vsetíně, Horní nám. 2, 755 01 Vsetín,
tel.: 571 411 690, fax: 571 411 689, e-mail: h.jaburkova@vs.vlmuzeum.cz
Zodpovědný redaktor: RNDr. Karel Pavelka
Výkonná redaktorka: Mgr. Hana Jabůrková
Technický a výtvarný redaktor: Břetislav Dadák
Redakční rada: Mgr. Jiří Demel, PhDr. Zdeněk Fišer, PhDr. Karel Pavlišťík, CSc.,
Eva Urbachová, Mgr. Jiřina Veselská
Příprava pro tisk: František Valer: Sv. Čecha 656, Kroměříž, tel. 573 337 546
Tisk: tiskárna PRINT Kroměříž
11. číslo vychází 4. prosince 2003 v nákladu 1000 výtisků
Vychází 2x ročně (uzávěrka příštího čísla 30. 3. 2004)
Distribuce: MRV Vsetín - zámek Vsetín a zámek Kinských ve Valašském Meziříčí,
Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně, Karlovo muzeum ve Velkých Karlovicích,
vybraná knihkupectví ve Vsetíně, Rožnově pod Radhoštěm, Valašských Kloboukách,
Vizovicích, Zlíně a v Praze (Academia, Václavské nám.)

ISSN 1212-3382, MK ČR E 13226

Za věcný obsah dodaných příspěvků odpovídají autoři. Redakce si vyhrazuje právo v případě potřeby příspěvky krátit. Bez svolení redakce není možno dále veřejně šířit zde publikované materiály ani jejich části.

OBSAH

- 1 **Obsah, tiráž, Úvodník: Je tady ...** (Hana Jabůrková)
- 2 **Pavel Kotrla: Podzim** (báseň)
Čím je pro mne Valašsko... (B. Bradbrooková, Z. Mišurec, Š. Benešová, J. Pospíšil)
- 4 **Zajímavosti z dějin výroby a konzumace alkoholu** (Lubomír F. Piperek)
- 7 **Vsetínští tkalci** (Eva Urbachová)
- 9 **Galanterní klempířství na Rožnovsku** (Daniel Drápala)
- 11 **Masarykovská vzpomínání - k 85. výročí vzniku samostatného československého státu** (Jiří Demel)
- 14 **„Bylo to krásné, když jsme se tak bili o nový český život“ (ještě jednou o MUDr. Kraiczevi)** (Josef Kramář a Pavel Dorčák)
- 16 **Československé legie v malířských dokumentech a legionář - akad. malíř Břetislav Bartoš** (Richard Sobotka)
- 18 **Ochrana přírody I. - všeobecná část** (Jan Pavelka, Karel Pavelka)
- 20 **Chráněná krajinná oblast Beskydy I.** (František Jaskula - Správa CHKO Beskydy)
- 24 **Osamělý rebel Miloš Boria** (Olga Mehešová)
- 26 **„... jen když Pán Bůh zdraví dá, P. Maria peníze a bude se dařit kumšt...“ Z korespondence Miloše Boria bratru JUDr. Antonínu Borišovi** (Hana Jabůrková)
- 30 **Ohlédnutí za výstavou: Dva světy Karla Solaříka** (Karel Bogar)
- 32 **Historickým objektivem: Srpen 1968 a „Svobodné Valašsko“** (Břetislav Dadák)
- 34 **Od všeckého trošku:**
Věž vsetínského zámku zpřístupněna veřejnosti (Karel Pavelka)
Nositelé tradice lidových řemesel 2003 (Jiřina Veselská)
- 35 **Dolmen v Beskydech? Zpráva o posouzení původu kamenného stolu na Čertově mlýně** (L. Štěpánek, A. Přichystal a kol.)
- 36 **O Valašsku na Valašsku: z regionální literatury**
Alois Rychlík a nakladatelství Lípa ve Vizovicích (Ludmila Velcerová)
- 37 **Sbírka lidových písní F. Bartoše** (Karel Pavlišťík)
Texty po třicáté (Dalibor Malina)
Vzpomínáme:
- 38 **RNDr. Lubomír Brabec - nekrolog** (Karel Pavelka)
Rožnovský rodák František Bayer (Jiřina Veselská)
- 40 **Vzpomínka na Jana N. Poláška** (Jiřina Fabiánová)
- 41 **Karlovický rodák Petr Křenek** (Helena Mičkalová)
V hoře na vršku... (Helena Mičkalová)
- 42 **Bud' vůle Tvá** (Marie Chovanečková)
Vzpomínka na prof. Karla Langra (Jiří Demel)
- 43 **Dokumentární kresby K. Langra ve sbírkách vsetínského muzea** (Olga Mehešová)
- 46 **Naši jubilanti:**
Jiří Demel * 3. 11. 1923 (Jiřina Fabiánová)
- 48 **Na okraj výstavy k 75. výročí Masarykova gymnázia Vsetín** (Mojmír Trávníček)
- 49 **Rozhovor s Janem Rokyťou (* 16. 4. 1938)** (Hana Jabůrková)
- 52 **Valašští pastuchové v Zubří** (Hana Jabůrková a Eva Urbachová)

Obálka:

Reportáž: Pálení valašské slivovice (Hana Jabůrková)
V ateliéru: Akad. malíř Jan Hrnčárek (Olga Mehešová)
Za tajemstvím depozitářů: Hudoucí andělé (Olga Mehešová, Kamila Valoušková)

Foto na přední straně obálky: V. Jurčák: Cimbalista Jan Rokyta; M. Janiš: Valašské trnky „kulovačky“ z letošní sklizně; K. Langer: Ukolébavka, 1991, linoryt; K. Solařík: Padala hvězda, 30. léta 20. stol., olej na plátně (reprodukce obrazu); F. Jaskula: Ledové království na hřebeni Beskyd

Podzim

Pavel Kotrla

*Průzračný a hořký křik raněné volavky
Protíná modré nebe
Usmýkán obludou každodennosti
V dlani sevru malý mráz*

* * *

*Ryby s čely studenými o led bijí
A po sněhu vlny jdou
Najednou ještě větší ticho rozlehne se
A vlny zase utichnou*

Pavel Kotrla se narodil 5. května 1974 ve Vsetíně, tam také vystudoval Masarykovo gymnázium a na Ostravské univerzitě potom český jazyk, literaturu a literární vědu. Poezii a literární kritické články publikuje v českých literárních časopisech, zejména ve Tvaru, Textech a vendryňském poetickém magazínu Welles, v poslední době také v časopise Český rozhlas. Je šéfredaktorem literárního časopisu Texty, který vydává Knihupectví Malina ve Vsetíně; řídí a vydává jeho internetovou podobu. Pracuje jako internetový grafik v Rožnově pod Radhoštěm. Žije v Bystřici.

Čím je pro mne Valašsko?

Dr. Bohuslava BRADBROOKOVÁ – Nečasová, lingvistka, spisovatelka a vysokoškolská pedagožka působící ve Velké Británii, od r. 1952 v zahraničním exilu

Těžko si dovedu představit člověka, který by nemiloval svůj rodný kraj, i kdyby třeba nebyl tak krásný jako naše Valašsko. Je-li člověku souzeno jej opustit a prožít pak větší část života v cizině, tím víc vzpomíná, srovnává a neodolá touze se „domů“, do zase svobodné vlasti, podívat.

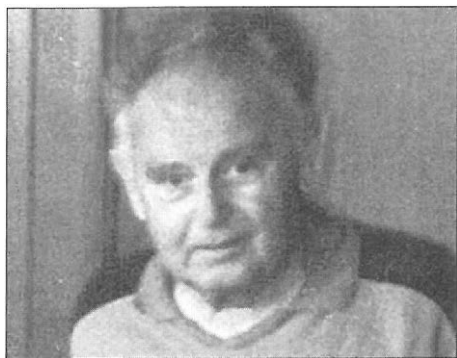
Ty naše krásné hory a krajina vůbec! Na jaře, v létě, na podzim i v zimě. Když jsem žila po léta v severním Walesu, tam je sice též moc krásně, ale docela jinak: hory vysoké a ostré, ofoukané, samá holá skála, přísnější, nebezpečnější, uprostřed hlubokých, zádumčivých jezer – což ale okolí mého nynějšího domova, v Cambridgi, kde je krajina plochá jako lánec? Ano, spousta zeleně a překrásných květů, spolu s čarovnými východy a západy slunce; turisté na výletech po okolí se třeba rozplývají obdivem, jen já nic – kde máte ty hory? I lesů je poměrně málo, jen sem – tam malebný potůček či říčka... Mám ty valašské hory aspoň na obzorech po stěnách.

Často si s vděčností též vzpomenu na kulturní ovzduší Valašských Athén, v nichž jsem vyrůstala: základní vzdělání spolu se studiem na učitelském ústavu mi zřejmě daly pevné základy, na nichž se dalo stavět, ba i soutěžit v cizině. Když jsem se po skoro čtyřiceti letech mohla zase podívat do svobodné vlasti, lichotili mi krajané, jak jsem si uchovala češtinu: copak je možné mateřštinu zapomenout? Prý ano, ale já nevěřím. V době pražských studií, cestou domů na prázdniny, jsem se zpravidla přistihla, že jakmile vlak vyjel z Hranic směrem k Mezíříčí, začalo mi to myslet po valašsku; to si musím přistě znovu ověřit, ale snad *aj tak sa môže?*

Dr. Boh. Bradbrooková

PhDr. Zdeněk MIŠUREC, etnograf a folklorista

I když jsem rodákem z „města Malenovic“ – jak zpíval kdysi syneček v Bílovicích (B II, s. 469) – národopisně vzato tedy ani z Valašska, ani ze Slo-

vácka, ani z Hané, srdce mne odedávna přitahuje k Valašsku a k Beskydům. Možná se na tom podílí i genový fond našeho rodu ze Žlutav u Napajedel, které byly založeny v šedesátých letech 17. století a osídleny tehdy odbojnými Valachy. Avšak hlavní roli v této mé citované orientaci na Valašsko a Beskydy nesporně sehrála hmotná i duchovní kultura valašského lidu a z ní především krása valašské lidové písně, neobyčejný půvab zdejší krajiny, jakož i milí a přátelští lidé v této horalско-ovčácké východomoravské oblasti.

Poznával jsem je zejména jako etnograf Krajského muzea ve Zlíně, hlavně při přípravě nového projektu rozšíření Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, spočívající též v rozsáhlých terénních výzkumech. Zlínskému muzeu zůstanu do smrti vděčný za to, že jsem tam byl pověřen úkoly, při jejichž plnění jsem se podrobně seznamoval s krajem i lidmi moravského Valašska, které spolu s rodným Malenovicem trvale zůstává mým krajem milovaným.

Valašsko jsem poznával i při svém více než třicetiletém kontrášování v pražské Valašské cimbálové muzice Dolina a také při nezapomenutelných a obrozujících chvílích, které více než padesát let prožívám každoročně v dohledu královské Lysé hory (1 328 m n. m.) na bezručovsku „šumném“ starohamerském Gruni.

To všechno ve mně nabuzuje a posiluje můj trvalý niterný vztah k těmto nádherným východomoravským končinám, jak jej za sebe vyjádřil už Metoděj Jahn v básni, s níž se plně ztotožňuji:

*„Na chlumu kopce zrána stoje
přehlížím dálné pásmo hor,
naslouchám, jak tam z lesní chvoje
tajemný vane rozhovor.“*

Takže tím člověkem, stojícím zrána na chlumu kopce – v mém případě nejčastěji grunské Kozle-ny (886 m n. m.) – jsem též já -

Šárka Š. Beneš

Akad. malířka Šárka Š. BENEŠ, výtvarnice, od r. 1969 žijící v Kalifornii

Ačkoli můj tatínek byl rozený Vsetiňák, čili Vsetiňan, my jako rodina jsme se tam přistěhovali až v listopadu 1938, jsouce po nastolování jakýchsi spravedlností vykopnutí ze zabraného pohraničí.

Ubytovali nás, uprchlíky, či vyhnance, nejprve pohromadě na zámku, později jsme všelijak bydleli nebydli.

Rozhodně nejvíc pro mne znamenala a vůbec nejdůležitější byla škola a učitelé, kteří si toho v mém případě zvláště nevšimli, neb jsem příliš, případně nijak nevynikala.

Sestra Zoja, ta inteligentnější, už chodila na gymnasium (tehdy s „s“ prosím, však také máme gymnastiku a ne gymnaziku) a její profesor Makovička zavinil, že jsme se obě vrhly na studium umění a zůstalo nám to.

Měřítkem mých fyzických schopností býval kopec Žamboška, který byl hned vedle Rybníků, kde jsme nakonec bydlili. Běžela jsem vždy nahoru a obdivovala svou (tehdejší) výdrž. Když mne o mnoho let později tahal mužíček po vrších Kalifornie, už to tak skvěle nebylo. Ale tehdy jsme tam s ostatními dětmi také bujaře sjížděly po jehličí a utíkaly schovávat se před bombardováním. V dubnu 1945 nás rodiče ukryli na pasekách, než se přezene fronta. Což asi nebyl ten nejlepší nápad, neb tam nejprve pobíhali splašení Němci, pak partyzáni a nakonec Rusové a všichni kolem sebe a na všechno stříleli jako blázni.

Ale zažila jsem tam nádherné a nezapomenutelné noci s tisíci létajícími světluškami a stlačenými s kofaty v seně naslouchaly jsme, jak Finiš Kostka hraje na kytaru a pěje: Chceš vidět polární zář, chceš, abych zlíbal tvoji tvář, atd. a četné jiné tklivé písně.

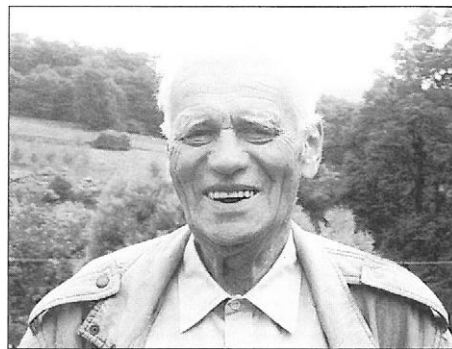
Popisovat pozdější období se mi moc nechce. Došly jsme se do Prahy, sestra studovala na Umprum u profesora Strnadela, který nám Valašsko mockrát připomínal, a myslím, že jsme u něj jako holky od tamtud měly i cosi jako protekci, ačkoli já studovala u profesora Hoffmeistera. Je pravda, že jak nás čas nešetřil, stále víc se mi vybavují místa a kamarádi z mládí. Takže vzpomínám na hry u Pončíků a na Hrbové. Však když jsme se po jednadvaceti letech zase mohli jet podívat domů, hned koncem listopadu 1989, jeli jsme rovnou na Vsetín. Jak jsme přijížděli, čekala jsem, až se za zákrutem silnice vynoří zámek. Jenže nevynořil se. Vynořily se paneláky. A přijeli jsme přesně o den později, po zrušení a vykopání hrobu mého dědečka, z něhož zůstal jen u plotu odložený pomník. Místo Pončíkovic domu stojí panelák. Ale mohli jsme si prohlédnout Gottwaldův pomník, tehdy právě s červeně nabarvenými rukama na znamení krve, kterou prolil. Žambošku, kde jsme panu Žambochovi kradly švestky, protála nemilosrdně silnice a místo, kde pan Hirsch prodával do poslední chvíle, než ho odvezli do koncentráku a do plynu, mléko, už tam také není.

Všecko to zůstalo právě jen v mých vzpomínkách, odkud čas vymazal vše zlé, a v duchu vidím právě jen ty barevné podzimní lesy kolem.

Jiří S. Beneš

Jiří POSPÍŠIL, folklorní publicista a choreograf, redaktor Českého rozhlasu

Asi jako pro každého je pro mne Valašsko jedním z nejpěknějších koutů naší země. Krásná příroda, množství kulturních památek, příjemně znějící nářečí, které prosakuje do slovního projevu snad všech Valachů od tetiček na samotách až po běžnou mluvu v každodenním životě prostých i vysoce vzdělaných lidí, zdravý regionální patriotismus.

Ale především je pro mne Valašsko domovem mnoha krásných lidí, které jsem měl možnost během desítek let poznat, blíže nebo povrchněji se seznámit s jejich životem, prací, zájmy. Jsem folklorista – je tedy přirozené, že moji známí, přátelé a kamarádi jsou převážně také z tohoto prostředí. Tak třeba s Jarkou Šulákovou jsme se poznali už víc než před padesáti lety. Už tehdy to byla znamenitá zpěvačka a tanečnice, jenomže dnes obléká kroj podstatně majestátnějších rozměrů než tehdejší proutkovitá děvčička. Během desítek let jsme spolu mnohokrát zpívali a tančili v Rožnově, na Vsetíně, ve Strážnici a mnohde jinde. Další takovou postavou je Jožka Laža, zpěvák, kdysi výborný tanečník, člověk mluveného slova, životem poučený moudrý chlap. Nebo Zdeněk Kašpar, zakladatel a primáš souboru Jasénka, sběratel a hudební skladatel. Z mladších pak plejáda muzikantů, zpěváků a tanečníků, z nichž uvedu aspoň Pavla Ptáčka. Když spolu se svými kamarády ze souboru rozhybe tělo, ruce, nohy a dá zaznít svému hlasu, je to jako kdyby teď, v tuto chvíli ožili Strnadelovi horní chlapi – zbojníci v bujaré oslavě nějakého zvlášť podařeného zboje, lupu.

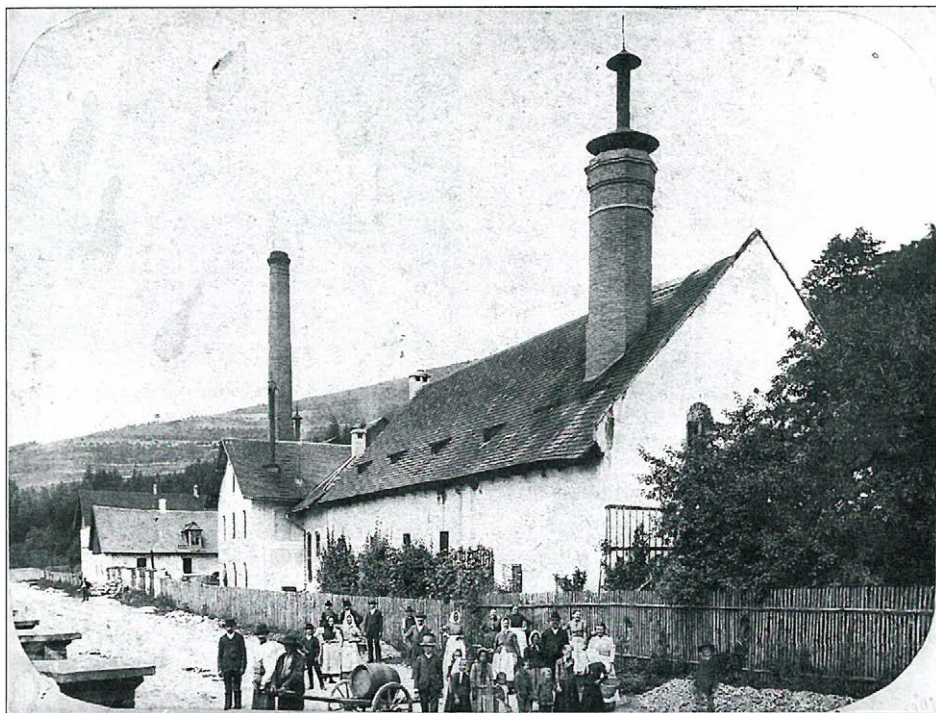
Jezdívám na různé slavnosti, festivaly, souborové akce do rožnovského muzea v přírodě. Poprvé to bylo v letech 1948 – 1949, kdy jsem se osobně poznal se slavnou Matalíkovou kapelou a dokonce jsem si s nimi zahrál. Tehdy nás – jako soubor Josefa Vycpálka – pozvali k účinkování na slavnostech Valašského roku; se svým pásmem valašských a lašských tanců jsme měli velký úspěch. Tančili jsme i v odzemkářské soutěži a já – nevalach, Pražák, jsem ji vyhrál.

Tehdy jsem se seznámil s mladým souborem Vsacan a to pevné přátelství trvá dodnes – jsou taková moje vzdálená rodina. Vytvořil jsem pro ně během desítek let řadu tanečních i hudebních čísel, z nichž většina je na kmenovém repertoáru dodnes. K letošnímu 60. výročí souboru je to například velký hudebně-taneční obraz „Pocta Leoš Janáčkoví“, inspirovaný Lašskými tanci a jejich původními lidovými předlohami. Je to zároveň oslava valašských a lašských figurálních tanců, na jejichž nácvik a zpracování zbývá v souborech málo času, a za čas by možná nikdo ani nevěděl, jak se tančí Pilky, Kovářský, Požehnaný, staré varianty Starodávnoho...

Zkrátka: Valašsko je pro mne inspirací k jedné z více podob mého života, zejména toho folklorního. Víím a cítím, že tak, jako jsem muzikantem, zpěvákem, tanečníkem, folklorním publicistou českým, mohl bych se uplatnit ve všech těchto podobách a polohách jako tvůrce valašský. Valašsko by se tak mohlo stát mým druhým domovem, mohl bych tam časem být tak doma, jako jsem – zaplatbůh za to – pevně doma v Čechách.

V Praze, v říjnu 2003

J. Pospíšil

FA MRV ve Vsetíně

*Pálené, pivečko, borovička,
ono do mňa teče jak vodička ...*

Zajímavosti z dějin výroby a konzumace alkoholu

Lubomír Filip Piperek

PIVEM TO ZAČALO ...

„Kde se pivo vaří“ ... tam se daří, jak víme, docela dobře. Vždyť pivo je jedním z nejstarších kulturních nápojů lidstva. Podle amerických vědců je dokonce starší potravinou, než chléb. První doklady o jeho vaření pocházejí z doby 3 tisíce let př. Kr. z Předního Východu; již Babyloňané znali dvacet druhů tohoto nápoje. Ve starém Egyptě bylo pivo nápojem otroků a ječmenný slad byl jejich výživným pokrmem. Z době babylonského zajetí Židů (700 př. Kr.) existují zmínky o tom, že sicerum ex lupulus confectam, tedy silný nápoj z chmele, se užíval při léčbě malomocenství. (Dnes jsou známy protituberkulózní léčivé účinky lupulinu.) Sami Římané pivo neholdovali, chmel pěstovali jako zahradní zeleninu, podobnou čřestu. Zato se hojně pilo v severních krajích římského Impéria. Jen v Treviru se z té doby dochovalo množství vývěsních štítů, náhrobků i votivních oltářů, budovaných hostinskými a dovozci piva. Z textů vyplývá, že v největší oblibě bylo pivo černé. Je ovšem otázkou, zda by se nám tato piva zdála dostatečně „pitná“, vždyť byla, stejně jako ve středověku, ochucována nejen chmelem, ale i dalšími hořkými bylinami: pelyňkem, jalovcem a dokonce i dubovou kůrou.

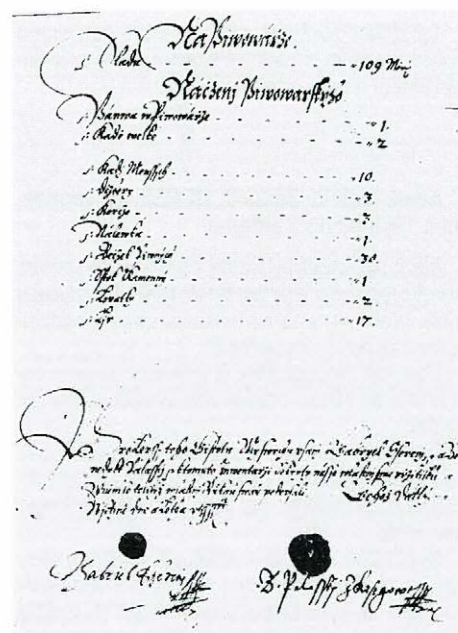
První zmínky o vaření kvalitního piva z chmele pochází z klášterních záznamů. Roku 822

dovezli irští mniši z Pikardie sazenice chmele do nově vybudovaného kláštera Combray v Německu. A řeholníci byli objevitelé a zdokonalitelé nových technologií. Ve švýcarském klášteře sv. Havla (St. Gallen) se v době Karla Velikého, před rokem 612, varily hned čtyři druhy chmeloviny. Bylo to silné pivo nazývané *celia* pro svátky a vzácnější návštěvy, *cerevisia*, každodenní nápoj; černé výživné pivo *conventus* pro laické bratry a žebráky; poslední druh se nazývá poněkud záhadně *cerevisia nonalis*.

V českých zemích je o vaření piva první zmínka v zakládací listině vyšehradské kapituly z roku 1088. Více dokladů o čilém obchodu s pivem i s nástroji a surovinami k vaření moku nutnými máme ale z 13. století. Pivovarnictví se k nám šířilo ze severu; po Labi se vozil nejen chmel, ale i pivovarské pánve, jak o tom svědčí skladová privilegia německého říčního přístavu Perny z roku 1250. Právo vařit pivo bylo od počátku měšťanským monopolem, šlechta z něj byla vyloučena. To přímo uvádí Zlatá bulla císaře Karla IV. Teprve roku 1517 za vlády Ludvíka Jagellonského bylo v rámci tzv. „svatovávřavského smíru“ oficiálně dovoleno vstoupit do tohoto výrobního procesu také šlechtě, a tudíž i poddanským městům. Roku 1535 nazval jistý doktor Kopp ve svém lékařském spisku Regiment zdraví české pivo „blahoslaveným“. Tvrdil

o něm, že činí člověka masitým, ale také prý nadýmá břicho a je po něm těžší opilstvo. I na Moravě bylo piva odjakživa více druhů. Vařilo se bílé pivo ze pšenice a tmavé čili černé pivo z ječmene. Z let 1471 a 1528 známe názvy: *ležák* bylo uleželé pivo s větší přísadou chmele, nejqualitnější se jmenovalo *břežňák* (*cerevesia martialis*, *Marzbier*). Jak název napovídá, vařilo se v březnu a v sudech zrálo více týdnů. Po várci těchto silnějších piv se vařilo lacinější *zadní pivo*, tak říkajíc *patoky*. Doklad z roku 1632 uvádí také jako druh piva „*pivo mudrlantské*“, snad označované podle následků konzumace. Že byl tento nápoj u našich předků ve vážnosti, svědčí i „*pivo svědomé*“. Svědomé pivo dávaly zúčastněné strany na stvrzení právě ujednané smlouvy, nebo na svědectví splnění již dříve uzavřené dohody. Pěnivým mokem častovali ti, kterých se jednání týkala, buď sami sebe, nebo i obecní úřad. Na toto popití byl kladen velký důraz; mělo snad podobný význam jako pozdější závdavek, záloha. Vždyť bylo zaznamenáváno do gruntovních knih, i když jen v nejstarší době zápisů, během 16. století. Zápisys jsou dosti četné, např. v Rožnově : „*položil Jan Randus Janoví Barošovi z koupeného statku 7 fl. 8 gr. před starou a novou radu obecní, při tom postavil svědomého před oběma radami za 4 peníze piva pro lepší paměť, aby v tom někdy různic nějakých nebylo dalším časem*“. Text nám prozrazuje účel a mocný účinek „svědomého piva“ na staré Rožnovany. A také jeho láci, když množství moku za 4 haléře stačilo k pohostění dvou obecních rad, prodejce a kupujícího!

V pozdějších dobách středověku se odborníci, sládci, na nichž kvalita piva závisela, zmohli na cechovní organizaci. Pak bylo podomácké vaření piva omezenováno a zvýšila se i kvalita moku. Ne všichni „pravováreční měšťané“ svého práva užívali. Především v menších, poddanských městech, jako byla na Valašsku, to ani nebylo technicky možné. Zprvu si skupiny měšťanů najímaly společně sládky a společně také pivo vařily. Tak vznikly první obecní a panské pivovary, jejichž technická úroveň byla velmi prostá. Celý pivovar byl, jen s malou nadsáz-

Kobzaňův plakát na vsetinské pivo Portáš, 1926
archiv MRV ve Vsetíně

kou řečeno, kvasná kád' a varná pánev. Jak asi byla tato zařízení ve svých počátcích vybavena, můžeme soudit z inventáře na Vsetíně. Tam bylo při inventuře z roku 1637 nalezeno kromě sladu 109 měřic, ze zařízení jen náčiní pivovarského: 1 pána na pivováře, 2 kádě velké, 10 kádí menších, 3 džbery, 1 nálevka, 30 beček pivních, 1 štok kamenný, 2 lopatky, 17 lér (obraceček).² Pro srovnání – jeden menší pražský pivovar v roce 1517 měl toto zařízení: pánev velkou, jak se pivo vaří, kádí 18 i se štokem, 4 kádce, 8 troků, koryto dubové v sladovni, 2 žlaby, 18 pytlů, sudů 32, 2 džbery. K výčepu pak 8 stolů, stolice, židli, konvice cinové k piva dávání a zásoby: čtyři slady, pátý svařený, strych obilí. Zbytky (mlátem) se živilo 7 sviní, osmý vepř a 5 postních prasat.

Jen nepatrný počet moravských panství neměl na začátku 18. století pivovar. Byl to totiž jeden z nejspolehlivějších zdrojů příjmů. Podle dominikálních fasí a rektifikačních akt mariánsko-tereziánského katastru bylo na Moravě 261 panských pivovarů s výstavem přes 200 tisíc sudů ročně. V té době (konkrétně v letech 1745 až 1747) patřil i rožnovský pivovar, s průměrným ročním výstavem 1010 sudů, k moravským pivovarům střední velikosti; na Valašsku (resp. na jihovýchodní Moravě) byl ale, spolu se vsetinským, největší. V Meziříčí byl průměrný roční výstav v téže době 630 sudů; zlínský pivovar (založený 1610) dodával hraběti Rottalovi 686 sudů; vizovický (vařící již od roku 1550) produkoval 633 sudů, a pouze illésházyovský pivovar na Vsetíně vystavoval ročně, podobně jako rožnovský, 1042 sudů.³

„Teprve nedávno jsme začali chápat, o jak pozoruhodné umění při vaření piva jde. Sládek pracuje s některými nejjemnějšími projevy života“, adoruje práci pivovarníků prof. Arnold Rose v časopise Scientific American v roce 1959. Výroba zlatého moku byla vždy vědou a uměním. Vždyt první odborné práce o pivu pochází již z pera českého humanisty Tadeáše Hájka z Hájku (*De cerevisia*, 1588) a od německého profesora Martina Schoockera z Groningen (Li-

ber de cerevisia, 1661). Na vědecký empirický základ u nás pivovarnictví postavili profesori české polytechniky František Ondřej Poupě (1735-1805), lanškrounský rodák Josef Johann Steinmann (1799-1833) a jeho nástupce Karel Napoleon Balling (1805-1868), zakladatel české kvasné chemie a autor určování stupňovitosti piva.

A KOŘALÚ TO KONČÍ ...

Výroba slivovice a kořalky je mnohem jednodušší, přesto přišla na řadu až později. Protože právě tam, a jen tam, kde byl pivovar, se začalo brzy s výrobou lihových nápojů hrubšího zrna. Zpočátku totiž ani na Valašsku nepili tak místně proslavenou a oblíbenou slivovici. Ještě v 18. století se i zde kvalitní destiláty z ovoce a bylin prodávaly jako povzbuzující zdravotní prostředky - v apatykách. Vyráběly se v malém množství a jejich tehdejší obecný název *akvavit*, odvozený z latinského sousloví *aqua vitae* (voda života, živá voda), svědčí o bohulibé úloze, která jim byla přisuzována. K běžné konzumaci byly určeny nápoje horšího druhu. A právě ty se vyráběly ze zkaženého, zkvašeného či zapařeného sladu, „porušeného“, nekvalitního piva a z pivovarských kvasnic. Však se také kořalečníkům říkávalo začátkem 16. století *pivopalové*, či poněkud ohroubleji, ale přiléhavěji, *mořipivové*. Zuzitkování zbytků, určených jinak pro krmivo pivovarským prasátkům, byla činnost jistě lukrativní. Už z roku 1450 máme zprávy, že *paliči vína* kupují v Praze domy. A známe také první obět svého povolání: léta Páně 1487 při pálení kořalky jakýsi kořalečník Hanuš shořel se ženou, dětmi a celým domem, který si zakoupil osm let předtím. Zpočátku byli ti *vina zženého paliči* konkurenti sládkům. Ti na ně často žalovali, „že se obecnímu lidu újma děje“; většinou, když někteří podnikavci skupovali na výrobu kořalky dokonce dobré pivo! Tohle řemeslo mělo skutečně zlaté dno. Již roku 1523 se pražští kořalečníci museli domluvit, že žádný nebude mít více než tři destilační přístroje (to aby obstáli v konkurenci mezi sebou). A za dva roky později nastala pro nedodržování tohoto nařízení na Starém Městě pražském poliční bitva a sročení lidu, takže konšelé museli všechny vinopalice zavřít do chládku. Téhož léta udal cech vinopalníků na některé své členy, že nevedou živnost ke svému užitku, „než cizí náklad (peníze) na to berouce, jiným k ruce to dělají“. „Toť již stopa nějakého podnikatelství, cechovnímu zřízení naprosto protivného, o jehož existenci v době tak staré, bez nadepsané žaloby člověk by nevěřil!“ - podivuje se znalec středověkých hospodářských poměrů.⁴ Později nebyla situace o nic lepší. Také na Valašsku palírny, fungující v součinnosti s panskými pivovary, vyráběly opojné nápoje ze stejného odpadu. Pro mlsné jazyčky ale do lihu byly přimíchávány majiteli nejružnější barviva a esence. Tím povstaly nechalně známé „rosolky“. A že na Moravě bylo z čeho vybírat! Ekonom holešovského panství J. A. Hanke nám podal výčet kořalek, které vyráběla v roce 1790 palírna pána z Weissbachu. Na skladě měl tento urozený kořalečník rosolky: *ananasovou, gdaňskou, ze skořicového květu a jinou z kůry téže rostliny, pomerančovou, anýzovou, kmínku, citrónovou,*

jahodovou, broskvovou, višňovou, myrtovou, „Romancev“, čínskou, malinovou, z lipového květu, hřebíčkovou, muškátovou, kávovou z Levanty, kávovou „Sultán“, olivové kávovou, čajovou „haysan“, „Anglicano de Gibraltar“, pižmovou, limonitovou a vanilkovou. Likéry vyráběl: *perský, oranžový květ, čínský, japonský, jahodový, marocký, maraschino a obyčejnější višňovku.*⁵ Kam se na to hrabou zásoby, dnes vystavované v těch různých Carrefourech, Kauflandech a Hypernách! Přes vznešené názvy těchto nápojů nebyl jejich základ, obilný lih, o nic kvalitnější, než obyčejný alkoholický lihový nápoj chudiny, „kvit, šedá“.

Je tedy nutno rozvoj domácího pálení ovocných destilátů přijmout s uznáním. Na rozdíl od průmyslově vyráběných jedů, prodávaných v nálevnách, byl domácí alkohol kvalitnější, chutnější a ve větším množství méně zdravotně závadný. Toho si byla vědoma i vláda a domácí pálení podporovala. Před rokem 1918 mohl každý obyvatel Moravy vypálit z vlastní suroviny až 56 litrů 50% slivovice bez daně. V roce 1923 bylo toto nezdáněné množství sníženo na 30 litrů a později byla tato výhoda zrušena vůbec. Naopak, z obilí pálená kořalka byla již od počátku zakazována. Jednou to způsobil dočasný nedostatek základní suroviny, žita nebo ječmene. Jindy stál za záporů úšlechtilý úmysl, „aby omezováno bylo pití dáblského nápoje“, jak praví usnesení moravského sněmu roku 1596. Výroba levné kořalky se nezadržitelně rozšířila po roce 1680, kdy byla prohlášena za *vrchnostenský regál* (privilegium šlechty). Vy-nášela a stala se také vhodným předmětem daňovým; postupně ji zavedly všechny vrchnosti. Samy ovšem tuto činnost neprovozovaly, ale palírny buď za plat propůjčovaly poddaným městům (v našem okolí například Lipniku od roku 1597, Frenštátu od roku 1628), nebo je pronajímaly přímo; především (a téměř výhradně) hospodářsky spolehlivým Židům. „Žitné vypálí se v zemi velice mnoho, ale většina se jí také v zemi vypije. Každý statek na venkově, každé panství má jednu i více vinopalen. S velkou pravděpodobností je možno soudit, že ročně se vyrábí v Prostějově 10. 000 věder pálenky a ve 400 vrchnostenských vinopalnách 200. 000 věder, bez ostatních královských měst, svobodných městských a svobodných statků“, sděluje nám zpráva z konce 18. století.⁶ Tak tomu bylo i na panství krásensko-rožnovském, valašskomeziříčském a na sousedním panství vsetinském. Roku 1712, kdy byl zřízen rožnovský pivovar, vznikla i panská palírna v Krásně. Roku 1735 se připomíná v Rožnově nálevna kořalky, kterou měl pronajatou první místní izraelita Pajtl. V zápise rožnovských gruntovních knih se objevuje zmínka „podtáčení páleného“ však již v roce 1613 a k roku 1666 je připomínán „plat kořaleční“. Je zřejmé, že s „ohnivou vodou“ byli měšťané dobře obeznámeni už dříve. Na Vsetíně stála palírna patrně již u pivovaru, o němž je první zmínka roku 1610. Víme, že přímo na zámku byly za kardinála Pázmanyho uskladněny „tři nové měděné kotle k pálení“. Zařízení je prvně zmiňováno v roce 1661, kdy hrabě Jiří Illésházy ho pronajímá holešovskému Židu Herschlerovi (Jelínkovi, Gellínkovi). A řada nájemců mojižského vyznání pokračovala: Izák Kurzmann (1669), vdova Gestlová (1672), Josef Lazar a Izák Adam (1687), Marek Haas, který měl od

MARTINI SCHOOKII
LIBER
DE
CERVISIA.
QUO
Omnia ad illam pertinentia
plenissime dicuntur.

GRONINGÆ,
Typis FRANCISCI BRONKHORSTII Civitatis
Groning. Ord. Typog. Anno 1661.

Titulní strana Knihy o pivu z roku 1661

roku 1744 pronajatý i pivovar. V roce 1815 palírnu koupil Josef Donath a rodina ji provozovala až do r. 1897, kdy ji koupili noví majitelé panství Thonetové a obřatem pronajali firmě Hartmann a Langefelder.⁶

Propinační („milové“) právo, omezující volný obchod s lihovými nápoji, vínem a pivem, přispívalo značnou měrou k vrchnostenským důchodům. Obyvatelé poddanských měst a vesnic byli totiž nuceni konzumovat nápoje z místních zdrojů – tudíž dodané vrchnosti. Právo výčepu bylo vázáno na určité domy ve městech či na panské krémy - toto výčepní právo měl na Valašsku čas to propachtováno fojt. Bylo by však značně neobjektivní svádět na vrchnost rozšíření konzumace alkoholu v lidových vrstvách, jak tuto teorii šíří a rozvíjí řada místních etnografů např. ve Valašském muzeu v přírodě. Patrně jim zůstal utajen přísný reskript císaře Karla VI. z roku 1712, který moravským vrchnostem zapovídá vnučovat poddaným proti jejich vůli potraviny a výrobky. Něco jiného je zákaz pít jiný alkohol, než z panské palírny, a něco jiného je nutit do pití vůbec! Z ekonomického hlediska měla šlechta jistě zájem o odbyť svých výrobků stejně jako o zdravé, silné a k práci schopné poddané. Ostatně nájem z výčepů vybírala roční, pevně stanovený, paušální, bez ohledu na to, kolik se vyčepovalo. Horší zátěží byl i stejně pevný „kořaleční plat“, odevzdávaný panstvu v případě, že výčepní kořalku od vrchnosti neodebírali; a to i tehdy, nebyla-li ji panská palírna schopna dodat! Ten činil u fojta ročně 2 zlaté a celá obec ještě navíc platila podle počtu obyvatel. Abstinence se tehdy skutečně nevyplatila.

A přitom výroba kořalky nebyla složitá. Slady se šrotovaly s obilím a míchaly s vodou na kašovitou hmotu. Tato kaše se trochu zahřála, pak se přililo pivovarských kvasnic a jen se hlídalo, zda se směs v přikrytých nádobách zespodu nepřipaluje a zda dobře kvasí. Když se kysající látka usadila na dně a na povrchu zbyla sladká voda vonící vínem, zase se vše dobře promíchalo.

Z toho se po částech ulávalo do kotle, jehož dno se dobře vymazalo slaninou (aby se hmota nepřipalovala). Na kotel se postavil měděný klobouk a nábožně se čekalo na proces destilace: „tu duch materie jako pára do trub vcházeti bude, hledaje průduchu, jenž jako rozpálená vlhkost kapá do podložené nádoby“. A tak pálené pomalu odkapávalo, až na dně kotle zbyly výpalky, které se braly ke krmení dobytku. Potom se kořalka znovu nalila do kotle, vhodil se k ní bochník chleba a zase se zatopilo, „dokud duch do klobouka nevstoupí, což vůně vyjeví. A tím způsobem vyvedeš a vytáhneš nejvýbornější pálený, totiž s pomocí magnetického kvasu“. Celý proces se musel provádět opatrně, „aby skrze nenadálý plamen tajní a velmi prudcí duchové nezmizeli.“⁷ Je zřejmé, že naši předkové kořalku pálit dovedli, ale kvasný proces neznali, sváděli ho na „duchy“. Bylo tedy staré vinopalnictví spíše řemeslo, a to řemeslo značně primitivní. Teprve v 19. století se poměry změnily a nastoupila éra lihovarnického průmyslu. K jeho rozvoji přispělo užívání nových surovin, brambor a melasy a zdokonalení techniky výroby.

Kdo měl doma vypálené, ten se napil, kde chtěl. Ale tvrdý alkohol se ve větším množství neprodával (na rozdíl od současné doby) každý den. Sloužily k tomu jen některé významné dny, hlavně to bylo „na frejunku“, osm dní před jarmarkem a osm dní po jeho zakončení. Tento pořádek byl přísně dodržován a zůstal zachován až do první poloviny 19. století. Týkal se ale pouze šenkování po domech, ze starých časů, kdy bylo výčepní právo vázáno na některé měšťanské usedlosti. V hospodách se pilo stále, pokud v dědině nebo městečku vůbec byly. A kdy tato zařízení, Bohu nemilá a abstinentům protivná, na Valašsku vznikla? Bylo to jistě dříve, než tvrdí populární vlastivědné práce staršího data, především z pera Čeňka Kramoliše. Ten píše například, že „stálá hostinská živnost dlouho v Rožnově nebyla. Teprve roku 1738 se uvádí v zápisu gruntovní knihy vigantické panský šenkýř Johanés Majer, který se z Vigantic přestěhoval do Rožnova a začal provozovat svou živnost v panském šenku.“ Ve skutečnosti ale již před ním zná nejstarší rožnovská matrika více nájemců rožnovského panského šenku. Tak hned roku 1672 Alžběta, „šenkéřka panská z Rožnova“, jde za kmotru Bernardovi, synovi „Martina papierníka“, ve stejné funkci je uváděn roku 1674 „Jiržik Hlawka, šenkýř panský“; tentýž byl také letech 1676 a 1680 kmotrem při křtu dětí rožnovského papiřníka Irgla. Od nepaměti byl hostinský povinen *dobrou míru, dobrý truňk a k truňku dokonalou opatrnost míti, aby skrz to Publikum nemělo příčiny si stěžovat, nařízení policajtská všechny plně zachovávat*.

Tam, kde se nalévá páleného, vína a piva, nebývá nouze o zábavu, ale také o hádky, různice a výtržnosti.

„Když sem k vám chodíval,
kořalenku nosíval,
to ste měli rádi,
ale včil mně nechcete
dát švarného děvčete,
počkajte, mozogáni!“⁸

Podobně si stěžoval na faleš lidskou nejjeden valašský ogar a svoji zlost si často vybil právě ve výčepu, ani to nemuselo být při muzice. A tak nejsou výjimkami písemnosti jako tento rožnov-

ský *Rozsudek*, sepsaný 24/11. leta 1806: „Při vyšetřování dnešního dne té stížnosti, kterou policajtkomisár Franz Porubský a policajt Michal Kovář přednesli, jest skrz Jana Halamička, zdejšího mlynáře, přisvědčeno, že včerejšího dne Michal Halama, pacholek Ondřeje Maniaka, když při držené muzice u Jury Šeligy různice tropil a od policajta po párkrát k pokojnému jednání nomenutý, posledně ale do areštu vykázaný byl, nejenom se protivil, ale obzřel též tak výš jmenovaného policajtkomisara, tak taky policajta špinil a jim sakramentských zlodějů nadával, z příčiny, které, poněvadž jakožto sloužící několikadenním areštem, proto, že by jeho hospodářovi služba zanedbaná byla, potrestán býti nemohl - tak se na místo areštu desítima (10) hůlkovými hyby potrestá a pak hospodářovi do služby propustí. Actum v Rožnově ut supra.“ Podepsáni: „Franc Porubský, policejní komisar; Michal Kovář, policajt; J. Franz Maniak, představený; Martin Maniak, spolu představený; Jan Halamiček, svědek.“ Povražení podobného druhu nebylo, ve společenství „opičky“, zřídka. Obecní představení řešili tyto výboje rozumně a s nadhledem. Spravilo se to, jako v tomto případě, nějakou tou ránou liskovkou, jindy pobýtem v obecní šatlavě na radnici a u movitějších výtržníků pokutou *do chudej kasse*. A všechno bylo pěkně pod pokličkou, bez ostudy. Horší situace nastala, když se do obecních pořádků vložili všemocní panští úředníci. Správce velkostatku Drobník i vrchní Stöger měli s Rožnovany neustálé spory, a proto se jim snažili „zatopit“, kde to jen šlo. A právě zde měli široké pole působnosti. O tom svědčí např. další přípis z roku 1823: „Poněvadž se vrchní úřad přisvědčil, jak v městečku Rožnově při rozličných frejunkách (...) rozpustilost, hluky, nemravnosti a mnohé přestupky nejvyšších a zdejších zákonů se provádějí; když muziky sotva s dokončenými předpoledními službami Božími hned s hlukem začaly a celé noci do rána držány byly. Ba, na ulicích s křikem a nemravnými rozpustilostmi k pohoršení všeho pravého lidu prováděny byly a při tom všelijaké pro dítky a mládež škodlivé nemravy od takových opiců ve veřejnosti a bez stydlivosti dělány byly. (...) Kdyby v takovém způsobu při frejunkách se pokračovalo, tedy městečko Rožnov, jindy celé k pobožnosti náchylné, z takového rozpustilého drzení frejunku Sodomé a Gomoře by se podobalo!“ varuje pan vrchní. A moudře (byť poněkud potměšile) dodává, že „při takových hříchách a rozpustilostech ne citelný a zármutný nedostatek a chudobu, ale marnotratnost a nadbytek Rožnovští prozrazují. Od té chvíle v Rožnově a v okrsku žádná muzika bez zdejšího písemného povolení držeti se nesmí!“

„Dyž sem já byl v areště
v Meziříčiu, tom městě,
teskno mě tam nebylo,
dyž tam za mnú chodilo
černooké děvče ...“⁸

zazpívali si rožnovští chasníci a veselili se dál.

Ale „každá věc na světě má svůj čas ...“, píše již Bible. A tak, nehledě na hromování pánů, měli Valaši i svůj čas pokání. Jak nám oznamuje kronikář Tkadlec, bylo to v roce 1846. Při misijních kázáních řeholníků lidé skládali v kostelích před oltářem přísahu, že nebudou pít kořalku. Na památku svého slavného slibu dostávali novope-

čení abstinenti tištěný lísteček s dřevorytem P. Marie a s textem: „K ustavičné památce složeného slibu střízlivosti“. Slib začínal ve jménu Otce i Syna i Ducha svatého – „já (kajcník doplnil jméno) slibuji dobrovolně a s dobrým rozvážením, před Bohem Všemohoucím, Marií Nejblahoslavenější Pannou, mým svatým andělem strážcem, všemi svatými a zde přítomnými svědky, se s pomocí milosti Božské od všech pálených nápojů, obzvláště všech druhů kořalky, docela zdržeti, a při užívání jiných nápojů vždy křesťanskou střízlivost zachováti“. Slibovali, jistě upřímně, muži i ženy. Ale pokušení je veliké, a tak pokuty za nejrůznější výtržnosti při muzice, za překročení zavírací doby a za neoprávněný výčep či muziku plnily chudinskou pokladnu a přispívaly obecním chudým štědrě dál.

Není však na místě málo doložitelná, ale často opakovaná demonizace Valašska jako kraje, kde se alkoholické nápoje nepřetržitě konzumovaly v míře více než obvyklé. Snad tento dojem povstal neustálým opisováním námků v pojednáních z 19. a minulého století. Musíme si ale uvědomit, že si jejich autoři stěžovali na situaci v prostředí jim známém, které bylo v zorném úhlu jejich vlastivědných prací. Brojili proti alkoholismu na Valašsku, protože Valašsko znali; nesrovnávali ale situaci s jinými oblastmi Čech a Moravy, neřku-li s dalšími krajinami rakouského mocnářství. Také jinde chudoba a případná odloučenost od světa sváděla lidi sahat ke skleničce víc, než zdrávo. Je sice skutečností, že v zapadlejších končinách jižního Valašska a na pasekách se pila velmi nekvalitní, podomácku připravovaná kořalka. Její výroba byla primitivní. „Ovšem taková domácí výroba, zvláště byla-li tajná, byla spojena s velkými ztrátami na jakosti výrobku. Vykvašená zápara se dala do velkého hrnce, do zápary přímo se postavila třínožka, na ni se položila miska. Hrnec se pak pokryl velkou mísou nebo častěji umyvadlem se studenou vodou a postavil se na plotnu. Lihové páry ze zápary se na dně vodní mísy srážely a uprostřed odkapával kondenzát z hrnce do mísky“, popisuje výrobu neblaze proslulé lavórovce odborník⁹. Zde nemírné požívání velmi nekvalitního alkoholu a rodinné sexuální styky, často se nevyhýbající ani pokrevní příbuznosti prvního stupně, vedly ke vzniku psychosomatického fenoménu, který významný antropolog Karlovy univerzity, J. Matiegka, nazval dokonce přímo *valašský kretenismus*.¹⁰ S těmito valašskými kretény se můžeme setkat bohužel i dnes stejně často, jako dříve. Nicméně, i bez rozsáhlejších demografických rozborů a statistik můžeme říci, že alkoholismus v horských oblastech, kam jen pomalu pronikala hospodářská, duchovní a školská vzdělanost, je obecným psychosociálním jevem a netýká se jenom Valašska. „Kořalka, kořalka, to je moje tetka - ona mne ledaskdy do bařiny vetká“ - tato smutná pijácká píseň, násilím se nutící do veselosti, má obdobu nejen na Valašsku, ale i na lašských Beskydech, na Horňácku, na Vysočině, v Krušnohoří a namnoze jinde. Na Valašsku přitom situace nebyla horší než jinde.

Co je na alkoholu nejhorší? Snad to, že rozpálené mozky jsou ochotny do sebe vstřebávat sebenesmyslnější politickou ideologii a smyšlenku. Nejde jen o to plané hospodské politizování. Bohužel, řada zhoubných ideologií v hospodách vznikla předtím, než napáchala obrovské škody na životech a na lidském duchu. První doklad máme už na klínopisné tabulce ze sumerského

města Mari z roku 3 000 př. Kr.: „*Město Mari bylo smeteno zbraněmi. Jeho království přesídlilo do Kiše. V Kiši se stala královnou Kubaba, žena z výčepu, a vládla sto let*“. Že by alkohol podporoval nejen politické ambice, ale i dlouhověkost? Ale vážně – dobře víme, že zhoubná ideologie nacionálního socialismu vznikla v mnichovské pivnici. Málo se ale ví, že na stejném prokletém místě naléval už před Adolfem Hitlerem do alkoholem otupených hlav svých soupeřníků stejně příšerné politické myšlenky – v době své emigrace – sám Vladimír Iljič. Na rozdíl od abstinenta a vegetariána Hitlera si ale Lenin při svých politických promluvách sám rád a ochotně zavdal. O tom píše ve svých denících (v Německu vydávaných) i jeho metresa Krupská.¹¹

A tak pozor, milí čtenáři! Napijte se, musíte-li, poveselte se a poplaťte si, ale pozor na politiku! Ta se s alkoholem dohromady míchat nemá. Kocovina je potom o to horší.

POZNÁMKY

1. Zápis z gruntovní knihy (T.I. f.16) cituje Papica, K.: Historie a právní poměry na Rožnovsku, ČMM 33, 1909
2. Inventura pozůstalosti na vsetínském statku Petra kardinála Pázmányho, „die 17. Aprilis Letha Pánie 1637“, MZA Brno, Bočkova sbírka, č. 11085
3. Z největších moravských pivovarů měl např. pivovar ve Velké Bystřici, patřící olomoucké kapitule, roční výstav 6804 sudů, biskupský pivovar v Kroměříži 4640 sudů. Ale až na několik výjimek byl roční průměr produkce ostatních větších zařízení právě kolem tisíce sudů ročně.
4. Winter, Z.: Z dějin obchodu a řemesel v Čechách ..., Praha 1906
5. Hanke, J.A.: Versuch über die Schiffbarmachung des Flusses March und Handlung der Mähren, Brünn 1784
6. „Já jsem pronajal Mejto mé a Palínu mou (...) totiž od 7. Octobris Létha přítomného 1661 (...) za Summu patnácte set zlatých Gellinkovi, Židu holešovskému“
7. Fišer, Ch., S.J.: „Oculus Domini. Operis Oeconomici per R.P. Christophum Fischer, S.I. conscripti. Pars prima - De oeconomia suburbana etc... (1679) . Pars secunda - Oeconomiae suburbanae posthuma (1683, české vyd. 1706)“
8. Koželuha, F. J.: Kytice z národních písní moravských Valachův, Praha 1873, písně č. 12 a 41
9. Dyr, J.: Výroba slivovice a jiných pálenek, Praha 1946
10. Matiegka, J.: Fysická anthropologie obyvatelstva v Československu, in: Československá vlastivěda, II. Člověk, Praha 1933
11. „Besonders gern erinnern wir uns an das Hofbräuhaus, wo das gute Bier alle Klassenunterschiede verwischt“.

Pečeť vsetínského tkalcovského cechu Foto M. Langer

Vsetínští tkalci

Eva Urbachová

Posledními ze sledovaných vsetínských řemeslníků jsou tkalci. Zpracovávali na ručních stavech - „verkštatech“, „verštatech“ – spředený len i konopí. Na rozdíl od mnohem početnějších tkalců rožnovských nepřešli ve 30. letech 19. stol. na hromadnou výrobu plátna bavlněného – „mušelínu“. Jejich specialitou se stala výroba tkanin polobavlněných a polovlněných -kanafasu a mezulánu.

V česky psaném Popise panství vsetínského z r. 1666 je na Horním Vsetíně zapsáno 17 tkalců, na Dolním Vsetíně jeden. U tří z nich je vedle hlavního řemesla – tkalcovství – zaznamenána i jejich další činnost: Jan Fidák a Šebesta byli hudci, Jan Kasian cimbalista.

V dalších stoletích uváděné počty tkalců se týkají obvykle celého panství (např. v r. 1762 zhotovilo 131 tkalců 174 kusů plátna po 60 loktech). Jen z r. 1764 je známo, že tehdy bylo na Vsetíně 13 mistrů, 3 tovaryši a 1 učeň, v r. 1777 22 tkalců.³ Z 18. stol. pochází nedatovaná pečeť vsetínského tkalcovského cechu. Celomosazné pečetidlo se znakem tří tkalcovských člunků má v opise text PECET.CE.TKA.NA.WS. a je uloženo ve Stát. okr. archivu Vsetín.⁴ Cechovní kniha se nezachovala a také rok založení cechu není znám.

Teprve v pozůstalostních spisech z 1. poloviny 19. stol. můžeme sledovat vsetínské tkalce jmenovitě.⁵ Ze soupisu jejich oblečení je zřejmé, že většinou nosili městský oděv tehdejší doby: pantalonky, vesty, špenzry, pláště. Nářadí k provozování řemesla zaznamenává např. pozůstalostní spis tkalce Jiřího Vašiči, zemřelého v r. 1835: verštat tkalcovský, špuleř, snovadla, svíjak, fajfír, dvanáct fajfí, 4 „čunky“, 3 brda, 5 zubířů. Jinde je zapsán „verštat obrusový“, také specializovaný tkadlec „Kunstweber“.⁶

Do druhého desetiletí 19. stol. můžeme klást začátek výroby mezulánu a s rozšířením bavlny i kanafasu. Tato pro východní Moravu netypická výroba je ve studii Lidové tkaniny v českých zemích⁷ zaznamenána jen ve Vsetíně, i když se o ní zmiňují práce i z Vizovic. Název „mezulán“ se však na Vsetíně nikde neuvádí.

Kanafas byl tkán plátnovou vazbou ve lněné osnově bavlněným útkem v úzkých prouzcích

Historické pivní etikety

barvy bílé, červené a tmavomodré, mezulán v nebílené lněné osnově vlněnou nití v prouzcích červeno-černých nebo červeno-modrých. Obě tkaniny byly určeny na ženské sukně šité z jednoho kusu, jejichž délka je dána šířkou tkaniny (75 – 90 cm). Sukně z mezulánu zvané „vlněnky“, v oblastech mimo Vsetín (Luhačovice, Rusava) známé jako „vsetínky“, byly součástí svátečního oblečení vdaných žen, kanafas nejen na sukně nosily i svobodné dívky.

I při omezené barevnosti dovedli tkalci vytvořit bohatou škálu vzorků kombinováním řazení a různé šířky proužků.⁸ Jak uvádí Jan Misárek Slavičinský, bylo vzorků „do set“ a vyhlášeným tkalcem kanafasek byl hluchý Vašíca.⁹ V této souvislosti je zajímavé vyprávění vsetínského ševce Josefa Pokorného, nar. 1824. Ten ve svých „Pamětech starého Vsačana“¹⁰ uvádí, že jeden syn ze vsetínské soukenické rodiny Winklerovy odešel na vandr do Čech, po čase ho na Vsetíně vyhledala mladá žena s dítětem v košíku, byla svatba a domu, v němž mladí bydleli, se říkalo „u Čechů“. Tato „Česka“ prý pak dávala tkalcům „mustry“, říkalo se, že „tá temu rozumí“. V rodopise Winklerů zpracovaném Karlem Koblihou¹¹ je údaj, že soukeník Václav Winkler, nar. 1778, se oženil 6. července 1801 s Veronikou, dcerou tkalce Josefa Nezbedy z města Sobotky v Království českém. Z literatury víme, že v tomto městě byla výroba kanafasu a mezulánu značně rozšířená, cech mezulánků tu byl založen už v r. 1767.¹² Mohla tedy tato energická žena Veronika své znalosti z výroby těchto tkanin tehdy rozšířených i oblíbených na Vsetíně uplatnit.

V 2. polovině 19. stol. však móda kanafasek a vlněnek mezi vsetínskými měšťkami upadala, prodávaly je do dědin, ale i tam už je časem nahrazovaly textilie tovární výroby.¹³

Tkalci se však ještě nechtěli vzdát. V r. 1860 žádali o povolení utvořit Spolek vsetínských tkalců s 20 členy, mezi osmi z nich na žádosti podepsanými je i Kunstweber Jan Kubičik a knihář Jan Bubela. Odbyt jejich výrobků byl však čím dál obtížnější, někteří už neměli odvahu dál řemeslo provozovat, např. i Martin Olšák z č. 270. Jeho žena Františka však i v této situaci zažádala v r. 1865 o živnostenský list pro sebe, aby pomohla zabezpečit početnou rodinu.¹⁴

Nejdéle se tkaly plachty do postelí.

Do r. 1873 provozovali řemeslo na Vsetíně už jen 4 tkalci, mezi členy Společenstva živností oděvních v r. 1886 není tkadlec ani jeden,¹⁵ i když Matouš Václavek ještě koncem století uvádí tkalce F. Kovářika.¹⁶

Vsetínské muzeum shromáždilo ve svých sbírkách sedm sukní vlněnek a osm kanafasek pocházejících ze Vsetína a okolních obcí. U žádné z nich se vzorek neopakuje. Jedna vlněnka byla zachráněna při asanaci sklářských domků ve Vsetíně-Filákově v r. 1977, druhá byla používána při masopustních obchůzkách na Hovězí, kanafaska na Mikuláše ve Valašské Polance. Několik těchto sukní je i ve sbírkách muzeí v Rožnově, Brně, Kroměříži.

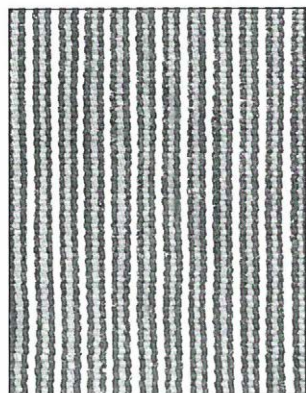
Zachované vlněnky a kanafasky jsou dokladem mistrovské práce vsetínských tkalců 19. století.

Pět příspěvků o vsetínských řemeslnících z oboru řemesel oděvních (soukeníci, ševci, punčocháři, barvíři, tkalci) vzniklo nejen pro zaznamenání historie těchto výrob na Vsetíně, ale mělo především poukázat na zajímavé výrobky a výrobní nářadí těchto řemesel ve sbírkách vsetínského muzea.

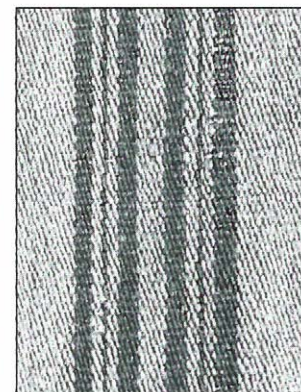
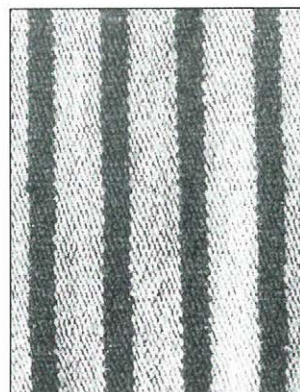
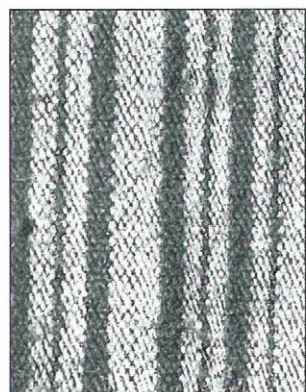
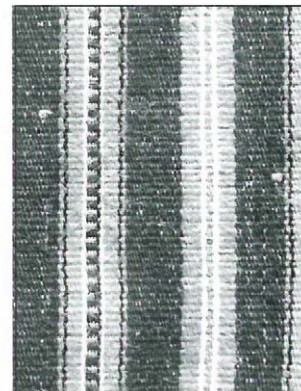
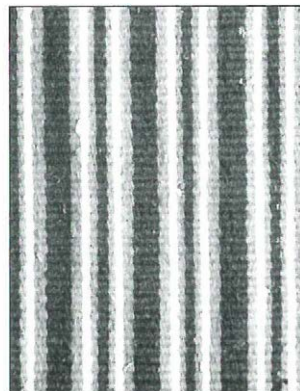
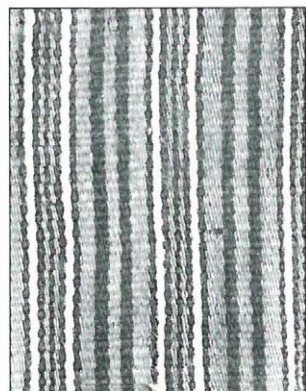
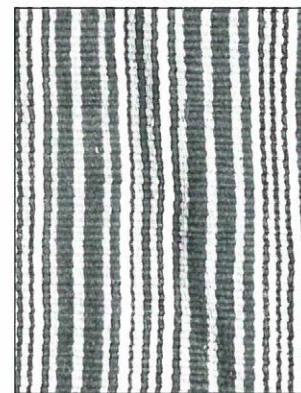
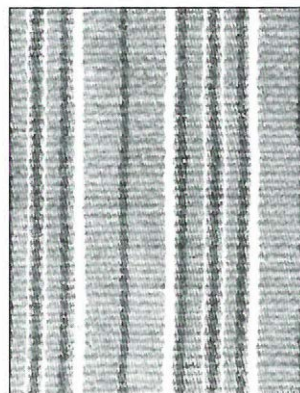
Byla ovšem na Vsetíně i další oděvní řemesla – v poměrně větším počtu byli zastoupeni krejčí, a to i koncem 19. stol., kdy ostatní řemesla zanikala, dále kožešníci (Jarošek, Engliš, Esterák, Spurný), kloboučníci (Gestinger, Esterák, Táborský), postřiháči (Coll, Vymětal). V polovině 19. stol. tu působil i prýmkař – „posamentír“ Josef Parduba, rodák z Krásna, který v domě na Hrbové č. 243 od 30. let vyráběl prýmky. Se synem „pracovali sometky na červené ženské kordulky, do kostela kvastle na lustry a korouhvičky. Prodávali také šmuhy, knoflíky, pentle.“ Svěho řemesla zanechal v r. 1884, když už přestalo vynášet.¹⁷

Články o několika vsetínských řemeslech by snad mohly přispět k podrobnému zpracování historie města a jeho obyvatel v publikaci, která od dob Matouše Václavka (1901) a Jaroslava Klvače (1946) čeká na vydání.

- 1 Piperek, L. F.: Tkalci v Rožnově pod Radhoštěm. Acta musealia 2001/2, Muzeum jr. Moravy Zlín, s. 73 – 90
- 2 Kobliha, Karel v Okrese vsetínském, Vsetín 1941, s. 236
- 3 Fernand, Wilhelm: Chronik der Herrschaft Wsetin, překlad R. Pavlíka, s. 161 a 217
- 4 Baletka, Ladislav: Cechovní pečeti a zapečetění z okresu Vsetín. Práce Vlastivědného ústavu Vsetín, říjen 1973, s. 23
- 5 Zemský archiv Opava, fond Vs Vsetín, i. č. 772
- 6 Postup výroby plátna v c. čl. L. Piperka
- 7 Lidové tkaniny v českých zemích. Studie o lid. umělecké výrobě 1. Čes. svaz výrobních družstev Praha 1973
- 8 Urbachová, Eva: Vsetínské sukně vlněnky a kanafasky. Zpravodaj Okr. vlast. muzea Vsetín 1988, s. 37–42
- 9 Misárek Slavičinský, Jan: U Křupalů. Valašská povídka. 2. vyd. Olomouc 1907, s. 106
- 10 Václavek, Matouš: Paměti starého Vsačana. Dějiny města Vsetína, 2. vyd. Vsetín 1901, s. 360
- 11 SOKA Vsetín, pozůstalost K. Koblihy, i. č. 453
- 12 Bílek, Karol: Čechy města Sobotky. Sborník prací východočeských archivů 6, 1986, s. 235 – 264
- 13 Misárek Slavičinský, Jan: c.d. s. 136 a 192
- 14 SOKA Vsetín, SmOU Vs., i. č. 73
- 15 Václavek, Matouš: Obrazy ze života bývalých cechů řemeslnických na Vsetíně. Vsetín 1895, s. 79
- 16 Václavek, Matouš: Adresář a popis Valašska, Vsetín b. d., s. 26
- 17 Sova, František: Posamentírství na Vsetíně. Rukopis z r. 1927. Etnografický archiv MRV ve Vsetíně

Vzory kanafasek ze sbírek muzea

Vzory vlněnek ze sbírek muzea

Foto M. Langer

Sortiment výrobků galanterního klempířství

Foto K. Matocha

Galanterní klempířství na Rožnovsku

Daniel Drápala

Po staletí tvořily základ vybavení každé usedlosti na Valašsku především výrobky ze dřeva – misky, putny, čerpáky, lžice i řada dalších drobností, většinou výtvarů podomácké výroby. Hospodyňky si navíc při pravidelných cestách do měst a na výroční trhy doplňovaly vybavení svých domácností výrobky profesionálních řemeslníků (u kuchyňského vybavení poněkud hrnčírů). Výrazné proměny, které od 19. století začaly pronikat i do odlehlých valašských vesnic, se postupně promítaly nejen do života místních obyvatel, způsobu hospodaření a oděvu, ale jejich vlivu zákonitě neunikl ani inventář většiny zdejších usedlostí. A tak i všudypřítomné dřevo a výrobky z něj byly v souboru předmětů každodenní potřeby poznamenány doplňovány – a posléze razantně vytlačovány modernějším plechovým a smaltovaným nádobím. K profesím, které se staraly od poloviny 19. století o pravidelné zásobování výrobky z plechu, náleželo také klempířství.

První zmínky o tomto řemesle sice máme již ze 14. století z Prahy (vyskytují se různá označení a specializace jako *flašněři*, *struhadlníci*, *klanfíři*), jejich výrobky z měděného, mosazného či později i pocínovaného plechu však pro svou vysokou cenu nacházely odbyt především v měšťanském a šlechtickém prostředí (výrobu prodávalo pracné vyklepávání ze silných plechových tabulí). Ojedinelé zakázky venkovských hospodářů se týkaly jen omezeného sortimentu (kotle, lampy atd.), o jejichž výrobu se podělili venkovští kováři, kotláři (zvláště cenění byli cikánští kočovníci), zámečníci či konváři. Existenci těchto řemesel na Valašsku nám potvrzují mimo jiné také cechovní řády Karla Jindřicha, Františka Ludvíka a Bernarda ze Žerotína z let 1658 a 1699.

Specializované klempířské provozy se začaly v městech východní Moravy rozšiřovat až v

19. století, kdy byl již běžně dostupný levný průmyslově vyráběný válcovaný plech. Díky realizaci stavebních zakázek (žlaby, okapové svody, plechové stavební doplňky, lemování říms, úbočí) se v osobě klempířských mistrů propojovala hned dvě řemesla – klempířské a pokrývačské. Široký záběr klempířských prací doplňovalo i specializované tzv. galanterní klempířství, zajišťující výrobu drobného inventáře téměř každé domácnosti. Metoděj Jahn při vzpomínkách na týdenní trh ve Valašském Meziříčí v 70. letech 19. století vzpomínal na stánky s vystaveným zbožím perníkářů, řemenářů, provazníků, hřebenařů – i klempířů. Sortiment jejich výrobků tehdy zahrnoval poměrně širokou škálu produktů uplatnitelných ve většině domácností a zemědělských hospodářství – od konví a bandasek, přes hrotky na mléko (většinou o objemu osmi až deseti litrů) až po plechy a sítky. Zvláště ve městech našly ohlas dortové formy, lampy a další drobnosti z plechu, venkovští hospodáři a řezníci naopak odebírali náustky na tlačení jitrnic či přímo celé plechové presy. Speciální odběratelskou složku představovali včelaři s dýmáky a dalšími pomůckami nutnými pro péči o včelstva.

Přestože galanterní klempířství mělo spíše jen doplňkový charakter k větším stavebním zakázkám, představovalo průběžný kámen umu každého řemeslníka. Tvrdilo se dokonce, že „*kdo uměl galanterku, tak to byl opravdu klempíř!*“ Tento druh práce vyžadoval větší míru pečlivosti a provedení řady drobných úkonů, které práci prodlužovaly a činily ji náročnou na přesnost. K výrobě „galanterky“ navíc bylo zapotřebí odpovídajícího vybavení stříhy a šablonami v celé šíři nabídky zboží. Klempíř si musel nejdříve jednotlivé tvary rozkreslit na plech, vystříhnout je nůžkami, případně je vyřezat nebo vysekat. Následovalo složité a pracné vyklepávání různých

nými druhy dřevěných a plechových paliček a kladiv, probíjení potřebných otvorů, spojování letováním a nýtováním. Vedle univerzálních klempířských strojů, které se začínaly v průběhu 19. století stále více v dílnách uplatňovat (pákové nůžky, ohýbací stroje), se užívaly i drobnější pomůcky (kovadlinky, utínky, různě tvarované předlohy), *obrubovačky* (zvané také někdy *signovačky*) a řada dalších drobnějších komponentů. K vlastní galanterně-klempířské výrobě byl pro svou zdravotní nezávadnost při bezprostředním styku s potravinami nejvhodnějším materiálem bílý – tzv. anglický cinový plech, který klempíři s oblibou užívali již od poloviny 17. století. Protože se „galanterka“ již dále neopatořovala další povrchovou úpravou, vyžadovaly předměty z tohoto plechu vyrobené uskladnění v suchém prostředí, jinak šedl.

Speciální a dobře placenou zakázkou, jež stála pro svou náročnost na pomyslném vrcholu galanterního klempířství, byla výroba plechových van. Proto ji také prováděl jen poměrně malý počet klempířů. V menších provozech, které neoplývaly dostatečnou plochou, se navíc jejich realizace mohla uskutečňovat jen tehdy, byla-li většina personálu mimo dílnu (přímo na stavbách), neboť se tím blokovalo její případné rozsáhlejší využití ostatními pracovníky.

Výhoda plechových van, na rozdíl od litinových, spočívala v jejich malé váze a snadné manipulaci. Hlavní odběratele představovaly domácnosti, ale v samotném městě Rožnově nacházely uplatnění i ve zdejším vodoléčebném ústavu. Vany se na počátku 20. století vyráběly již z polotovárů různých typů a velikostí (většinou se jednalo o stříh dodané z velkoskladu, užíval se nejčastěji zinkový plech, neboť zaručoval kvalitní spojení s letovacím cinem), které se ohýbaly a vyklepávaly. Dle katalogů se rozeznávalo několik druhů: *francouzská*, *německá*, *švýcarská* (lišily se tvarem, profilem a zahrnovaly sortiment od běžných van přes vany se zvýšenou zádí, ale i tzv. botky atd.). Výroba jednoho kusu trvala celý jeden pracovní týden a bylo k ní zapotřebí jednoho klempíře s pomocníkem (učně). Nejdříve se okraje (v šířce cca 12-15 cm) zahřívaly pomocí *letlampy*, změkčený materiál se paličkou následně přes železný štok ohýbal do pravého úhlu, tzv. *zřalcoval* (vytvářel se okraj zvaný velká *vulcna*). Tato fáze nepatřila mezi nejoblíbenější: „... *to byla pro učedníka práce neslavná, protože dostal obyčejně od mistra za uši*“, vzpomíná jeden z posledních galanterních klempířů Slaviš Polášek. Za nejobtížnější, a tím pádem i nejhorší práci bylo považováno ohýbání okrajů dřevěnou paličkou a konečné tvarování pomocí kovové „žehličky“ pomůcky. Obtíže pochopitelně nastávaly v ohybech, kde se plech musel rozklepávat do potřebné plochy a zároveň pečlivě tvarovat. Ve chvíli, kdy byl ohyb dostatečný, přiletoval se zesopu pás plechu, čímž byl okraj hotový. V konečné fázi se zaletovalo dřevěné dno, vana se opatřila vypouštěcím otvorem se zátkou a natřela se (většinou modrou) barvou.

Do zcela jiné výrobní sféry spadala výroba měděných kotlů na podomácké pálení destilátů, za což pochopitelně hrozil, především za II. světové války, pro jejich výrobce i uživatele nemalý postih. Vnitřní plochy těchto kotlů byly upravovány pocínováním. Jeden takový kotel z dílny klempíře Jana Poláška byl na základě údajů

Členové cvičitelského sboru Sokola ve Frenštátě pod Radhoštěm v roce 1902, klempíř Jan Polášek stojí první zleva
FA Valašského muzea v přírodě

odhalen i u rožnovského pasekáře Pavelky na Pavlačkách. Byl mu pochopitelně zabaven, samotného výrobce našťastí neuvedl, argumentuje „... mám to po staříčkovi...“.

K výrobkům, jež spadaly již na okraj galantního klempířství, musíme uvést také jednoduchá plechová kamna, jejich četnější produkce ovšem vzhledem ke konkurenci sériové tovární produkce nepřipadala v úvahu. Zato se běžně vyráběly kouřové kamnové roury a kolena (ať již z hliníkového či černého tzv. dekapírovaného plechu).

Galantní klempířská produkce začala od počátku 20. století procházet krizí, neboť malovýroba s velkým podílem ruční práce stěží mohla konkurovat továrnám a jejich levné produkci, stále častěji se uplatňovalo nádobí smaltované a lisované. Mezi největší konkurenty galantních klempířů patřilo v meziválečném období družstvo *Sobesko* ze Soběslavi, dodávající výrobky řadě místních maloobchodníků. Galantní zboží bylo proto vyráběno spíše na zakázku a hlavně v zimním období, kdy se nedostával dostatek velkých zakázek v oblasti stavebního klempířství. Realizace drobné výroby tak uchránila kvalifikované pracovní síly před propuštěním. V konečném ekonomickém součtu byl ovšem zisk z „galanterky“ minimální. Přesto tvrdé konkurenční prostředí nutilo mnohé výrobce k hledání odbytu všemi možnými prostředky. Klempíř Jan Polášek nabízel své výrobky v prosklené vitrině v domě Osvalda Kotoučka přímo na rožnovském náměstí, zatímco jeho mladší kolega z Krásna Raimund Holešovský neváhal nabízet svou produkci i prostřednictvím jarmarků. Tak alespoň zní jeho živnostenské oprávnění z 20. let 20. století: *stavební a galantní klempířství s prodejem výrobků na výročních trzích v Čsl. republice*.

Řada nevýhod, které s sebou přinášelo galantní klempířství, zapříčinila, že tento druh výroby začal být v průběhu první třetiny 20. století zatlačován ostatními klempířskými pracemi a s postupující dobou ovládalo úkony potřebné k její realizaci stále méně řemeslníků. Na Rožnovsku náležel mezi takto profesně zdatné také Jan Polášek, který si otevřel ve městě vlastní dílnu v roce 1908.

Zakladatel tohoto dílenského provozu (fungoval nakonec po tři generace až do roku 2002) pocházel z Frenštátu pod Radhoštěm a klempířství se vyučil v Novém Jičíně u mistra německého původu Vaňka. Po návratu do rodného města byl ještě několik let zaměstnán u svého přítele a kolegy klempíře Paliče a již zde se aktivně zapojil do sportovní a osvětové činnosti místního Sokola. Bylo to mimochodem i tyto zájmy, které jej nakonec motivovaly k přesídlení

do Rožnova. Svou živnost klempířského mistra zaregistroval 18. května 1908. Již o 14 dní dříve byl ale přijat mezi členy *Společnosti živností smíšených v Rožnově* působícího na území celého soudního okresu Rožnov (vč. zaplacení členského poplatku 6 K). V této době v Rožnově a okolí fungovalo několik samostatných klempířů. V roce 1887 obdržel povolení k provozování samostatné živnosti Dominik Dvořák z Rožnova a rok před příchodem Jana Poláška eviduje statistika mezi 71 živnostmi ve městě i dva klempíře. I v novém bydlišti se Jan Polášek aktivně zapojil do společenského života (pochopitelně že navázal na své působení ve frenštátském cvičitelském sboru Sokola, vedle toho byl i členem hasičského spolku), jehož prostřednictvím budoval společenské kontakty, využívané následně úspěšně i ve sféře profesní. Z pozice klempířského mistra se podílel na činnosti *Společnosti živností stavebních*, na jehož valné hromadě 2. února 1911 dokonce náležel mezi kandidáty na členství ve výboru.

Počátek druhého desetiletí 20. století byl pro Jana Poláška důležitý i z jiného hlediska. Právě v tomto roce realizoval jednu z významných investic ve svém profesním životě. Zakoupil strojní vybavení dílny, které se stalo na další desetiletí základním fundusem, v dalších letech již jen drobně doplňovaným. Až na elektrickou vrtáčku z poloviny 20. století zůstal navíc po celou dobu existence této dílny její provoz položen ryze na mechanické bázi bez užití elektrifikace. Všechny stroje umístil Jan Polášek v nově postaveném objektu dílny na Čechově ulici. Dílna byla koncipována jako jednoprostorový objekt nadstřešený pultovou střechou a krytý přírodním asfaltem až z Trinidadu, který přetrval bez větších oprav až do dnešní doby. Díky kvalitě krytiny a izolaci (vrstva hlíny) skýtala dílna vhodné podmínky pro práci v letním i zimním období, kdy k jejímu vytopení údajně postačoval jen *vinček* (pochopitelně také výrobek této dílny, uzpůsobený jejímu provozu s úchyty pro nahřívání měděných kulek k letování). O několik let později to byla přitom právě tato střecha, která uchránila dílnu před destrukcí, když v ní uvízl při oslobozování města granát.

Poměrně rozsáhlé investice svědčí o úspěšnosti Poláškovy podnikatelského talentu. Proces etablování mezi uznávané živnostníky a plnoprávné členy rožnovské společnosti našel ostatně naplnění i v oblasti vnější reprezentace – stavbě rodinného domu v nově budované vilové zástavbě nedaleko náměstí. Ač tato lokalita byla ještě mimo vlastní centrum města, její architektonická podoba i umístění dokazují úspěšné zapojení se mezi respektované řemeslnícko-živnostenské vrstvy města.

Rozrůstal se i vlastní klempířský provoz. Již 10. ledna 1909 nastoupil k mistru Poláškovu do učení Ladislav Melichařík z Rožnova, následován v červenci téhož roku rožnovským Josefem Bradáčem. Do výpuknutí 1. světové války byli přijati do učení ještě další dva chlapci. Ne všichni ovšem zdárně dokončili své řemeslné vzdělání. Dochované materiály nás mohou zpravit o různých důvodech – onemocnění, nedbalosti při učení, pádným argumentem mohla jistě být i finanční náročnost pro rodinu atd. Zkušenosti Jana Poláška s chováním některých učedníků dokládá jeho vystoupení na schůzi představenstva *Společnosti* 2. února 1913, kde navrho-

val: „... v důsledku toho, že učni se velmi rozpustile chovají, by se zřídila rožnovská besídka, by hoši svůj prázdný čas mohli věnovat své výchově.“ Přítomný učitel Píšek doplnil návrh o možnost zavedení „... *nedělní procházky*, pak zavést *rozumné hry*.“ Ještě o několik let později, již v období prvorеспублиkovém, byl Polášek nabádán učitelkou svého syna Slaviše, aby zamezil jeho častějšímu kontaktu s učedníky, kteří měli údajně neblahý vliv na jeho mluvu i chování.

První úspěšnou etapu Poláškovy podnikání v Rožnově uzavřel výbuch první světové války. Ještě před jejím započatím byl zvolen na valné hromadě *Společnosti živností stavebních* do jeho výboru. Brzy na to musel, stejně jako řada jiných, narukovat do rakousko-uherské armády (měl optimální vojenský věk 33 let), a proto je 29. září 1914 jeho živnostenské oprávnění ke klempířskému provozu zrušeno, dílna uzavřena a učni propuštěni.

Závěr války strávil Jan Polášek na italské frontě na Píavě. S jedním ze svých spolubojovníků se shodou náhod ještě po několika letech setkal, tentokrát již ryze ve sféře profesní. Na počátku 30. let se při realizaci stavebních prací na domě na Prostřední Bečvě ve vlastnictví rakouské občanky setkal se stavitelem, jenž byl jeho velitelem na italské frontě.

Po skončení válečného konfliktu a návratu domů obnovil Jan Polášek veškeré profesní a společenské aktivity. V poměrně krátké době se opět s úspěchem uchytil na poválečném místním trhu. Brzy se dílna stala největším klempířským provozem ve městě, jemuž ostatní klempířští mistři nemohli objemem zakázek ani počtem učňů a zaměstnanců konkurovat. Dominanci Poláškovy dílny odpovídal nárůst jejího personálního obsazení. Vedle mistra a učedníků zde našla zaměstnání vždy alespoň další trojice až pětice mužů, v době velkých zakázek se jich zde však někdy soustředilo až osm či deset. Profesní renomé dílny dokládá mimo jiné i to, že se zde mezi léty 1936-1940 učil Josef Trbušek, syn konkurenčního klempířského mistra z Rožnova. Mezi učedníky patřili synové Jaroslav (nar. 1913) a Slaviš (narozen až po návratu z války v roce 1920). Systém přijímání učedníků byl mistrem Poláškem plánován tak, aby byl v dílně vždy alespoň jeden učeň. Většinou se podařilo mít dva učně zároveň - a to tak, že učební délka se u jednotlivých učňů překrývala. Současně se tedy v dílně setkával „starší“ zkušenější a některé práce již zvládající učedník s „mladším“, jehož bylo nutno teprve zaučovat. I po úspěšném zvládnutí učednických let zůstávali mnozí i nadále v Poláškově dílně, aby mohli posléze složit tovaryšskou zkoušku (předsedou zkušební komise byl právě Jan Polášek). Poměrně velký počet a frekvence učňů odpovídá velkému dílenskému provozu, který je využíval především pro pomocné a nenáročnou práci. Po určité době při získání větších dovedností mohl učeň provádět již složitější úkoly. Od poloviny 30. let 20. století navíc zjišťujeme, že vedle výuky klempířství přibývá i stále žádanější obor instalatérství. I to byl jeden z dalších dokladů progresivnosti Poláškovy podnikání, kdy se snažil přizpůsobit trendům a požadavkům zákazníků.

I v období meziválečném se Jan Polášek aktivně zapojoval do společenského života Rožnova. V srpnu 1932 dokonce obdržel čestný diplom oceňující jeho nezištnou práci pro výsta-

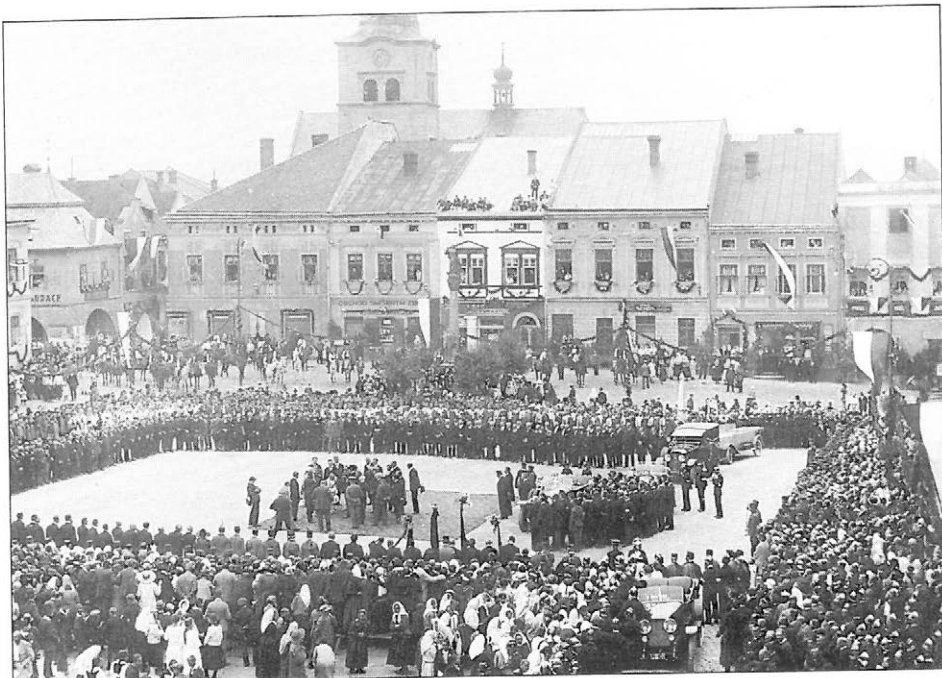
vu Valašsko a moravskoslezské Pobežkydí. Vedle již zmíněného členství v Sokole se např. spolupodílel na kolektivním ručitelství při úvěru na nákup nové stříkačky pro rožnovský hasičský spolek.

V období protektorátu (od roku 1943) byli oba synové a někteří další zaměstnanci totálně nasazeni na území Říše. Mladšímu se přesto i v Drážďanech podařilo fungovat v rámci profese, u klempířského mistra Huhleho. Jak sám uvádí, byla tato doba pro něj díky různým zakázkám a zajímavým pracím vlastně přínosná především z hlediska profesního (např. časté práce na členitých střechách rodinných vil z 19. století), jeho němečtí spolupracovníci a mistr naopak oceňovali jeho řemeslnou zdatnost.

Rok 1945 znamenal opětovné obnovení provozu dílny, nejméně dvě následující léta se opravovaly škody napáchané válečnými událostmi, navíc přibyla velká zakázka na nově budovaných objektech podniku Tesla. Oficiálně byla zrušena samostatná klempířská živnost Jana Poláška 1. července 1951. Po zrušení živnosti byla dílna převedena pod Okresní sdružený komunální podnik, později OPBH. Unikátní vybavení litinovými stroji z počátku 20. století ovšem zůstalo zachováno a i dnes jsou i přes své téměř stoleté stáří funkční. Svědčí o tom ostatně řada nově vyrobených hrotků a plechů na valašské vdolky, které vzešly z Poláškovy dílny jako jeden z posledních ohlasů galantního klempířství na Rožnovsku ještě v 90. letech 20. století.

LITERATURA A PRAMENY

- DRÁPALA, D.: *Polášková klempířská dílna*. Rukopis, Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm – archiv, inv. č. 419.
 JAHN, M.: *Týdenní trh ve Valašském Meziříčí v letech sedmdesátých*. Naše Valašsko 8, 1943, s. 55-58.
 JANOTKA, M., LINHART, K.: *Řemesla našich předků*. Praha 1987.
 KOŽELUHA, F. J.: *Řád cechovní, který dali páni z Žerotína poddaným svým v Meziříčí valašském a v Rožnově r. 1658 a 1699*. Časopis Matice moravské 5, 1873, a. 80-95.
 TVARŮZEK, J.: *Kronika města Rožnov pod Radhoštěm. Díl 4. Zaměstnání obyvatelstva: živnosti, řemesla, obchody*. Rukopis, Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm – archiv, inv. č. R214.
 Státní okresní archiv ve Vsetíně:
 ONV Valašské Meziříčí, Živnostenský registr VI. 1896-1927.
 Společenstvo živností smíšených Rožnov, Zápisy mistrů Společenstva stavebních a jiných živností v Rožnově, inv. č. 2.

T. G. Masaryk ve Valašském Meziříčí r. 1924

FA MRV ve Vsetíně

MASARYKOVSKÁ VZPOMÍNÁNÍ

k 85. výročí vzniku samostatného
československého státu

Jiří Demel

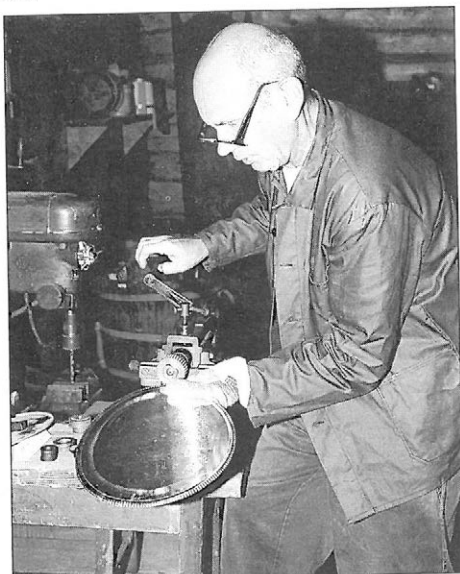
Je 28. říjen. V rozhlasě čtou vzpomínky Anny Horákové-Gašparikové na pobyt v blízkosti Masarykovy rodiny. Také u nás doma byl 28. říjen vždy pln vzpomínání na presidenta - Osoboditele. Vyrůstal jsem v učitelské rodině, kde jeho jméno bylo vždy ctěno a váženo. Můj táta se trochu podílel na zvolení T.G.M. poslancem za valašská města. Když Masarykovi o prázdninách v Meziříčí pobývali, stýkali se přátelsky s obyvateli města. Můj strýc Stanislav, později úspěšný inženýr Škodových závodů, se tehdy jako vysokoškolák kamarádsky stýkal s Masarykovými dětmi a třeba o dr. Alici Masarykové hovořil vždy skoro důvěrně jako o Elis.

Můj otec byl ruský legionář a starosta valašskomeziříčského Sokola. Když se tato jednota rozhodla vydat knihu vzpomínek na dobu volby T.G.M. a jeho poslancecké činnosti na Valašsku, vznikala tato publikace u nás doma. Úvod napsal můj táta, podepsán je ovšem výborem sokolské jednoty. K nám se scházely i příspěvky k druhému dílu Hrsti vzpomínek, který však už nebyl vydán, protože mezitím vyšla podrobná práce Stanislava Jandíka na totéž téma. Pamatuji si, že táta tehdy říkal, že některé vzpomínky se ukázaly jako nepřesné, proto bylo od vydání upuštěno. Dnes vidím, že to byla škoda, mohlo jít ne o omyl, ale třeba jen o pohled z jiného úhlu. Archiv Sokola byl v době nacismu a komunismu částečně zničen, částečně rozptýlen a kdo ví, kde skončily zajímavé vzpomínky, i když byly

poznámenány a snad i zkrešleny naší nedokonalou pamětí. Doma jsem z nich našel jen báseň Metoděje Jahna, kterou jsme pak otiskli v památníčku vydaném v roce 1990.

Na dva členy Masarykovy rodiny mám vlastní vzpomínky. Do rodinného alba mi vlepili moji rodiče akvarelovou dětskou kresbu, pod kterou napsali „slavobrána, kterou projel pan prezident“. Mám tuto svou primitivní malbičku rád. Je dokladem mé neschopnosti kreslit a také dokladem, že jsem pana presidenta v roce 1929 na meziříčském náměstí viděl. Zároveň je však dokumentem toho, že tehdy na mne větší dojem udělala slavobrána a množství lidí než pohled na osobnost, jejíž význam jsem tehdy ještě nedovedl pochopit.

Zcela jiné bylo další setkání s Tomášem Garrigue Masarykem. O prázdninách, než jsem začal chodit do školy, projížděl pan prezident krásenským nádražím. Pamatuji si, jak jsme tehdy vyšli z domova: tatínek v uniformě ruského legionáře, maminka v sokolské libuši (tak se říkalo ženskému sokolskému kroji) a já v kroji sokolského žáka, v červené košili a režných kalhotách. U krásenského nádraží jsme uviděli, že je zcela výjimečně otevřen zadní vchod do zámeckého parku s krásnou ozdobnou branou. Jindy býval park nepřístupný a právě tehdy jsem v něm byl poprvé. Obhlížel jsem neznámé keře, stromy a rozkvetlé záhony, když mne vzal za ruku pan učitel Mříhla, dal mi do rukou velkou

Výroba plechu na valašské vdolky Foto K. Matocha

Rodina T. G. Masaryka ve Val. Meziříčí, 1912

FA MRV ve Vsetíně

kytici a přikázal: „Řekneš – Pane presidente, přijmete kytici z našich zahrad.“ Odvedl mne pak na nástupiště, kde byl roztažen červený koberec a stáli tam nějací páni v černých oblecích a v uniformách. Pan prezident nevystoupil z vlaku, ale ve vzpomínkách ho dodnes vidím, jak se na nás usmíval z otevřeného okna. Předě mnou předal panu prezidentovi košík s lesními jahodami můj pozdější spolužák Zdeněk Vavříčka s nějakým děvčátkem, oba ve valašských krojích. Pak jsem odříkal svá slova já. Dál si už nic nepamatuji. Jen vidím onen nezapomenutelný úsměv. Jsem rád, že pana presidenta v okně vlaku zachytil fotograf Šrůtek a že tuto fotografii mám. Jen si ještě vzpomínám, že mi pak doma táta řekl: „Vidíš, já jsem tentokrát pana presidenta neviděl. Aspoň žes ho viděl ty.“

Kromě pana presidenta jsem z Masarykovy rodiny ještě dvakrát viděl jeho vnučku dr. Annu Masarykovou. Poprvé to bylo na podzim roku 1945. Jako posluchači Filosofické fakulty Karlovy univerzity jsme přenášeli nějaké obrazy, které byly v budově fakulty uloženy ve sklepe před možným bombardováním, do Národní galerie. Tam je od nás přejímala nevysoká paní v pracovním plášti, o které mi řekli pražští kolegové, že je to dr. Anna Masaryková. Nečekaně se ke mně obrátila, vzala za hlavu model Štursova Raněného a přikázala, abych ho odnesl do jiné místnosti. Udivilo mne tehdy, že vzala sošku tolik uctívaného Štursova díla tak neuctivě právě ona, která je vnučkou tak významné osobnosti, dcerou malíře Herberta Masaryka. Vůbec jsem tehdy neuvážil, že s takovými díly se dr. Masaryková setkává denně, pracuje s nimi, prohlíží je ze všech stran.

Po letech jsem se setkal s dr. Annou Masarykovou ještě jednou. Chystali jsme ve valašsko-meziříčské knihovně přednášku historika umění dr. Jaroslava Hlaváčka o malíři Herbertu Masarykovi. Autor přednášky tehdy navrhl, že bychom mohli paní Aničku, jak ji její známí obvykle jmenovali, pozvat, aby povzpomínala na svého otce a případně na svého dědečka. Ohlásili jsme se telefonicky a byli jsme pozváni. Dr. Masaryková bydlela ve starobylém domě nedaleko Klárova. Její byt byl v podkroví, velkou parádu tam dělaly trámy krovu. Televizní diváci

možná nedávno viděli toto prostředí, když po smrti Herberthy Masarykové byl vyslán rozhovor s oběma sestrami. Natáčen byl v tomto bytě. Přijati jsme byli velice mile a návštěva v Meziříčí nám byla přislíbena. Paní doktorce jsme tehdy přinesli kytici, hauserovský zvoneček a malou masarykovskou publikaci z roku 1990. Naše návštěva byla krátká, naše hostitelka se chystala s paní Medkovou na koncert. K chystané návštěvě ve Valašském Meziříčí nakonec nedošlo. Paní dr. Masaryková onemocněla, ale věřila, že se zájezd skutečně později. Ujišťovala mne o tom, když jsem s ní naposled telefonicky hovořil. Byl to dlouhý hovor. Paní doktorka byla v dobré náladě a rozpovídala se o svém otci i o svém dědečkovi. Naštěstí jsem si její slova poznamenal.

„Na tatínka si dobře pamatuji, ač jsem byla ještě malá. Vzpomínám, jak mne nosil za krkem. To jsem ho viděla tak pěkně shora. Měl krásně kulatou hlavu. Když jsem zlobila – byla jsem asi hodně zlobivá –, nosil mne k býčkům. A já se jich pak dlouhou dobu bála.“

To bylo v Orlických horách, měli jsme tam chalupu. Kluci Slavičkovi (Herbert Masaryk si po smrti malíře Antonína Slavička vzal za manželku vdovu po něm) tam hrávali divadlo a zpívali posměšné písničky na císaře pána.

S tatínkovou malířskou tvorbou jsem to měla jako kunsthistorička složité. Jako k mánesačce (člence spolku Mánes) se členové o jeho obrazech vyjadřovali často tvrdě. Treba Filla říkal: „Ty jeho dřevěné portréty!“ Ale tatínek uměl vystihnout člověka. Jedna přítelkyně mi kdysi řekla, že z jeho portrétů se pozná, jaký byl tatínek člověk.

Jeho grafiky jsou dobré. Mne vždycky upoutávalo, jak uměl udělat prostor. Když nakreslil čáru za cestou, byla opravdu za ní. Škoda, že plotny i listy za války někde ztratila Elis. Měli jsme jich dost. Hodně se jich za válečné doby rozdalo za všelicos potřebného. On nás tatínek, než zemřel, za války dost těžce živil. Měli jsme to tehdy špatné.

Bylo to tehdy pro mne smutné. Muži kolem mne umírali. Tatínek, Herbertek – měl už přes rok. Byl to takový pěkný blondáček.

Ted' nedávno vyšly Čapkovy Nové hovory s T.G.M. Mně se líbí víc, než ty původní. Zdá se mi, že je tam dědeček zachycen věrněji. Děde-

ček byl takový opravdu moudrý. Většinou mlčel, díval se, poslouchal. Pak mu najednou něco blýsklo v očích někdy vesele, šibalsky, jindy podmačeně. Pak řekl něco krátce a trefně. Ale k lidem, ke kterým měl důvěru, byl velice přátelský a upřímný.“

Ve vzpomínkách ještě slyším hlas paní dr. Aničky Masarykové a v duchu vidím její podkrovní byt a ji, jak klade zvonek a památníček pod fotografii svého dědečka, pana presidenta Tomáše Garrigue Masaryka.

Naši otcové Masaryka zvolili svým poslancem a dali mu tak mandát, aby mohl mluvit za všechen český lid k diplomatům, kteří rozhodovali o vzniku Československé republiky. Masaryk se zasloužil o stát. Jak přispíváme my, jejich děti a vnuci, k rozkvětu své vlasti? Masarykovskou pevností, důsledností, slušností, tolerantností, úctou ke svobodě a pravdě?

Snad k tomu vzpomínání trošku patří, že jsem maličko přispěl k obnovení Masarykových pomníků a pamětních desek ve Valašském Meziříčí, mnohokrát jsem na téma Masaryka a Valašsko při různých příležitostech mluvil a napsal řadu článků. Ty jsem většinou podepisoval šifrou JD.

K osobnímu vzpomínání na T.G. Masaryka a členy jeho rodiny pro mne ještě patří také mé hledání a usilování, jak odpovědět na dvě otázky, které mne zaujaly.

Tou první je význam volby Masaryka poslancem za valašská města (vím, že tento termín je nepřesný, ale je vžitý). Zdá se mi a možná i dalším, že tato volba není doceněna. Proč tomu tak je? Masaryk sám ve Světové revoluci ji označil jako důležitou pro jeho postavení mezi světovými diplomaty, že zvolení poslancem mu v jejich očích dávalo právo mluvit za celý český národ.

Volba poslancem v roce 1907 je v životě Masaryka také vstupem do světové politiky. Masarykova kritika rakousko-uherské vnitřní i zahraniční politiky byla zpočátku vedena snahou zlepšit toto středoevropské soustátí. Plnil tedy dobře sliby, které dal svým voličům. Přihlédneme-li k tomu, jak podporoval potřeby svého volebního obvodu, jak pomohl realizovat jeho potřeby, můžeme říci, že své poslancecké povinnosti plnil dobře. Když pak zejména záhřebským procesem zasáhl do evropské politiky, stal

Prezident Masaryk v Rožnově pod Radhoštěm roku 1923

Foto O. Šrůtek

T. G. Masaryk na nádraží ve Valašském Meziříčí rozmlouvá s P. Eduardem Kavanem, 1930

Foto O. Šrůtek

se známým činitelem, což mu spolu s jeho vědeckou prací usnadnilo jeho počínání za první světové války. Proto snad lze říci, že Masarykova volba sehrála pro vznik republiky závažnou roli, která mnohdy nebývá zcela doceněna.

Poměrně málo se ví také o tom, kolik pozornosti a úsilí věnoval Masaryk potřebám Valašska. Shrnout se to pokusil jen Karel Bubela v brožurě Vsacaně sobě. Alespoň na jím uvedená fakta jsem se snažil upozornit. Hodně práce v tomto směru ještě čeká na podrobnější průzkum.

Že se Masaryk snažil co nejvíce poznat potřeby svého volebního obvodu vidíme i z toho, že sem často zajížděl a třikrát tu trávil své prázdniny.

Jako lokálního patriota Valašského Meziříčí mne právě pobyt Masarykovy rodiny v našem městě zajímal. Byly celkem čtyři. Nejznámější a asi nejlépe popsany je pobyt na Žabárně v roce 1905. Obvykle se uvádí, že Žabárna byla v Jarcově, ale katastrofálně patřila k Brňovu, tedy dnes k Valašskému Meziříčí.

Na pobyt na Žabárně vzpomínala dr. Alice Masaryková v Našem Valašsku v roce 1935: „Na Žabárně jsme měli větší rozmach. Zahrada byla velká a byt prostorný. Tam sestra vypěstila hnízdo užovek a tam jsme hrávali míčem. Házeli jsme jej s otcem. Herbertův učitel, JUC Jurek, chtěl, abychom hráli nějakou „duševní hru“, ale míč vždy zvítězil.

Řeka tekla kolem a koupání bylo výborné. Z jarmaku jezdili kolem sedláci z okolí – a tehdy vždycky „naveselení“. Později prý alkoholismus povolil.“

Olga Revilliodová-Masaryková píše v článku „Masaryk jako vychovatel v rodině“: „A pak jak se chová (Masaryk) ke zvířatům. Nesnese týrání zvířat. Bylo to na Žabárně na Valašsku roku 1905, kde je teď ozdravovna Charlotty G. Masarykové pro dívky, kterou otevřela YWCA. Zbořili starý dřevěný most přes řeku Bečvu a tam se našlo hnízdo asi padesáti užovčích vajíček. Tak jsem si je dala za okno na sluníčko vylihnout. Jak to bylo krásné, když začaly vystrkovat hlavičky s rozeklanými jazyčky! Jak byly tenouníké a graciózní. Okno jsem neprodyšně uzavřela a krmila je mlíčkem. Jednoho krásného dne tata potkal jednu užovíčku na schodech!

Bylo po radosti! Do Prahy si jich nesmím vzít. Tata se nezastavoval nad krásou podle mých popisů. Věděl, že jsou užovky šťastnější ve vlastním elementu. Šups! s nimi do Žabárne! Měl taky vždy své osobní přátele mezi zvířaty...“

Pěkně vystihla život Masarykových na Žabárně ve svém fejetonu Milena Nováková: „Professor Masaryk se ženou a čtyřmi dorůstajícími dětmi obývali levé křídlo domu u silnice, obecně zvaného „Na Žabárni“, a radovali se onoho roku 1905 zvláště vděčně z prázdninové pohody. Užívali ji po svém, ale neuzavírali se v ní. Pan profesor odjížděl často na kole do Hranic přednášet v univerzitních extenzích o noetice, uče poznávat, poznával sám, dával myšlenky a přijímal zkušenosti.

Dvě světnice, skrovně zařízení v prvním poschodí domu, byly stále otevřeny návštěvám politických přátel, uměleckých hostů, sousedů a sousedek i jejich dětí. Zde se neskrblilo vldným slovem a živým zájmem, zde se hovořilo o politice, umění, filosofii, ale i o drobných starostech a mladých dobrodružstvích, zde si velcí hráli s malými, kouzlice si navzájem krásná i zertovná překvapení, nezapomenutelné chvíle.“

Milena Nováková pak připomíná z návštěvníků vousatého Rudolfa Schlattauera a dr. J. B. Kracice. Vzpomíná paní Charlottu, jak „její velké šedomodré oči šly pak volně, zářivě světnici od druhu nejbližšího k příteli Kracicovi, po tvářích synů a dcer i jejich drobných přátel, od hosta k hosti...“

Poměrně velmi podrobně vzpomíná na své dvě návštěvy u Masaryků na Žabárně Malvína Nekvindová-Nešporová: „Tenkrát byli na Žabárně vzácní hosté z Ameriky. Vzpomínám hlavně profesorky Balchové, jež cestujíc po střední Evropě, studovala příčiny vystěhovalického ruchu, hlavně v zemích českých a na Slovensku. S aparátem v ruce chodila po krajině a „brala“, co se jí zdálo pozoruhodným... O tom všem Miss Balchová později vydala v Americe knihu.

V tu dobu byli v rodině profesora Masaryka také návštěvou dva

univerzitní profesori z Ameriky... Přijeli, aby vyslechli mínění Masarykovo o tom, bylo-li by užitečno splynutí, asimilace Židů s křesťanskými národy.

Otázka byla tehdy americkými učenými pilně zvažována. Bylo mi popřáno vyslechnouti tuto diskusi: Pan profesor vysvětloval cizím pánům své stanovisko. Nevěřil v asimilaci. Příkládá Židům příliš velkou míru rasovosti, i při asimilaci podrželi by vždy svoji původnost, povahu a ráz. Splynutím s nimi by křesťané spíše utrpěli než získali. Asimilace byla by asi ke škodě křesťanů. Debata trvala dobrou hodinu. A jak byla zajímavá!

Dosud vidím ono význačné gesto, (zachycené při jiné příležitosti Hlavickou), gesto se vztyčeným ukazováčkem, vidím utkvělý, vážný pohled a slyším slova: „A Jew is a Jew for ever.“ (Žid vždy zůstane Židem).

Škoda, že hovor ustal, neboť pokoj se naplnil ostatními hosty. Je čas k obědu, přecházíme do jídelny. Při obědě hovoříme česky i anglicky kvůli cizincům... Po jídle dámy odcházejí, a za chvíli scházíme se opět všichni na zahradě, abychom podnikli vycházku do Mikulůvky, kdež jsou některé vhodné domky pro aparát slečny Balchové...

Usedáme na louce, pan profesor žertuje s dětmi, my všichni sedíme kolem něho a těšíme se z krásného, sluncem prozářeného dne...“

Dr. Ladislav Baletka připomíná návštěvy T. G. Masaryka na Oznici u hajného Redla (dnes zde stojí památník), a cestu rodiny na Radhošť s lékařem dr. Břetislavem Kalandrou.

O pobytu Tomáše G. Masaryka ve Valašském Meziříčí v době volební kampaně v roce 1907 bylo toho napsáno dost. Bydlel obvykle u svého přítele dr. J. B. Kracice. Podobně tomu bylo i v dalším volebním období v roce 1911.

Třikrát trávil T. G. Masaryk prázdniny ve Valašském Meziříčí. Zmiňuje se o tom Karel Bubela v článku Masaryk, Vsetín a Vsacaně:

„V r. 1909 v březnu 3 schůze: Kopřivnice, Rožnov, Meziříčí, 3. července Zlín. Rok zájezdů do Srbska a Chorvatska. Také z prázdnin, strávených s rodinou v Meziříčí, nový zájezd do Bosny a Dalmácie.“

„Prázdniny po volbách (1911) strávil M. s rodinou v Meziříčí. Vyhledali si přízemní domek z ohledu na srdeční potíže paní Masarykové. Výlety do okolí, procházky po cestách mezi lukami a polmi, návštěvy přátel, studium, práce na velkém díle o Rusku vyplnily dny prázdnin. Přitom M. trochu churavěl.

Gobelin J. Kučery: Valašská pohádka, zhotovený pro prezidenta T. G. M. a darovaný valašskomeziříčským Sokolem pohlednice z archivu autora

Život u Masaryků byl životem prosté ušlechtilé rodiny, ve které všeci navzájem se mají rádi. Věta ve Světové revoluci o nebožce paní Masarykové, zmínka o zemřelém synu Herbertovi povídá všechno. („...Pravda, měl jsem zvláštní výhodu a štěstí, že se moje životní pouť křížila s životní drahou Charlotty Garriguové, bez ní bych si nebyl ujasnil smysl života a svůj politický úkol... Den ženiných narozenin. Slavili jsme je s naší Olgou potichu, obvyklým počtem růží a vzpomínkami, vzpomínkami ne, myšlení a citění dvou sobě blízkých duší, když jsou prostorem odloučeny, je něco jiného než vzpomínání...“). (Herbert) člověk vzácně čistý a čestný a malíř-básník, usilující o krásnou prostotu – zdravý a silný tělocvikem a tolik se namáhal, aby nemusil Rakousku na vojnu, a přece válkou našel smrt přenesením tyfu haličskými uprchlíky, jimž pomáhal. Případ pro fatalisty!“) President podnes jako vdovec nemluví o svých dětech jinak než „naše Elis“, „naše Olga“ – jaksi po moravsku.

U oběda paní domu v čele stolu měla před sebou narovnaný všechny polévkové talíře, naplnila sama z teriny talíře polévkou a rozdávala stolovníkům.

Jediným nárokem M. byla čistota.“

„Roku 1912 nová cesta do Bělehradu, v delegacích zápas s Berchtoldem, válka balkánská, práce na díle o Rusku. 16. června schůze v Kopřivnici. Prázdniny ve Valašském Meziříčí. 5. července na Vsetíně ve Winklerově zahradě řeč o Husovi, 6. července večer ve Val. Meziříčí. Masaryk mluví o Husově obětování za poznanou pravdu, o svobodě náboženské proti hmotnému útisku chce s Havlíčkem, aby nový člověk se nebál, ale pro svoje ideály žil a pracoval.“

Dr. Alice Masaryková na valašskomeziříčské pobyty vzpomíná takto: „Ve Valašském Meziříčí jsme bydleli v malé vilce a tam s námi byla americká teta Sofie. Sestra Olinka, která měla vždy ráda zvířata, měla dvě žabičky, jednu jmenovala „Charlie“ po matce – druhou „Sofinka“ po tetě. Tam nás často navštěvoval dr. Kraicz. Bylo tam takové vyslovené ovzduší pokrokových přátel. Jmenuji ještě Dorazilovy: máti se stříbrným vlasem, rozložitého otce a syny – vždy vlídné a důstojné vespolek. Pamatuji se na proud řeky s vrbinami, kde jsme se koupávali a házeli „žabky“ plochými oblázky, jak otec děti učil.“

Paní Charlotta G. Masaryková o pobytu píše 21. července 1912 z Valašského Meziříčí Františce Jaroškově: „Jíme z hostince a máme moc hodnou paní na pomoc. Stáza nám pere a vydrhne jako vloni. Želvičky jsou moc veselé, zde plavou denně a bězejí v trávníku moc hbitě...“

MUDr. Hana Kraiczová-Kolouchová vzpomíná: „Ještě několik prázdnin byli Masarykovi s celou rodinou v Meziříčí na letním bytě. Bývalo to vždy velmi veselé, denně jsme společně podnikali menší i větší procházky po krásném valašském okolí. Nejlepší procházka profesora Masaryka byla podél vsetínské trati po lukách ke Křivému – tam jsme chodili velmi často a vraceli se při západu slunce. Vzpomínám, jak Olga měla s sebou v Meziříčí dvě želvy, které ji kdysi utekly a našly se u meziříčského nádraží, a jak se profesor Masaryk pro ně velmi zlobil.“

Milan Šilha stručně napsal: „Po několik prázdnin přebýval poslanec T.G. Masaryk ve svém volebním okrese i s rodinou. Měl jsem tak příležitost poznati i vlídnou, vzácnou ženu – paní Masarykovou, zaujatou tehdy pro všechny otázky dne. Ona zajisté jest spolutvůrkyní jeho velkého životního díla.“

Určit přesně, kde Masarykovi bydleli, je obtížné. Z vyprávění starších pamětníků víme, že bydleli jednou v dnes už zbořeném domku Válkových v Máchově ulici. Pravděpodobně v dalších letech ve Fügnerově ulici číslo 411. Tam stával tuším platan, který měl větve téměř k zemi. Tam prý T.G. Masaryk rád sedával a meditoval. Dnes na tomto místě stojí garáž, ale v sousedství roste podobný strom.

Z pobytu v roce 1912 se zachovaly dvě fotografie Masarykovy rodiny na zahradě dr. Kraicze, kde je dnes jedna z pamětních desek. S kým se stýkali kromě dr. Kraicze, lze usuzovat z náznaků na Milana Šilha, Víta Hřivnu, J. F. Karase, Julia Randýska, Jožu Divokého, dr. Václava Dědinu, rodinu Dorazilových, Františka Chrastinu, Arnošta Dadáka, paní Fidlerovou, malíře Rudolfa Schlattauera a jeho družku paní Holubářovou. Rodina chodila do sokolovny a stýkala se s členy sokolské jednoty. Meziříčské děti a mládež si hrála a bavila se s dětmi Masarykovými. Hostem byla jednou americká teta Sofie, jednou pak Julie Nessyová, virtuoska na harfu.

Prázdninový pobyt nebyl jen odpočinkem. Masaryk tu pracoval na svém díle Rusko a Evropa. K takové práci bylo nutné vézt s sebou nejen běžné potřeby, ale i mnoho knih. Paní Ch. G. Masaryková v dopisu ze dne 9. září 1912 píše: „Dnes už truhlář mi zapakoval 3 bedny knih a věcí, které jedou vlakem, pošlu zítra...“ Tento dopis ukazuje, že prázdninové pobyty Masarykových ve Valašském Meziříčí trvaly asi pokaždé celý červenec, srpen a část září.

Na poslední předválečný pobyt T. G. Masaryka ve Valašském Meziříčí vzpomněla dr. Hana Kraiczová-Kolouchová: „Naposledy byl Masaryk v Meziříčí r. 1914 s Jendou a to bylo naposledy, co jsem viděla Masaryka – poslance.“

S paní Charlottou G. Masarykovou jsem se pochopitelně setkat nemohl. Z několika jejích slov v dopisech se mi zdá, že se ve Valašském Meziříčí cítila dobře. Jsem tomu rád. Následující válečná léta jí přinesla mnoho utrpení. Obavy o muže a dceru Olgu v cizině, o syna Jana na vojně, smrt syna Herberta, věznění dcery Alice ji hluboce zasáhly.

Jsem rád, že jsem si mohl u manželů Pardubových přečíst česky psané dopisy paní Charlotty slečnám Jaroškovým i jejich vzpomínky na léta služby u Masaryků. Seznámil jsem se i s dalšími dokumenty a troufám si říci, že tato Američanka byla jednou z největších českých vlastenek.

Dobře ji charakterizuje vzpomínka dr. Hany Kraiczové-Kolouchové, které za války říkala, aby ji žádné tajné zprávy neříkala, protože neumí lhát a při výslechu by neobstála.

Charlotta G. Masaryková byla žena neobyčejné mravní síly. Jistě svými postoji významně přispěla k výroku Tomáše G. Masaryka, který bychom si zejména dnes měli často připomínat a hlavně se podle něho řídit: „Demokracie je vyšší typ mravnosti.“

„Bylo to krásné, když jsme se tak bili o nový český život“

(ještě jednou o MUDr. Kraiczovi)

Josef Kramář a Pavel Dorčák

V 8. čísle vlastivědné revue Valašsko v květnu 2002 jsme uveřejnili stat o MUDr. Janu Bohuslavu Kraiczovi, vůdčí osobnosti Politického pokrokového spolku ve Valašském Meziříčí, který se rozhodující měrou zasadil o vítězství T.G. Masaryka za skupinu tzv. valašských měst při volbách do říšské rady v roce 1907 a 1911. V článku byly popsány rámcově jeho zajímavé osudy před příchodem do Valašského Meziříčí a zejména po skončení první světové války, neboť se o nich na Valašsku nevědělo téměř nic. Avšak i z těchto uveřejněných informací lze vytušit, že se jednalo o neobyčejnou osobnost, jejíž význam však bohužel upadl v zapomenutí. A že to bylo zcela neprávem, dokazuje výběr z dobového tisku z dubna 1929. Tehdy 8. dubna oslavil své šedesátiny a 29. téhož měsíce zemřel. Těchto událostí si povšiml nemalou měrou téměř všechny významné listy. O Kraiczovi se psalo hodně, on sám však zřejmě velkým přítelem psaní nebyl, i když se lze důvodně domnívat, že by mohl mít témat ke psaní opravdu dost. Je znám zatím jen jeden jeho článek nevelkého rozsahu s názvem **Valašsko v osvobozenéckém boji**, který byl původně uveřejněn ve spisku „President T.G. Masaryk na Valašsku“. Ten vydalo v roce 1928 valašské učitelstvo. V závěru článku Kraicz shrnul své a vlastně také Masarykovo působení v politice těmito slovy: „My staří pokrokaři z let devadesátých jsme hrdí na to, že nám připadl tak čestný úkol na Valašsku v době příprav. Ale nevzpomínáme toho jako laudatores temporis acti (velebitele minulého času), nýbrž abychom jen při-

pomenuli sobě i druhým, že všechno úsilí Masarykovo, všechno úsilí našeho národa o samostatnost má vyšší smysl. Samostatnost československého národa má všesvětové poslání: hlásat a všípít všemu světu, aby učinil lid zdravým, mravním a vzdělaným, aby lid sociálně a hospodářsky osvobodil, aby ho povznášel a vedl k míru v duchu i pravdě. Tot program československého národa.“ Kraiczkova dcera Hana byla v tomto směru pracovitější. Kromě stati Můj kriminál, o které jsme se zmiňovali posledně, napsala obsáhlý vzpomínkový článek **Masaryk - Kraicz** (Věstník československých lékařů č. 49, ročník 1937). Jako zajímavou ukázkou lze z něj uveřejnit postřeh Hany Kraiczkové - Kolouchové k průběhu slavného dne 21. prosince 1918: „Přišel převrat. Masaryk se vrací do Prahy jako vítěz. Otec jej očekává památného 21. prosince v salonku Wilsonova nádraží. Mezi oficiálními zástupci nebyl. Jakmile se Masaryk objevil ve dveřích salonku, tata k němu přistoupil, podal ruku a řekl mu několik přátelských slov na uvítanou. Stiskli si oba ruce, usmáli se na sebe a bylo vidět, že presidenta Masaryka shledání s davným přítelem potěšilo. Teprve potom přišlo přivítání oficiální.“ Ale nyní již dejme slovo novinářům z konce dvacátých let minulého století:

LIDOVÉ NOVINY (8. dubna 1929)

Dnes dožívá se šedesátin dr. Jan Kraicz ... Maturoval ve Valašském Meziříčí v roce 1888 a po druhé se ocitl v tomto valašském Jerusalemě roku 1905 jako lékař. Když byl pražským studentem, přihlásil se do pokrokového hnutí a hrál v něm svou úlohu jako ve všech místech, kam jej povolání později zaneslo. V pokrokařství měl význačnou úlohu: vydával s Fr. Urbánkem náboženskou revui JEDNOTA. Byl vrstevník Rašínův, Hajnův, Preissův, Dobiášův, Dufkův, Čížkův, ale byl jiný, byl masarykovec a realista. Sotva pracoval jako porodník a chirurg dva roky ve Valašském Meziříčí, již se ukázal jeho vliv. Prof. Masaryk byl vyhlášen v roce 1907 za kandidáta ve valašských městech právě v Meziříčí, a jestliže byl i zvolen, nemalý podíl z úspěchu tohoto patřil Kraiczkové agitaci a osobní jeho oblíbenosti.... Na jaře 1928 zahrál si s ním osud, vlastně ministr Tiso. Poslal dr. Kraiczkovi arch papíru, ve kterém ho několika řádky „zbavuje“ slovenského místa a překládá do Státního zdravotního ústavu v Praze. Což znamenalo degradaci z ministerského rady na vrchního zdravotního radu, zmenšení příjmů snad o 1/3 a urážku všeho, co má v kulturním světě cit pro právo. Činorodý duch, organizační talent a přesný praktik uzavřen do kanceláře, aby psal listiny a vyřizoval akta. Tam sedí. Vlastně nesedí, poněvadž těžce ochuravěl. Útok Tisův na jeho nervy byl nemalý, snad tím utrpělo i tělo. Dr. Kraicz pro práci na Slovensku planul jako po otci Slovák, a měl opravdové úspěchy. Patrně mají už na Slovensku málo tuberkulosy, tyfu, trachomu, deliria a hmyzu, proto se stal Kraiczkovým nástupcem nezkušený mladík, ovšem luďák. Přejeme dr. Kraiczkovi, aby chorobu šťastně přestál a vrátil se k práci s tou bujarostí, jaká ho vždy životem provázela.

SLOVENSKÁ POLITIKA (9. dubna 1929)

Dr. Jan Kraicz šedesátiletý

... Po převratu vrátil se okamžitě na Slovensko, rodnou zem svých otců. Nejprve stál v čele

Červeného kříže, později byl jmenován šéfem zdravotního referátu, kde si získal velké a cenné zásluhy svým skvělým organizačním talentem. Když do čela ministerstva zdravotnictví přišel luďácký poslanec dr. Tiso, luďáci, pamatující si jeho protiklerikální minulost, vynutili si jeho odstoupení. A tak od jara minulého roku působil dr. Kraicz v Praze, vzdálený od svého Slovenska, které tak miluje. Kraiczkové jsou modranský rod, otec jubilanta musel opustit Modru jedině pro své vřelé slovenské cítění, které zdědil i jubilant sám.

SLOVENSKÝ DENÍK (7. dubna 1929)

Dr. Jan Kraicz šedesátiletý

... Luďáci mu však nemohli odpustit jeho protiklerikální boje, takže jakmile přišli k moci, své heslo „ven s Čechy“ v první řadě uplatnili na rodákovy z Modry... Je třeba však zdůraznit, že dr. Kraicz svým milým společenským taktem a svým neústupným národním vystupováním získal si na Slovensku mnoho ctitelů a přátel, kteří mu u příležitosti šedesátky přejí vše dobré a volají: „Na shledanou!“

SLOVÁK (10. dubna 1929)

Trpké vzpomínky

Čechoslovakistickými časopisy prošla zpráva, že dr. Jan Kraicz, bývalý přednosta referátu ministerstva zdravotnictví v Bratislavě, dožil se šedesátilet. Při této příležitosti uváděné listy vzpomínají na „činnost“ Kraiczkovu na Slovensku, přičemž pravda, svým způsobem napadají dnešního ministra dr. Tisa, který prý Kraicze vyhnal ze Slovenska. Treba poznamenat, že Kraicze ze Slovenska nikdo nevyhnal, neboť tento pan přednosta se na Slovensku zmožnil sám. Byl prototypem nadutého a prokysnutého českého realisty, který svým počínáním budil jen odpor u lékařských kruzích. Když konečně odešel Kraicz do Prahy, slovenští lékaři si v pravém slova smyslu vydechli. Odchodem Kraiczkovým byl totiž učiněn konec favorizování Čechů na úkor Slováků. A rozdíl mezi režimem Kraiczkovým a dnešním... vidí vlastně Slováci až dnes a zazlívají, že Kraicz nebyl ze Slovenska odvolán už dříve. My na Kraicze máme jen nemilé vzpomínky.

LIDOVÉ NOVINY (30. dubna 1929)

MUDr. Jan Kraicz zemřel

Osudný druh rakoviny zachvátil jeho játra, až z neděle na pondělí 29.4. o třetí hodině ranní přetrhl jeho život. Dr. Kraicz byl vždycky vtělený život, zdravý, svěží, jiskřivý. A právě takový duševní život v něm hořel. Kde se Jan Kraicz objevil od studentských let, tam nevznikly stojaté vody, tam nebylo lhůstivosti, ani ztrnulého pohodlí. On rozvířil život, a nejen rozvířil, on vdechoval mu vyšší zájmy. Nebyl přitom sladký a ohebný, naopak drsnatý, prudký, přímočarý. A přece ho všude měli lidé rádi. Sotva působil ve Valašském Meziříčí dva roky, už o něm město mluvilo s respektem... Vítali ho Slováci, když se stal po převratu šéfem zdravotnictví v Bratislavě. Přes to, že netrpěl nikomu lenost, nepoctivost, nepravdu, zahlazoval své kárání povahou veselou, zpěvnou a hudební, svým vtipem a humorem. Slovem málo je mezi námi lidí tak dobrých a pravých charakterů, tak vyslovených a jadrných. Na růžích nemají mužové tohoto

druhu nikdy ustláno. Nekompromisnost přinesla dr. Kraiczkovi přímo ponižení za nynějšího ministra zdravotnictví. Toto ponižení ztrpčilo mu poslední dny života a zesilovalo jeho tělesnou bolest... Do války byl realistou, nyní byl organizován ve straně národních socialistů, dvakrát za tuto stranu i na Slovensku kandidoval.

ČESKÉ SLOVO (30. dubna 1929)

Za dr. Kraiczem

Opět nás opustil jeden z těch, kteří se domnívali, že prudké boje, které vedli proti zestálým ideám, jim dávají legitimaci na věčné mládí. Dr. Kraicz prožil... a v sobě pocítil ten prudký ideový kvas, jemuž se říkalo pokrokové hnutí. Jeho temperament, řečnická obratnost a pohotovost, jiskřivý a bohatý vtip, široký rozhled po životě veřejném - všechny tyto vlastnosti jej hnaly do veřejné arény.... „Viš, bylo to krásné, když jsme se tak bili o nový český život. Všelijaké hlouposti jsme leckdy mluvili a dělali, ale na nás se valila Evropa a my ji chtěli naráz a najednou všípít do naší domácnosti“... vzpomínal... „Medicina počkala nějaký ten rok“...

Karel Moudrý

PRÁVO LIDU (4. května 1929)

Pohřeb dr. Jana Kraicze, ministerského rady, člena státní zdravotní rady a vynikajícího osvětového pracovníka, konal se dopoledne žehem na Olšanských hřbitovech. Dojemného aktu se zúčastnili četní ctitelé a přátelé zesnulého, mezi nimiž: v zastoupení presidenta republiky odborový přednosta dr. Schieszl, za ministerstvo zahraničních věcí dr. Maxa, poslanci a senátoři strany sociálně demokratické, národně sociální a jiní, spisovatel dr. Herben, syndik senátor Pichl, zástupci presidia ministerstva zdravotnictví, Státního zdravotního ústavu, Československého červeného kříže, lékařských fakult University Karlovy, Masarykovy a Komenského, zástupci Ústřední sociální pojišťovny, Národní rady

Dlouhá desetiletí se mělo na Valašsku za prokázané, že MUDr. Kraicz byl pohřben na Olšanských hřbitovech v Praze. Není to pravda. Spolu se svou manželkou našel místo posledního odpočinku v Bratislavě na evangelickém hřbitově u Kozi brány (odd. VII/A, č. hrobu 27)

Foto A. Pfundtnerová

československé, Národní jednoty československé, Moravsko-slezské besedy, zástupci měst Vsetína a Valašského Meziříčí, jakož i četní členové valašské kolonie v Praze.

ČESKÉ SLOVO (4. května 1929)

Pohřeb dr. Jana Kraicze

...Nad rakví promluvili a ocenili význam zesnulého ředitele státní zdravotní rady Dr. Vacek, senátor Dr. Veselý, za osobní přátele primář Dr. Ivan Hálek, který pravil: „Drahý náš Jano Kraiczi, loučím se s Tebou za skupinu Tvých osobních přátel stejného smýšlení, kteří Ti stáli blízko v životě a které k Tobě pojila upřímná láska a úcta. Na Tobě bylo co milovat a čeho si vážit. Ty jsi sám po celý život znamenal především bojovníka. Víc než to: Vzor bojovníka za poznanou pravdu. Přímocháze, nebojácný, bez osobních ohledů, ale také bez osobních zájmů. Tvůj životní program - to byl Masaryk. Všude, kam Tě život postavil, stál jsi za ním věrně a neúchylně. Tak tomu bylo v míru, za vojny i po převratu. Pro Tebe ostatně všechna tato období byla obdobími bojů a zápasů. Dobře známe podíl, jenž Ti přísluší v našem národním odboji. Po převratu stal jsi se zosobněním československé myšlenky: rodem Slovák, výchovou Čech, přesvědčením bezvýhradný Čechoslovák. Jakmile zevní okolnosti dovolily, dal jsi se hned, dobrovolně a nezištně, do služeb Slovenska za jeho kulturní a sociálně-zdravotní pokrok. A hle, toto Slovensko po krátkém čase poznalo, že jsi mu nepotřebným. - Slovensko? Ne, proč obviňovat Slovensko? Na Tobě se zase jednou opakovala historie. Pro Tvého otce, evangelického kněze a pansláva, neměl maďarský biskup faru na území Slovenska. A také pro Tebe nakonec nenašlo se pole působnosti na Slovensku, přes všechno, co jsi pro ně vykonal. Avšak opakují - proč obviňovat Slovensko, Tebe vypudily mocnosti tmy, které jsi nalézal vždy a všude sešikovány proti sobě jako své opovrhované nepřátele. Tak tomu bylo už na Moravě, tak později na Slovensku. Na sklonku Tvého života, před více než rokem, ty mocnosti tmy jakoby zvítězily nad Tebou a ochromily Ti ruce, vyrazily Ti zbraň. Z práce plné plodných podnětů a už i zrajících plodů na poli veřejného zdravotnictví byl jsi vytržen, přesazen a odsouzen k nucené nečinnosti. Těžký úděl pro muže, tehdy ještě plného energie... Mocnosti tmy zvítězily nad Tebou. Bylo to však jejich mravní vítězství? Ne, v tomto zdánlivém vítězství nebylo nic víc, než prostá mocenská přesila. Nicméně pro tento poslední rok Tvého života vždy budeme žehnat na osud, který Ti neušetřil to, co jsi cítil jako nezasloužené pokoření... Tvoje památka pak, drahý náš Jano Kraiczi, bude pro nás stejně smýšlející, jenž jsi nás předešel, znamenati závazek: Podle Tvého příkladu stát v poznání pravdy. Čest budí Tvoji památce!“

Po zapění písní Dobrá noc a Kto za pravdu horí zmizela rakev za zvuků hymny Kde domov můj za smuteční oponou.

Odchodu Kraiczova želel samozřejmě i kraj, odkud pocházel. Valašskomeziříčský básník wolkerovské generace Miloš Jirko popsal Kraiczovo působení ve Valašském Meziříčí ve své knize **SEDMERO ZASTAVENÍ** takto:

„Šlechtic rodem, odložil svůj predikát v době, kdy šlechtictví bylo výsadou, dávající práva nadřazenosti, a ponechal si jen šlechtictví ducha a srdce. Postavil se na stranu chudých proti bohatým a mocným. Přinesl lásku a lásku sklízel. Lásky mnoho, peněz už méně. Často přicházel z obchůzky chudší, než odcházel z domu. Neboť jak léčit nemocného, když v celé chalupě kolikrát nebylo ani na chleba, tím méně na léky. Ale tato žeň lásky a důvěry dodávala mu síly. Prostí lidé porozuměli, že jeho křesťanský socialism je novým náboženstvím, když zdvihl protiklerikální boj proti temným silám, které udržovaly Valašsko v porobě ducha, aby kořist byla trvalá. Jeho nekompromisnost byla skvělým příkladem ostatním, kteří se porůznu začali objevovat a zvedat hlavy k slunci života. A vítězství dávalo jim chutnat sladkosti plodů práce. A když přišly roku 1907 volby do říšské rady a pokrokové strany uvažovaly, komu nabídnout poslanecký mandát, navrhl Kraicz Masaryka. A pod Kraiczovým vedením dala se celá řada dobrých lidí do práce a slavného bojování.“

Krátký přehled tiskových zpráv z roku 1929 nutí přinejmenším ke dvěma úvahám. O Kraiczovi psala řada listů napříč politickým spektrem první republiky. Všechny se o Kraiczovi vyslovovaly uznale a pochvalně kromě ludáckého Slováka. Lze tedy učinit jednoznačný závěr o tom, že Kraiczovo odvolání bylo účelové a mělo sloužit pouze politickému záměru Tisovy strany. Dále je nutno si uvědomit, že Kraiczův význam ve své době musel být mnohem větší, než si dnes připouštíme. Téměř jedno desetiletí vykonával vlastně ministerské funkce a jak psal dobový tisk - zřejmě velice úspěšně. Pak však následoval zlom. Zopakujeme slova dr. Hála na Kraiczově pohřbu - jeho životním programem byl Masaryk. Pozdější doba však takovému životnímu ani politickému programu nepřála. Nedemokratické režimy nemohly mít bytostného demokrata Masaryka ve svém štítě. V nemilost a v nejlepším případě v zapomnění začali tak nutně upadat i lidé, o něž se Masaryk opíral. A takový posmrtný osud potkal po dlouhých desetiletí i Kraicze. Dnes radíme MUDr. Jana Bohuslava Kraicze k těm osobnostem, na které dějiny nesmí zapomenout. Tento příspěvek věnujeme 165. výročí jeho narození a zároveň 75. výročí jeho úmrtí.

Vnuč MUDr. Kraicze ing. Ivan Kolouch u pamětní desky svého dědečka na Sokolské ulici ve Valašském Meziříčí 10. 9. 2002

Foto J. Kramář, ml.

Břetislav Bartoš: Autoportrét, olej na plátně, 1923

Československé legie v malířských dokumentech a legionář – akad. malíř Břetislav Bartoš

Richard Sobotka

Vznik československých legií spadá do časů bojů o suverénní stát, nezávislý na rakousko - uherské monarchii. Český národ se rostoucím tlaku rakouských úřadů bránil, jak uměl. Po smrti Františka Josefa I. nastoupil na trůn císař Karel I. Jeho nabídka z 10. října 1918 v Badenu u Vídně české reprezentaci, samostatnost zemí Čech, Moravy a Slezska, pod podmínkou, že se prohlásí pro říši a jeho panující rod, by před vypuknutím 1. světové války naplnila národ nadšením a vděčností. Avšak v době, kdy se nezadržitelně měnila mapa Evropy, kdy se v červnu 1918 vyslovila francouzská vláda pro samostatnost československého národa, 9. srpna 1918 uznala Národní radu československou za představitele československých národních zájmů Velká Británie a 3. září 1918 uznala vláda USA Národní radu československou a československou vládu de facto, tehdy dala česká reprezentace jasně najevo, že budoucnost Rakouska se jí už netýká, že svoji perspektivu spatřuje mimo monarchii. Dne 14. listopadu 1918 byla na zasedání prozatímního Národního shromáždění zbavena habsbursko - lotrinská dynastie všech práv na český trůn a Československo prohlášeno za svobodnou republiku.

Historie československých legií se začala psát už v prvních válečných dnech. Prvního skutečného uznání se však legie dočkaly až 2. července 1917, kdy československé jednotky dosáhly vynikajícího vítězství v bitvě u Zborova.

Drama 1. světové války začalo 26. června 1914, kdy srbský nacionalista Gavrilo Princip vypálil smr-

tící výstřely na následníka rakouského císařského trůnu, arcivévodu Františka Ferdinanda a jeho manželku hraběnku Chotkovou. Měsíc nato byla vyhlášena mobilizace a vzápětí vypukla válka, která přerostla ve světovou a která zcela pozměnila tvář Evropy. Změnila ji však jinak, než jak si to strůjící válečného konfliktu původně představovali.

Do čela českého odboje se postavil T. G. Masaryk, který odešel v prosinci 1914 za hranice. Tam spolu s Edvardem Benešem a Slovákem Milanem Rastislavem Štefánikem pracovali na osvobození českých zemí a Slovenska z rakousko - uherského područí. Národní rada československá, kterou utvořili, usilovala o zorganizování zahraničního národně osvobozenického vojska, legií, které pak bojovaly po boku spojeneckých armád na srbské, ruské, francouzské a italské frontě. Legie tvořili zahraniční Češi a Slováci, ale zejména dobrovolníci z řad rakousko - uherských vojáků, kteří se dostali do zajetí nebo záměrně přeběhli frontu. Nejdůležitější úlohu sehrály legie v Rusku.

Jádro legií v Rusku se formovalo od 28. září 1914, kdy se přísahy dobrovolníků České družiny zúčastnilo 704 Čechů a 16 Slováků. Na podzim roku 1917 byl tehdy už padesátitisícový sbor legionářů doplněn dvěma záložními pluky, technickými jednotkami, dělostřelectvem a jezdeckem. V závěru roku 1917 žádal Masaryk od sovětských orgánů na Ukrajině souhlas s přesunem československých vojsk po Sibiřské magistrále do Vladivostoku a jejich evakuaci po moři do Francie. Odsun československých vojsk nebyl bez dramatičnosti. Po zdoluhavých jednáních přislíbili představitelé sovětské vlády volný průjezd československých esalonů do Vladivostoku. První transport dorazil do Vladivostoku již 26. dubna 1918. Přesun vojsk po Sibiřské magistrále se však neustále zpomaloval, až se posléze zastavil úplně.

Po výsadbku Japonců ve Vladivostoku 5. dubna 1918 zrušil Trockij uzavřené dohody, nařídil odebrat československým legiím všechny zbraně a zabránit všem prostředky přesun československých oddílů na východ. Vojáci měli být soustředěni do zajateckých táborů a pracovních oddílů. To samozřejmě vyvolalo u legionářů odpor. Po incidentu v Čeljabinsku, kde byl 14. května 1918 jeden z čs. legionářů smrtelně zraněn, obsadili legionáři železniční stanici i město. Situaci vyostřil Trockého telegram nařizující, aby byl zastřelen každý Čechoslovák přistižený se zbraní v ruce. Množily se také zákeřné útoky rudoarmějců. Téměř bezbranní legionáři obsadili Mariinsk a zmocnili se Novosibirsku. Po 27. květnu 1918 se zmocnili západních úseků Sibiřské magistrály od Omska až k Irkutsku. Pár týdnů nato ovládlo 50 000 československých vojáků největší část Sibíře od Povolží až po řeku Bělou na západ od Irkutsku.

Slavný obraz Břetislava Bartoše „Za svobodu!“

K dramatickému boji došlo 29. května 1918 v Pemze, kde legionářům padly do rukou obrovské sklady zbraní a materiálu. Obsazením nádraží v Syzrani a Alexandrovského mostu přes Volhu se jim otevřel prostor až k Samaře. Do 31. srpna 1918 byla Sibiřská magistrála v rukou československých legionářů.

Když legionáři dobyli Simbirsk, otevřel se jim přístup k Moskvě. Tehdy bolševici pochopili, že je ruská socialistická revoluce v nebezpečí, a začali organizovat a posílat proti československým legionářům a bělogvardějcům všechna vojska, která měli k dispozici.

Vítězství legionářů 7. srpna 1918 u Kazaně bylo poslední. Když se československé jednotky nedočkaly pomoci od ruských protibolševických jednotek, město Kazaň 10. září 1918 vyklidily. Opuštění a smrtelně unavení byli legionáři donuceni k ústupu. Postupně padl Simbirsk, Volsk, Syzraň, Stavropol a 8. října se rudí zmocnili Samary. Ještě 9. října 1918 odrazili legionáři pod velením generála Gajdy útok Rudé armády na severní uralské frontě a přešli do úspěšné protiofenzívy. Ani tady se však nedočkali podpory od protisovětsky orientovaných Rusů.

V té době už válka na západě skončila. Německo a Rakousko - Uhersko byly poraženy. Několik dnů na to se roznesla zpráva, že 28. října 1918 byla v Praze prohlášena samostatnost československého státu. Po dlouhých šesti letech svítla legionářům naděje vrátit se domů.

Do návratu bylo ještě daleko. Teprve 15. ledna 1919 vyplul z vladivostockého přístavu první ze čtyřiceti lodních transportů, které z Ruska postupně odvezly 56 459 československých legionářů s že-

Sluha - bratr „Fajfka“

nami, dětmi, s mnoha krajany a se spřátelenými Rusy, kteří se takto zachraňovali před revolucí. Dvěma námořními trasami, asijskou a americkou, obepnul celý svět. Poslední loď s legionáři odrazila od mola ve Vladivostoku 20. září 1920.

Domů se nevrátilo na 4000 legionářů, jejich hroby jsou roztroušeny po rozsáhlých územích Sibíře.

Malířské dokumenty

Působení čs. legionářů v Rusku a ve Francii i v Itálii v zajetí i na frontě bylo dokumentováno nejen fotograficky, ale i malířsky. Zvláště po skončení první světové války se ukázalo potřebné propagovat čs. legie také obrazem, uchovat malebný i barvitý zá-

Finalmarina - život čs. zajatců

Finalmarina - život čs. zajatců

znam všeho neobyčejného, nevidaného a dějinně památného, co legionáři v té době zažili. Iniciativa vzešla z Památníku odboje v Praze, který vysílal malíře do působišť čs. legionářů, aby zaznamenávali ve svých obrazech každodenní život legionářů v zajetí i v boji, také bojiště, krajinu, osady i města. Tak vznikly „Malířské dokumenty: Československé legie v Itálii, ve Francii, v Rusku“, vydané Památníkem odboje v Praze v letech 1922 a 1923 v podobě tří obrazových alb, které vytiskla Česká grafická unie a. s. v Praze.

Ani osud těchto malířských alb není bez zajímavosti. Z hlubin zapomnění se vynořila v průběhu pietního aktu uložení ostatků malíře a legionáře Břetislava Bartoše na Valašském Slavíně v květnu 2003. Manželé paní Věra a ing. Jaromír Kudlákoví si při té příležitosti vzpomněli, že vlastní malířská alba, která se týkají čs. legionářů.

„Před druhou světovou válkou a během ní jsem spolu s rodiči bydlela v Hranicích,“ uvedla paní Věra Kudláková (rozená Pajdlová). „Stýkali se s námi nějací Kafkovi, žena původem Ruska, on Němec. Můj otec byl za války zaměstnaný na obci, paní Kafková se za ním chodila radit ohledně syna, který byl v ruském zajetí. Po válce byli Kafkovi jako Němci odsunuti. Ještě před odjezdem k nám přinesla paní Kafková tři obrazová alba o československých legionářích ve Francii, Itálii a Rusku. Jak se ta alba dostala do jejich vlastnictví, nevím. Moji rodiče přikládali těmto dokumentům určitou vážnost a uchovávali je. Po mamčině smrti uchovávala alba my jako památku nejen na rodiče, ale i na československé legionáře.“

V albu z pobytu československých legionářů ve Francii je uvedeno 99 reprodukcí malířských dokumentů, 97 z Itálie a 99 z Ruska.

Břetislav Bartoš

Břetislav Bartoš (7. 5. 1893 Frenštát p. R. - 28. 6. 1926 Dolní Mokropsy u Prahy), malíř, grafik a legionář na italské frontě. Především je znám svými díly s válečnou tematikou. Náměty ke svým obrazům čerpal také z rodného Valašska, kde spolu s přítelem Ferdišem Dušou stál v čele uměleckého sdružení Koliba. Oslavné období uměleckého vzepětí tvorby Břetislava Bartoše však skončilo osudově příliš brzy smrtí tohoto výjimečného umělce a člověka v roce 1926.

Před vstupem do legie prošel Břetislav Bartoš několika zajateckými tábory. Rozhodující význam pro jeho další osud a osud našeho národního odboje v Itálii měl pobyt v Santa Maria Capue Vetere. Podobně jako v Rusku a ve Francii, i v Itálii byla živá potřeba nejen fotografického, nýbrž i malířského záznamu všeho neobvyčejného, nevidaného a dějinně památného, co náš člověk v té době zažil. Záhy byl poznán i význam propagace obrazem.

Těmito potřebami a úkoly byla vytyčena i témata prací vzniklých v Itálii v zajetí a v legii. Jsou zobrazovány: oděv, ubytování, denní zaměstnání a zábavy zajatců, pohledy na zajatecké tábory, výstroj a výzbroj legionáře, výjevy z vojenského života na frontě i v zázemí, výjevy z činnosti čs. výzvědných hlídek roztroušených po celé armádě a z činnosti čs. divize na úseku M. Altissima. Malíře také zaujala architektura italských měst, italská a alpská krajina.

Z touhy roznéscovat, žít a oslavovat myšlenku odboje vznikla řada alegorických obrazů, plakátů, propagačních kalendářových výzdob v Italské legii, kreseb na obálky časopisu „V boj“ zvláště činného a plodného akademického malíře Břetislava Bartoše.

Nejšťastnější z těchto propagačních prací Bartošových „Za svobodu“ byla namalována v Santa Maria Capua Vetere, kde byl položen základ k organizaci čs. revolučního hnutí. Obraz, znázorňující Čecha, Slováků, Moravů a Slezanů, jdoucích do útoku pod bíločervenou zástavou, autor představil o Velikonocích roku 1917. Myšlenkou jednoty v národním odboji působil tak emotivně, že se zajatci pod jeho dojmem masově hlásili do legie. Stal se jakýmsi bojovým paládiem italské legie.

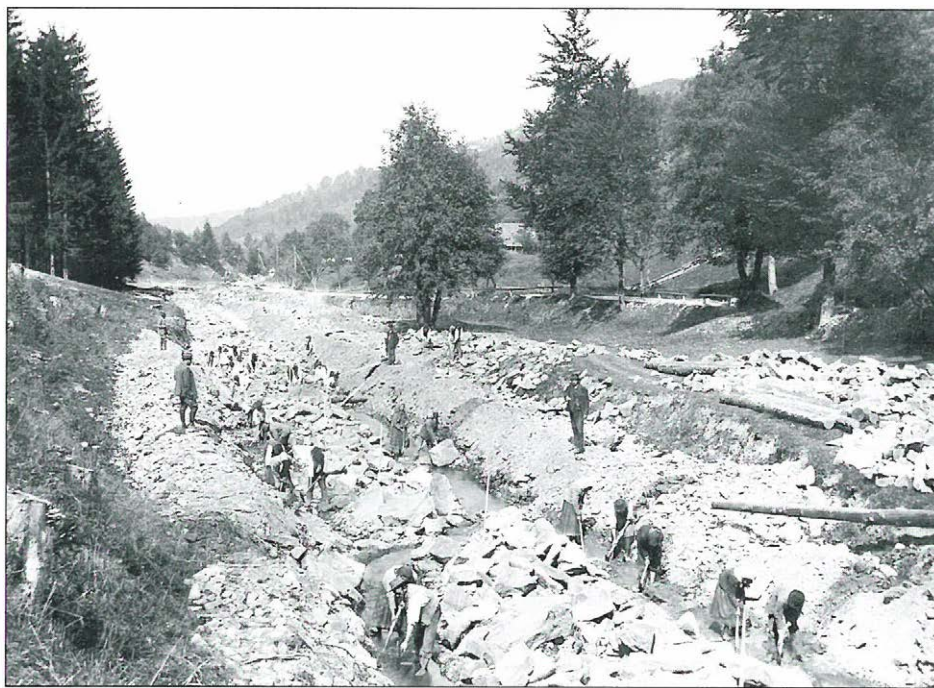
Obrazů z prostředí československých legií v Itálii namaloval Břetislav Bartoš desítky. Zaznamenávaly život v zajateckých táborech, ale také při průzkumu, v předních liniích, při odpočinku v zázemí, maloval vojáky na hlídce a podobně.

Malířů, kteří pak ještě po válce kresebně zaznamenali italskou frontu, bylo více (Otakar Koniček, Ladislav Šíma, Angel Zeyer, F. X. Diblík a Ferd. Písecký), ale Bartošovy frontové obrazy, převážně figurální motivy, patří z uměleckého hlediska k nejlepším. Vynikající jsou jeho obrazy: „Odpočinek zákopníka“, „Na hlídce“, „Sluha - bratr Fajfka“ a řada dalších. Obraz „Za svobodu“ je bezesporu jeho nejlepší. Dokázal jím probudit u vojáků v zajateckých táborech vlastenecké citění. Jeho obrazy byly vydávány jako pohlednice a takto probouzely vlastenecké citění i po skončení války mezi obyvateli nově vzniklé Československé republiky.

Dne 7. 5. 2003 se uskutečnil pietní akt uložení ostatků akademického malíře Břetislava Bartoše a jeho manželky Heleny na Valašském Slavině v Rožnově p/R. Autory pomníku jsou Jiří Sibinský a jeho syn Mgr. Marek Sibinský. Malíř a legionář Břetislav Bartoš se po létech opomíjení alespoň takto dočkal uznání.

Místo posledního odpočinku Břetislava Bartoše na Valašském Slavině Z fotoarchivu autora

Regulace vodních toků znamenaly silné omezení výskytu vodní fauny ve valašských tocích - regulace Solánského potoka na poč. 20. století (Hutisko-Solanec) FA MRV ve Vsetíně

Ochrana přírody I.

všeobecná část

Jan Pavelka, Karel Pavelka

Vzhledem k tomu, že tento obor lidské činnosti vznikl jako většina jiných mimo území našeho regionu, považujeme za nutné napřed stručně seznámit čtenáře s hlavními mezníky vývoje této disciplíny ve světě.

A. OBECNÁ HISTORIE OCHRANY PŘÍRODY VE SVĚTĚ A U NÁS

1. Nejstarší období až do konce 19. století

Vznik oboru zvaného ochrana přírody se vztahuje až na začátek 19. století a byl vyprovokován především dlouhotrvajícím drancováním přírody. Ještě předtím se však objevovali osvícení majitelé panství a lesů, kteří na svých majetcích vyhlášovali nařízení na ochranu zvířete a lesů.

Opravdu uvědomělé myšlenky se tedy vztahují již k uvedenému století. Ze začátku se toto hnutí zabývalo pouze sentimentálním a romantickým voláním po záchraně výjimečných přírodních zjevů, především velkých a památných stromů. Německý osvícenský přírodovědec a cestovatel Alexander Humboldt poprvé použil pro velké stromy v Jižní Americe v r. 1819 výraz „monument de la nature“. Do české terminologie přešel pojem jako „přírodní památka“.

Záhy se zjistilo, že se nevystačí pouze s ochranou jednotlivých stromů, významných rostlin nebo živočichů a bylo třeba přistoupit k ochraně větších území. Tato chráněná území se začala nazývat „přírodní rezervace“. V roce 1872 došlo v USA k vyhlášení prvního „národního parku“ – stal se jím Yellowstone národní park.

Historie naší ochrany přírody a krajiny je svázána s vyhlásováním prvních chráněných území v pralesovitých porostech. První takto vyhláše-

nou rezervaci u nás byly pralesy na území hraběte Buquoye - Žofínský prales a ještě prales Hojná Voda v Novohradských horách v roce 1838. Ochranné snahy se však již projevují i ve státních aktech. Jedná se o nařízení císařské komory z roku 1837, které stanovilo povinnost udržovat stromy a stromořadí u veřejných cest. V roce 1854 byl vydán tzv. „Prügelpatent“, který byl pak řadu let používán pro ochranu přírodních památek, stejně jako zákon z roku 1864 pro Čechy, podle něhož mohly obecní výbory vydat předpisy a mohly chránit i květeny. Roku 1870 byl vydán zákon na ochranu ptactva zemědělsky užitečného pro Čechy, na Moravě vyšel až v roce 1909, ve Slezsku v roce 1913.

2. Ochrana přírody v 1. polovině 20. století

V roce 1901 byl předložen do rakouského par-

lamentu zákon na ochranu přírody a přírodních památek, který však vůbec nebyl projednáván.

V roce 1903 vydalo vídeňské ministerstvo kultury a vyučování normaly o ochraně přírodních památek. Rozhodnutím Jana Lichtensteina byla ve Vysokém Jeseníku prohlášena další rezervace a o rok později se dostalo stejné pocty přírod-

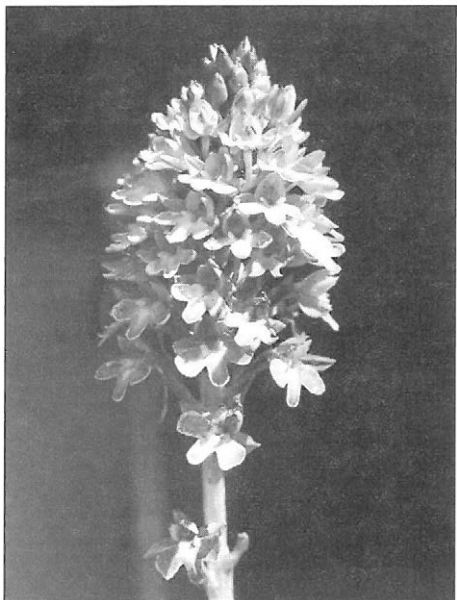

Dřevorubec z roku 1529

ním lesním porostům v Labském dole v Krkonoších. V roce 1904 pak byl v Praze založen „Svaz spolků pro okrašlování a ochranu domoviny“.

Významným se stal rok 1914, kdy byl tehdejší ministerstvem orby vydán ředitelstvím státních statků a lesů oběžník o ochraně přírodních památek a moravské místodržitelství vyzvalo okresní hejtmanství k soupisu přírodních památek podle zaslaných dotazníků. Druhou významnou událostí tohoto roku byl pátý sjezd českých přírodopysců, lékařů a inženýrů v Praze. Tento sjezd byl prvním mohutnějším hlasem na obranu ochrany přírody v našich zemích. Na podnět byla založena v Brně „Komise pro péči o ochranu přírody a domoviny pro Moravu a Slezsko“, která byla v roce 1923 přeměněna na „Svaz na výzkum a ochranu přírody a krajiny“.

Po první světové válce je patrný obrát v ochraně přírody a krajiny. Už v roce 1919 byli jmenováni konzervátoři pro ochranu přírody (pro celý stát i pro jednotlivé okresy). Význačnou osobností byl konzervátor Rudolf Maximovič, povoláný na Ministerstvo školství a národní osvěty v roce 1922. Ten vykonával mnoho cest do ciziny za po-

Vzácná orchidej, rudohlávek jehlancovitý (*Anacamptis pyramidalis*), se vyskytovala na Vsetínsku do začátku 70. let 20. století pouze na jediné lokalitě u Klenova. Až v roce 2001 byl druh znovu nalezen u Vsetína a Huslínek

známím organizace ochrany přírody. Bohužel byl tento odborník až do roku 1938 na ministerstvu sám. V roce jeho nástupu bylo v Československu 7 soukromých přírodních rezervací, v roce 1938 to bylo v Čechách 113, na Moravě a ve Slezsku 29 a na Slovensku 18 přírodních rezervací. Vzhledem k malému pochopení pro tuto činnost ve státě i v společnosti lze hodnotit práci tohoto člověka velmi pozitivně.

Za nacistické okupace byla situace ochrany přírody velmi svízelná a nakonec byli její pracovníci „nasazeni“ na jiná pracoviště. Na Slovensku v té době ustala ochrana přírody vůbec.

3. Ochrana přírody v letech 1945-60

V období po II. světové válce dochází k dalšímu pokroku v oblasti státem garantované ochrany přírody a obor se vrátil do působnosti ministerstva školství a osvěty, kde ji R. Maximovič až do odchodu do důchodu v roce 1948 vedl. V tomto roce začal vycházet věstník státní péče o ochra-

nu přírody a krajiny „Ochrana přírody“. Sít čestných konzervátorů ochrany přírody byla rozšířena o „zpravodaje ochrany přírody“. Při státních památkových ústavech byla zřízena samostatná oddělení ochrany přírody. Přelomovým byl rok 1956, kdy byl v Národním shromáždění Československé republiky schválen *zákon o státní ochraně přírody č. 40/1956 Sb.* Tento zákon ve svém úvodním ustanovení chránil nejen přírodu, ale i krajinu. Zavedl kategorie chráněných území, z nichž některé (národní parky, chráněné krajinné oblasti, státní přírodní rezervace) vydržely až dosud, jiné již neexistují (chráněná naleziště, chráněné studijní plochy). Byl zde definován i pojem chráněného přírodního útvaru. Rovněž byl vymezen pojem zvláště chráněných druhů rostlin a živočichů. K tomuto zákonu vyšly tři vyhlášky Ministerstva školství a kultury – č. 131 z roku 1957 o dobrovolných spolupracovnících státní ochrany přírody, v roce 1958 to byla vyhláška č. 54, kterou se určují chráněné druhy rostlin a podmínek jejich ochrany.

4. Období v letech 1960-1989

Význam státní ochrany přírody dále rostl. Došlo již k zavedení zákona do praxe a začala být vyhlášována nová chráněná území. Až v roce 1965 byla vydána k zákonu o ochraně přírody třetí vyhláška č. 40 o ochraně volně žijících živočichů. Byla zřízena Krajská střediska památkové péče a ochrany přírody, která měla v náplni práce nejen vyjadřování k veškerým zásahům do rezervací, ale také prováděla dokumentaci jejich stavu a s pomocí spolupracovníků a muzeí prováděla také inventarizační průzkumy. Rovněž muzea především v Severomoravském kraji měla jednoho až dva pracovníky pro ochranu přírody a nazývala se Vlastivědné ústavy. Toto ojedinělé rozšíření přineslo zaměření přírodovědných pracovníků muzeí na ochranu přírody a v souvislosti s tím došlo i ke změnám názvů dříve přírodovědných oddělení na oddělení ochrany přírody. V roce 1973 došlo v okresech Frýdek-Místek, Nový Jičín a Vsetín k vyhlášení *velkoplošného chráněného území – chráněné krajinné oblasti Beskydy*. Její sídlo bylo zvoleno v Rožnově pod Radhoštěm. Oblast má rozlohu 1160 km² a zařadila se mezi největší chráněná území v českých zemích. Koncem tohoto období došlo k provedení *novely zákona o ochraně přírody a krajiny* záko-

[illegible]

Karta mapování zeleně z r. 1971

nem č. 65/1986 Sb., který obsahoval navíc tzv. sankční dodatek, umožňující orgánům ochrany přírody (okresní národní výbory prostřednictvím odborů kultury) udělovat pokuty za porušení ustanovení zákona. Velkým nedostatkem zákona byla byk pouhá možnost, nikoli povinnost, správního orgánu tuto pokutu uložit.

5. Období po roce 1989

Se změnou státního zřízení ke konci roku 1989 směrem od komunistické totality k demokracii nastaly i v ochraně přírody větší možnosti. Jejím základem byla především skutečná demokracie, možnost projevit bez možnosti represí své názory na negativní jevy v ochraně přírody a krajiny. Dalším kladem byla možnost vzniku dalších nevládních organizací na úseku ochrany přírody a životního prostředí vůbec. Do politiky se dostali odborníci - ekologové v čele s *ing. Josefem Vavrouškem*, který se stal dokonce federálním ministrem životního prostředí. Je i jeho zásluhou, že se podařilo prosadit přijetí nového *zákona o ochraně přírody a krajiny č. 114/1992 Sb.* a ve stejném roce byla přijata i *jeho prováděcí vyhláška č. 395/1992 Sb.* Jde o jeden z nejlepších našich zákonů vůbec, o čemž svědčí skutečnost, že před vstupem ČR do Evropské unie nebude třeba v něm provádět zásadní změny a bude stačit pouze jeho novelizace, související především s aplikací evropských chráněných území přístavy NATURA 2000.

Pokračování příště

Účastníci brigády TISu-Svazu pro ochranu přírody a krajiny, ZO Vsetín, na odstraňování nežádoucího náletu
v přírodní rezervaci Louky za Klenovem v roce 1975 Foto K. Pavelka

Z vrcholu Lysé hory

Foto F. Jaskula

Chráněná krajinná oblast Beskydy I.

František Jaskula - Správa CHKO Beskydy

vyhlášení: 5. března 1973

rozloha: 1160 km² (je naší největší CHKO)

územní vymezení: kraj Zlínský a Moravskoslezský (části okresů Vsetín, Nový Jičín, Frýdek-Místek)

nadmořská výška: 350 m (Zubří) - 1323 m (Lysá hora)

lesnatost: 71 %

sídlo správy: Rožnov pod Radhoštěm

Jedinečná krajina horských hřebenů, hlubokých údolí, zurčících potoků a říček, rozlehlých lesů, rozkvetlých strání a starobylých dřevěnic byla před třiceti lety vyhlášena za Chráněnou krajinnou oblast Beskydy. Mezi její nejvýznamnější přírodní hodnoty patří zejména původní pralesovité porosty s výskytem vzácných karpatských druhů živočichů a rostlin, druhově pestrá luční společenstva, unikátní povrchové i podzemní pseudokrasové jevy a rovněž mimořádná estetická hodnota a pestrost ojedinelého typu krajiny vzniklého historickým soužitím člověka s přírodou v tomto území.

Význam Chráněné krajinné oblasti Beskydy je zdůrazněn vyhlášením **44 maloplošných chráněných území**, územním překrytím CHKO s **mezinárodně významným ptačím územím (IBA)** a s **chráněnou oblastí přirozené akumulace vod**. V neposlední řadě je i **rekreační oblastí s nadregionálním významem**.

Vývoj krajiny

Vývoj beskydské krajiny byl dán klimatickými a půdními poměry a ovlivněn kolonizačními vli-

vy, rozvojem průmyslu a zemědělství, majetkovými poměry a v pozdější době plánovaným lesním hospodařením. Zdejší lesy nebyly po dlouhou dobu soustavněji těženy, místní obyvatelé využívali dřevo jako palivo nebo pro výrobu nejrozličnějších předmětů, popřípadě na stavbu roubených domů a hospodářských budov. Teprve valašská kolonizace v 16. – 17. století a přesun obyvatelstva z údolí na hřebeny měly vliv na horské lesní plochy. V této době dochází k rozšíření tzv. pasekářského osídlení, jehož

důsledkem je zdejší typická krajinná mozaika s převahou lesa, doplněná o usedlosti obklopené sady, loukami a pastvinami. Další velkoplošné zásahy do lesů na přelomu 18. a 19. století jsou spojeny s nástupem průmyslové výroby, kdy podíl lesa klesl místy až ke 20 %, především ve prospěch pastvin a luk. Zvýšená potřeba dřeva se projevila v zavádění řízeného lesního hospodářství s orientací na zakládání rychle rostoucích smrkových monokultur.

Současné zastoupení dřevin je značně odlišné od přirozeného stavu, ve kterém by převládal buk doprovázený jedlí. Nejrozšířenější dřevinou zůstává smrk (asi 72%), následuje buk (17%) a jedle (3%).

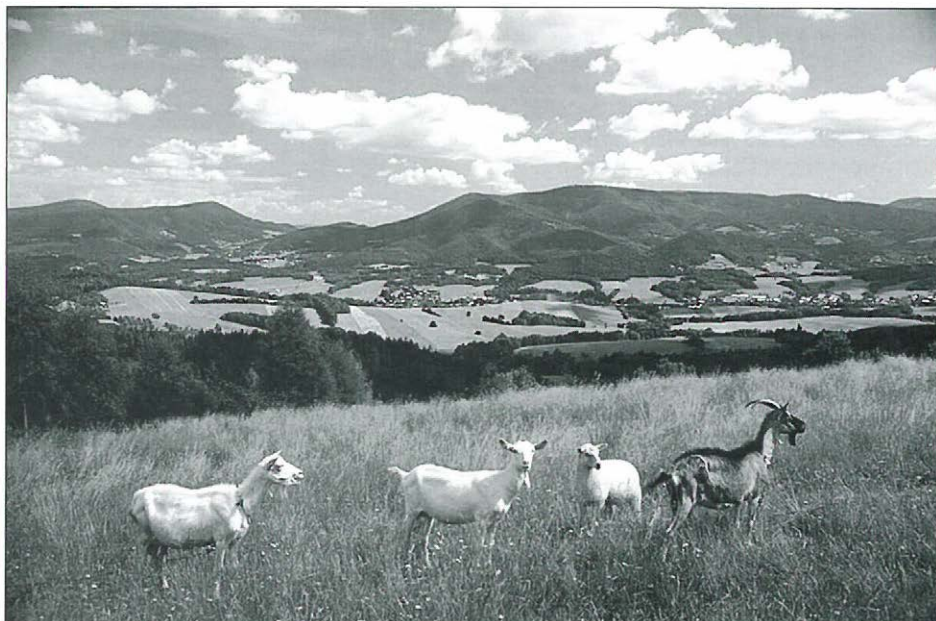
Geologie, geomorfologie, pedologie

Celé území oblasti Beskyd je součástí flyšového pásma **Západních Karpat**, které patří do soustavy mladých pásemných pohorí, vznikajících koncem druhohor a ve třetihorách z usazenin moře nazývaného Thetis.

Jedná se o pásmo, které je typické mnohonásobným rytmickým střídáním jílovců, prachovců, pískovců a slepenců. Tektonická stavba karpatského flyše vznikla horotvornými pohyby alpského vrásnění. Vznikly příkrovy, které byly sunuty přes sebe převážně severním směrem. Po dokončení příkrovové stavby se uplatňovaly především pohyby podél zlomu.

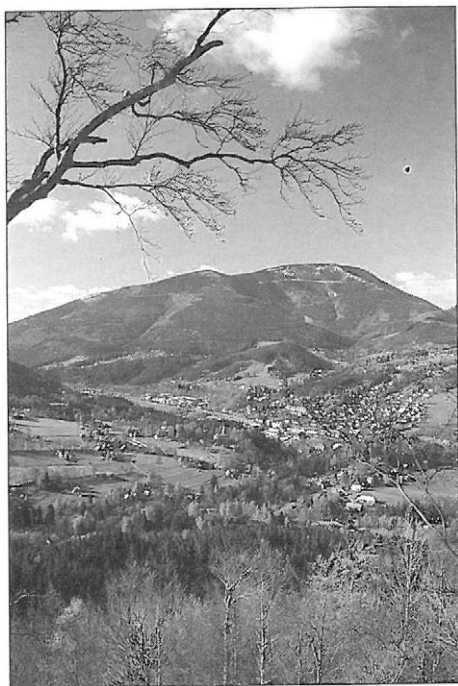
Vývoj tvarů terénu byl zahájen opakovanými horotvornými pohyby, při nichž došlo k vyzdvižení flyšových usazenin. Tento proces se několikrát opakoval, takže vznikla charakteristická příkrovová stavba.

Na území Beskyd jsou řadu let prováděny výzkumy geomorfologického vzniku a vývoje podzemních pseudokrasových forem. Při vrásnění Beskyd byla souvrství uložených pískovců různě deformována a lámána soustavami puklin a trhlin. Rozrušené bloky pískovců sjížděly při střídání ledových a meziledových dob do údolí. Sesuvem odtržených vrstev vznikaly systémy puklinových chodeb i větší dutiny. Pukliny pak byly překrývány jinými posunutými lavicemi a povrch byl zarovnan spráši. Mnohé z podzemních dutin proto nemají vyústění na

Radhošský masiv

Foto F. Jaskula

Smrk

Foto F. Jaskula

povrch. I v současné době jsou jeskyně ve stadiu pohybu a vnitřních změn. **Beskydský pseudokras** patří v pískovcích k největším. Na území Chráněné krajinné oblasti Beskydy je v dnešní době registrováno 28 významnějších pseudokrasových jeskyň. Jeskyně Cyrilka na Pustevnách s délkou 370 metrů je nejdelší v ČR a jednou z nejdelších v celosvětovém měřítku.

Z hlediska horopisného je území Beskyd součástí Západních Karpat.

Jádrem severní poloviny území jsou **Moravskoslezské Beskydy**, lidově se jim také říká Přední hory. Hlubokým údolím Ostravice jsou rozděleny na Lysohorskou a Radhošskou hornatinu. Jen malá část jižně od pramenů Ostravice, Černé a Bílé, náleží hornatině Klokočovské, převážně se rozkládající na území Slovenské republiky.

Západní část Radhošské hornatiny tvoří Veřovické vrchy, na které navazuje masiv Radhošť – Kněhyně s vrcholy Radhošť (1129 m n.m.), Tanečnice (1084 m), Čertův mlýn (1207 m) a Kněhyně (1257 m).

Za hlubokým údolím Čeladenky se nachází rozložitý masiv Smrku (1276 m n.m.), který je nejvyšším vrcholem Radhošské hornatiny. V pramenné oblasti Ostravice a Čeladenky se nalézá plošně rozsáhlá oblast, která je nazývána Zadní hory. Nejvyšším vrcholem je zde Trojačka (987 m n.m.).

Směrem k východu, za tokem Ostravice, navazuje Lysohorská hornatina s nejvyšším vrcholem Beskyd Lysou horou (1324 m n.m.). Dalšími významnými vrcholy této hornatiny jsou například Travný (1203 m n.m.), Ropice (1082 m), Javorový (1032 m) nebo také hraniční Velký Polom (1067 m).

Na východě jsou Moravskoslezské Beskydy lemovány zvlněnou pahorkatinou okraje Jablunkovské brázdy, ze severu jsou ohraničeny Tříneckou a Frenštátskou brázdou.

Další částí beskydského oblouku jsou **Vsetínské vrchy** s vrcholy Cáb (842 m n.m.), Tanečnice (912 m), Soláň (861 m) a nejvyšším vrcholem Vysoká (1024 m).

Jižní část území CHKO Beskydy vyplňuje hřebení **Javorníků**, který zároveň tvoří hranici se Slovenskem. Od západu vystupují vrcholy Kohútka (931 m n.m.), Stolečný (965 m), Malý Javorník (1015 m) a Velký Javorník (1071 m).

Z půdních druhů se v Beskydech vyskytují v horských oblastech nad 700 m n.m. půdy hlinitopísčité až písčitolinité, v nižších oblastech pak půdy převážně jílovitohlinité. Půdními typy jsou převážně kambizemě, ve vyšších polohách podzoly, v říčních nivách fluvizemě, na místech s vyšší hladinou spodní vody jsou to pseudogleje a gleje. Jen zřídka se objevují půdy rašelinistní.

Klima

Podnebí Beskyd ovlivňuje jejich poloha v centrální části Evropy. Střetávají se zde vlivy oceánického a kontinentálního klimatu. Oceánické vzdušné masy přináší počasí s mírnou zimou, chladnějším létem, velkou oblačností a velkým množstvím srážek. Kontinentální vzduch je charakteristický denními i ročními výkyvy teplot, menším množstvím srážek a oblačností. Velký vliv na klima má i členitost reliéfu. Oblast Beskyd podle klimatického členění České republiky patří do kategorie oblastí chladných. Pouze malá oblast v jižní části Valašska náleží do kategorie mírně teplé oblasti.

Mezi nejdůležitější faktory patří teplota, ta závisí především na nadmořské výšce daného místa. Nejnížší hodnoty teplot má proto Lysá hora, průměrně 2,5 °C, zatímco nejníže položené oblasti mají průměr okolo 7 °C. Nejchladnějším měsícem je leden a nejteplejším je červenec.

Podobně jako teplota je na nadmořské výšce závislý další klimatický faktor, a tím jsou srážky. Lysá hora, jako nejvyšší vrchol Beskyd, patří s průměrem 1532 mm/rok k srážkově nejbohatším lokalitám na území celé České republiky. Nejvíce srážek spadne v červnu až srpnu, nejméně v únoru a březnu. Významnou formou srážek je sníh, průměrná délka souvislé sněhové pokrývky je na hřebenech 150 až 180 dní. Beskydy patří k oblastem s nejbohatší sněhovou pokrývkou v rámci celé ČR.

Hydrologie

Přibližně středem území probíhá ve směru východ – západ hlavní evropské rozvodí. Toky severně od linie Veřovické vrchy - Radhošť - Čertův mlýn - Martiňák - Bumbálka - Velký Polom - Jablunkovský průsmyk náleží do povodí řeky Odry a tedy úmoří Baltského moře a toky jižně od uvedené linie patří do povodí Dunaje a úmoří Černého moře. Obě území jsou rozlohou přibližně stejně velká. K pravým přítokům řeky Odry patří například Jičinka, Lubina, Ostravice a Olše. Ostravice vzniká v Zadních horách soutokem Bílé a Černé Ostravice, jejími přítoky až po Frýdlant jsou prudké a krátké potoky. Největším přítokem Ostravice je Morávka, která odvodňuje oblast mezi masivem Lysé hory a hraničním hřebenem a hřebenem Ropice.

Severovýchodní svahy Moravskoslezských Beskyd odvodňuje několik větších přítoků Olše, například Lomná, Tyrka, Kopytná a Stonávka. Jižní svahy Radhošské hornatiny a jižnější polo-

žené hřbety Vsetínských vrchů a Javorníků patří již do úmoří Černého moře. Celá oblast je odvodňována Bečvou, která vzniká soutokem Rožnovské a Vsetínské Bečvy již mimo oblast CHKO Beskydy. Vsetínská Bečva je delší a jejím největším přítokem je Senice. Kratší Rožnovská Bečva protéká Rožnovskou brázdou a odděluje Vsetínské vrchy od Moravskoslezských Beskyd. Území Beskyd je relativně chudé na podzemní vody, a to díky málo propustným horninám karpatského flyše, které nemají dobré podmínky pro oběh podzemních vod. Zvláštním druhem podzemních vod jsou minerální vody. V Beskydech se vyskytují lokality sirovodíkových pramenů, které jsou málo významné a nevyužívané. V území se nachází několik vodních nádrží. Menší, například Horní Bečva a Bystřička, sloužily původně pro zadržování vod, dnes jsou využívány jako rekreační plochy. Zdrojem pitné i užitkové vody jsou vodárenské nádrže Morávka, Šance a Stanovnice.

Flóra a vegetace

Přírozenou vegetací území Beskyd jsou převážně společenstva listnatých a smíšených lesů, v menší míře pak společenstva lesů jehličnatých.

Ve středních a vyšších polohách území jsou plošně nejrozšířenější bučiny s kyčelnicí devítilistou. Jsou to obvykle dvoupatrová rostlinná společenstva, kde ve stromovém patru převládá buk, přimísen je klen a místy také jedle. V bylinném patru můžeme zaznamenat kyčelnicí devítilistou, kyčelnicí cibulonosnou, samorostlík klasnatý a další. Zachovalé porosty těchto společenstev jsou např. v NPR Mazák, NPR Radhošť, PR Mazácký Grúnik.

V severní části Moravskoslezských Beskyd a v Javorníkách probíhá hranice rozšíření karpatské bučiny s kyčelnicí žláznatou. Složení těchto porostů je podobné předcházejícím. V rostlinném patru jsou navíc zastoupeny další druhy jako žindava evropská, kaprad ostěnkatá, šalvěj lepkavá, rozrazil horský a další. Bučina

Noříč

Foto F. Jaskula

Mionší

Foto F. Jaskula

s kyčelnicí žláznatou se zachovala např. v NPR Mionší a NPR Razula.

V horských polohách území se vyskytují smrkové bučiny, jejich stromové patro je tvořeno převážně bukem, přimíšen bývá klen a významný podíl má také smrk. V bylinném patru převažuje třtina chloupkatá, místy také borůvka černá. Dále také bika lesní, vzácněji se vyskytuje plavuň pučivá, žebrovice různolistá aj. Tyto porosty se vyskytují například v PR Travný, PR Smrk a PR Noříci.

V nejvyšších polohách centrální části Moravskoslezských Beskyd se vyskytují horské smrčiny. Tyto porosty jsou charakteristické naprostou převahou smrku ve stromovém patru, častou příměsí tvoří jeřáb. Bylinné patro je druhově chudé s dominancí třtiny chloupkaté, z dalších druhů jsou to metlice křivolaká, kaprad rozložená nebo sedmikvítek evropský. V bohatém mechovém patru převládá ploník ztenčený. Horské smrčiny se vyskytují například v NPR Mazák a jinde v oblasti Lysé hory.

V horní části povodí Čeladenky, Ostravice a Lomné se ojediněle vyskytují podmáčené rohožcové smrčiny. Jejich výskyt je vázán na terénní sníženiny a je podmíněn vysokou hladinou podzemní vody a jejím zpomaleným odtokem. Stromové patro je tvořeno výhradně smrkem. Bylinné patro je druhově chudé. Dominuje v něm borůvka černá. Oproti tomu mechové patro je bohatě vyvinuté, často s dominantními rašeliníky, například rašeliník Girgensohnův. Toto společenstvo je chráněno v PR V Podolánkách, kde se objevují i porosty inklinující k rašelinné smrčíně.

V nejvyšších oblastech Lysé hory a Smrku se vyskytuje papratková smrčina. Ve stromovém patru převládá smrk, který spolu s jeřábem vytváří rozvolněné nízkokmenné porosty. Pokryvnost bylinného patra je vysoká, s dominancí papratky horské. Toto společenstvo se vyskytuje také v NPR Radhošť a NPR Kněhyně – Čertův mlýn.

Plošně málo zastoupená, ale významná jsou společenstva suťových a roklinových lesů. Na-

cházejí se na prudkých balvanitých svazích a zaříznutých žlabech. Ve stromovém patru je zastoupen převážně klen, jilm horský, jasan i buk. V keřovém patru se mimo jiné vyskytuje zimolez černý. Bylinné patro je zpravidla bohaté. Můžeme se zde setkat s druhy jako je měsíčnice vytrvalá, netýkavka nešťukliva aj. Společenstva suťových roklinových lesů jsou chráněna např. v NPR Radhošť, NPR Mazák, PR Trojačka, kde roste i kriticky ohrožený jeleň jazyk celolistý.

Na mírnějších svazích v nižších polohách jižní části území, v povodí Vsetínské Bečvy, se vyskytuje ostricová bučina. Tvoří ji obvykle jenom stromové a bylinné patro. Ve stromovém patru je převládající dřevinou buk. Dominantu bylinného patra tvoří ostrice chlupatá a další druhy ostric.

Nejnižší polohy zaujímá ostricová dubohabřina. V území se vyskytuje pouze podél toku Senice a Vsetínské Bečvy a také na severozápadním okraji území v Podbeskydské pahorkatině. Ve stromovém patru převládá habr. V bylinném patru je nejhojnější ostrice chlupatá, kyčelnice cibulkonosná a další.

V rámci lesní vegetace dnes v území převládají kulturní porosty, které jsou silně ochuzené nebo zcela změněné, a to z důvodu dlouhodobému pěstování smrku. Smrk byl vysazován i na velmi nevhodná místa, proto se s ním můžeme setkat také v nižších polohách mimo oblast jeho přirozeného výskytu. Na lesní porosty navazují křovinná společenstva a paseky s bezem červeným, vrbou jívou, maliníkem obecným aj. Na mýtinách se vyskytují bylinná společenstva lesních holin a pasek, ve kterých převažuje zejména vrbka úzkolistá. Velké plochy pasek vznikly v posledních letech především tam, kde bylo nutné lesy odtěžit z kalamitních důvodů. Převážně se jedná o napadení smrku kůrovcem a v menší míře i poškození porostů sněhem a větrem.

Nelesní vegetace je v Beskydech tvořena mozaikou lučních, pastevních i mokřadních společenstev. Nejrozšířenějším typem nelesní vegetace bývaly v minulosti pastviny. V důsledku úpadku pastevectví docházelo a dochází k jejich postupnému úbytku.

Prstnatec Fuchsův (*Dactylorhiza fuchsii*) Foto M. Škroť

Prstnatec bezový (*Dactylorhiza sambucina*)

Foto F. Jaskula

Jen zřídka se vyskytovaly v nižších oblastech ovčíkové louky. V současnosti jsou louky tohoto typu rozšířeny všude na příhodných stanovištích. Obvykle se vytvořily na plochách bývalých pastvin, které díky intenzivnímu hnojení, přeorávání a přisévání kulturních druhů ztratily převážnou část svého druhového zastoupení. Převažují na nich trávy jako ovčík vyvýšený, srha říznáčka aj.

Pastva často kombinovaná s kosením, vypalováním či klučením keřů byla nejvýznamnějším faktorem, který se podílel na formování pastvinové vegetace. Tento druh hospodaření, spolu s působením nadmořské výšky, expozice a sklonu svahu, vedl ke vzniku pastvinných a lučních porostů.

Mykoflóra Beskyd je významná především velkým zastoupením druhů vázaných na horské přirozené až pralesovité porosty, které v běžné krajině nenajdeme. Jedná se zejména o dřevožijné houby. Ty nejčastěji nacházíme tam, kde je velké množství padlých kmenů, a to v různém stupni rozkladu. K nejvýznamnějším prvkům této skupiny hub patří chráněné druhy jako bolinka černohnědá, ušíčko červenavé, mozkovka rosolovitá a mnoho dalších. Z rezervace Mionší byl v roce 1996 popsán nový druh choroše outkovka beskydská.

Fauna

Fauna patří k eurosibiřské podoblasti, a to do karpatského úseku zóny listnatých lesů. Pro rozšiřování živočichů má velký význam provázanost horstev Beskyd na západoslovenská pohoří. Dalším určujícím faktorem je skutečnost, že Beskydy představují téměř souvisle zalesněný horský celek s celou škálou vegetačních stupňů a lesních typů. Fauna je ovlivňována dlouhodobým vývojem a změnami v přírodním prostředí, které z větší části způsobil člověk.

Bohatá je na území Beskyd skupina bezobratlých živočichů. Typickými obyvateli svrchní vrstvy půdy jsou střevlíci. Charakteristickým druhem vyšších poloh Beskyd je střevlík zlatolesklý. Dalšími běžnými druhy jsou hrobařík malý a chrobák lesní. Na hlinitých okrajích prosvětlených lesních cest je častý svižník leso-mil. Smrky, zejména jejich horní partie, přitahují kobylku bezkřídlovou, v rozpadajících se jedlích se dosud běžně vyvíjí roháček mandelinkový. Z motýlů jsou pro tyto biotopy typickými druhy okáč černohnědý a okáč rudopásý. Vlhčí louky upřednostňuje ohniváček celíkový a vzácněji ohniváček modrolemy. V Javorníkách se sporadicky vyskytuje batolec duhový.

Teplomilné druhy nemají v Beskydech dostatek vhodných biotopů, většinou se vyskytují v okolí Huslenek ve Vsetínských vrších, kde se nacházejí jalovcové stráně často využívané pro pastvu.

Fauna plžů v Beskydech byla dobře zmapována a prozkoumána v padesátých letech minulého století. V té době se civilizační vliv nijak zvlášť neprojevoval. V původních porostech vysokohorských poloh byla zaznamenána celá řada glaciálních reliktních a karpatských endemitů. Tyto druhy jsou vázány na svrchní vrstvu půdy nebo na kmeny stromů. Další biotopy představují horské potoky a prameniště, popřípadě rašelinisté. V dnešní době sice chybí srovnávací studie, ale dnes jsou druhová společenstva značně ochuzena. Většinou se udržely populace nenáročných horských plžů a také typická modranka karpatská.

Také druhovou rozmanitost a početnost obratlovců ovlivnila v minulosti zejména činnost člověka. Mnozí živočichové se s tlakem civilizace nedokázali vyrovnat (tetřev hlušec, kočka divoká), některé vymizely druhy se však v poslední době znovu objevily (krkavec velký, rys ostrovid, medvěd hnědý, vlk). K nejohroženějším obratlovcům patří vodní živočichové, protože jejich životní prostředí bylo člověkem nejvíce pozmeněno a poškozeno. Úpravou vodních toků na území Beskyd vymizela z potoků mihule potoční. V současné době se na území Beskyd vyskytuje 35 druhů ryb, typickými druhy jsou pstruh potoční, vránka pruhoploutvá a lipan podhorní. Na vodní prostředí jsou vázání i další živočichové, například skorec vodní nebo vzácnější ledňáček říční, který vyhledává odlehlejší vodní toky. K vodě za potravou zalétají čáp bílý a čáp černý. U řek a potoků lze vzácně vidět i vydru říční, jejíž populace navazuje na slovenskou a polskou a na našem území čítá kolem 15-20 jedinců.

Pro obojživelníky se staly útočištěm i umělé vytvořené nádrže se stojatou vodou, většinou jsou to menší rybníčky, tůňky a mělčiny. Významným druhem je pro Beskydy čolek karpatský a nejčastějším je čolek horský. Nejobvyklejší žábou je skokan hnědý, na celém úze-

mí Beskyd se také vyskytuje kuňka žlutobříchá. Také se zde vyskytuje ropucha obecná, ropucha zelená a rosnička zelená.

Plazy lze spatřit v lese, na louce i u vody. Nejběžnějším hadem je užovka obojková, z ještěrek je nejobvyklejší ještěrka živorodá a taky poměrně hojným druhem je slepýš křehký. Pro zachování životaschopných populací plazů je podstatná ochrana jejich přirozených biotopů, jako jsou slunné stráně s roztroušenými keři.

V rámci CHKO Beskydy jsou nejvýznamnějším typem přírodního prostředí lesy. Poskytují útočiště mnoha druhům obratlovců, z nichž nejnápadnější jsou ptáci a velcí savci.

Třída ptáků je zastoupena velmi početně. Důležitou skupinou z hlediska ochrany přírody jsou dravci. Z ohrožených druhů hnízdí na území Beskyd včelojed lesní a ostříž lesní. Objevuje se také jestřáb lesní a krahujec obecný. Ojediněle bývá pozorován orl skalní a orl křiklavý, obvykle v období tahu.

Jedním z nejvzácnějších ptáků beskydských hor je tetřev hlušec. V dřívějších dobách patřily Beskydy k oblastem, kde se tetřev vyskytoval celkem hojně, dnes je zde díky způsobu lesního hospodářství jen několik kusů.

Ze vzácných druhů sov se ve starých porostech vyskytují sýc rousný a kulíšek nejmenší, raritou je výskyt puštíka bělavého. Ve starých pralesovitých porostech jsou vhodné podmínky pro vzácné druhy šplhavců. K běžnějším patří datel černý, vzácnější je datlík tříprstý nebo strakapoud bělohřbetý. Do druhově bohaté skupiny pěvců patří také méně běžný lejsek malý, linduška horská, králíček ohnivý aj. Celé území Beskyd je zařazeno mezi světově

Rys ostrovid (*Lynx lynx*)

Foto L. Kunc

významná ptačí území (IBA), dále jsou zde navržena dvě území ochrany ptactva (SPA) v rámci systému evropských chráněných území NATURA 2000.

Mezi drobnými savci můžeme zahlédnout veverku obecnou a plcha velkého a v nejvyšších polohách dosud přežívá jako pozůstatek ledových dob (glaciální reliktní) myšivka horská.

V jeskynních systémech beskydského pseudokrasku pravidelně zimují letouni, nejčastěji netopýř velký a vrápenec malý.

V minulých obdobích byly v Beskydech zcela vyhubeny naše velké šelmy. Díky tomu, že území je součástí karpatského oblouku, došlo se zvýšením populací na Slovensku k obnově jejich výskytu i u nás. Rys ostrovid znovu osídlil Moravskoslezské Beskydy, Vsetínské vrchy a Javorníky, jeho stálá populace čítá asi 15-20 jedinců. Od roku 1973 je každoročně zaznamenána přítomnost medvěda hnědého a několikrát i jeho přezimování. V roce 2000 se na území Beskyd pohybovalo 4-5 medvědů. Od roku 1994 žijí v severovýchodní části Beskyd trvale vlci a téměř každoročně vyvádějí mláďata. Záznamy z roku 2000 uvádějí 3-4 jedince na moravskoslezském pomezí a toto číslo představuje celkový stav vlků na území České republiky.

Potravou šelem je především spárkatá zvěř, šelmy tedy působí jako selekční faktor a mají velký vliv na kvalitu populací býložravců a také udržují přírodní rovnováhu.

Charakteristickou součástí Beskyd je zemědělská krajina na Valašsku. Také toto prostředí je domovem vzácných živočichů. Na horských a podhorských loukách žije chrástal polní. Beskydy patří k jeho nejvýznamnějším oblastem výskytu (ve značné části západní Evropy již byl zcela vyhuben). Pouze v podhůří se nacházejí vhodné životní podmínky pro koroptev polní, křepelku obecnou, čejku chokolatou a žluvu hajní.

V Beskydech je v současné době vyhlášeno 44 maloplošných chráněných území, z toho 7 v kategorii národní přírodní rezervace a 1 národní přírodní památka. Tato území jsou tedy řazena mezi republikové nebo i mezinárodně velmi významná.

Druhá část příspěvku bude obsahovat údaje o beskydských maloplošných zvláště chráněných územích a památných stromech.

Medvědi (*Ursus arctos*)

F. Šulgan

Autoportrét, kolem 1925, olej, překližka, 22,5x16,5 cm

Osamělý rebel - malíř Miloš Boria

1896 – 1937

Olga Mehešová

„Že budou lidé i někteří malíři považovat moje obrazy za bláznovství, z toho si nedělám nic, hůř je mi při tom, když si uvědomím, že mi to teď teprve nebude nikdo kupovat. A přec je to nejpoctivější cesta k nejvyššímu v umění. K lyrice.“ (13.12. 1927)¹

Malíř Miloš Boria byl typem nesmlouvavého, nekompromisního umělce. Silná, nezměrná vůle a tvůrčí potence ho přes veškerá životní úskalí - hmotné strádání, ustavičné churavění i nepochopení a ignoranci ze strany okolí - poháněly dále za snem, ideálem, uměleckou vizí... Neporozuměli mu ani jeho umělecké druhy z prostředí pražské avantgardy, i pro ně byl „příliš“ ortodoxním individualistou, dogmatikem abstrakce. A jako „hlas volajícího na poušti“, jenž se nedočkal žádané odezvy, podlehl ve svých 41 letech tuberkulóze a jeho dílo upadlo na několik desítek let v zapomnění.

Narodil se 4. dubna 1896 jako poslední, šesté dítě obuvníka, městského sluhy v Uherském Hradišti. Nedokončené studium na tamním českém gymnáziu a neúspěch na obchodní škole jen potvrzují, že precitlivělý, snivý a fyzicky křehký chlapec nachází záhy smysl svého života v malířství. Negativní reakce rodiny, především otce, spojené s ničením Boriových prvních malířských pokusů, kompenzuje starší bratr JUDr. Antonín Boria, který ho bude finančně podporovat po celý život a dopomůže mu hmotně i k profesionálnímu školení na pražské Akademii. Po 1. světové válce, kterou prožil na ruské frontě, kde upadl do zajetí, odjíždí v lednu 1919 do Prahy. Půlrok strá-

vil v soukromých ateliérech a poté byl přijat na Akademii k prof. Jakubovi Obrovskému a vzápětí přešel k prof. Vlaho Bukovacovi. S neutuchající pílí a horečnatým sebezapřením se podřizuje akademické výuce, která mu brzy nepostačuje a hledá poučení jinde; navštěvuje v roce 1920 spolu se svým přítelem Srbem Milanem Konjovičem ateliér Jana Zrzavého. Těžká existenční situace jej nutí v roce 1922 opustit pražské prostředí a po dvouměsíčním pobytu ve Vídni se vrací domů, do provinčního slováckého maloměsta. V roce 1923 se trvale usazuje na Vsetínsku, kam odchází za poměrně levným bydlením a přivádí jej sem i vzpomínka z mládí, kdy zajižděl do Vsetína za bratrem a švagrovou Růženu, rozenou Sovovou. Záhy se vybíjí podhorská krajina jeho mladických představ mění v krutou realitu každodenního života chudého malíře, který si zde doslova připadal „jako v hrobě“². Jen ojedinele se mu daří odtud unikat do Prahy, Brna a Uherského Hradiště. Po podnětné studijní cestě do Paříže v roce 1927, kdy se osobně setkává s Picasssem, vystavuje na jediné své samostatné – pouze třídní – výstavě, pořádané Klubem přátel umění v Uherském Hradišti.³ Zklamáním byla pro něj v roce 1930 účast na výstavě valašských výtvarníků při Národopisných slavnostech ve Vsetíně. Boriovy obrazy neodpovídaly folkloristicky laděnému programu a přes pokus o částečné přizpůsobení se vkusu regionální veřejnosti se mu nedostalo očekávaného ohlasu, popř. koupě díla.⁴ Výstava jen stvrdila jeho osamocenosť v rámci soudobé východomoravské produkce. Boriova snaha vystavovat jako host na spolko- vých pražských a brněnských výstavách⁵ vesměs ztroskotává na nedostatku financí, není s to zarámovat obrazy, hradit poštovné a je mnohdy nucen použít nekvalitního materiálu – barev a podkladů, které se podepsaly i na životnosti a stavu umělcova díla.

O rehabilitaci Boriovy tvorby i samotné osobnosti umělce se zasloužil v roce 1964 Vilém Jůza, kurátor objevené monografické výstavy v galerii Slováckého muzea v Uherském Hradišti a autor fundovaného katalogu, v němž podal život a tvorbu malíře na pozadí dobové situace, pořídil soupis zásadních děl a zveřejnil výtahy ze soukromé korespondence.⁶ Dalším krokem k ocenění jedinečného umělce od- kazu byla realizace putovní výstavy, uspořádané ve Zlíně, Vsetíně a Brně při příležitosti 50. výročí umělce předčasného úmrtí kurátorem Ludvíkem Ševečkem⁷, který rovněž poukázal na zcela unikátní hodnotu Boriova díla vůči tradicionalistickému rázu meziválečné východomoravské výtvarné scény ve svém příspěvku „Miloš Boria – poznámka k osudu malíře a umění v regionu“.⁸ Patříčná publicita malířova díla probudila zájem o jeho tvorbu v odborných kruzích. Do kontextu českého moderního umění zasadila práce Miloše Boria jako jednoho ze zajímavých solitérů Hana Rouso- vá, kurátorka výstavy „Linie, barva, tvar“, věnované českému abstraktnímu umění 30. let 20. století, která byla otevřena v poslední třetinu roku 1988 v domě U kamenného zvonu v Praze.⁹

Zmíněná moravská výstava, uskutečněná v letech 1986-87, měla podstatný význam pro zařazení Boriova díla do sbírky regionálního umění vsetínského muzea. Obrazy byly získá- ny v roce 1987 (2), 1990 (9) a 1991 (32) od

potomků JUDr. Antonína Boria. Poměrně rozsáhlý soubor, celkem 43 sbírkových předmětů, obsahuje malby, skicy a kresebné studie z let 1913 až 1936, provedené akvarelem, kvašem, pastelem, kombinováním kresby a malířských technik a především, co do počtu, olejem a kresbou (tužkou, uhlím, kolorovanou kresbou). Z uměleckých žánrů je ve fondu zastoupeno zátěží (2), krajina, veduta a interiéry (16), figurální studie a kompozice (8), portréty a portrétní studie (11) a abstraktní obrazy (6). Sbírkou se formovala péčí kurátora fondu Tomáše Mikulaš- tika, který v roce 1993 vystavil dílo malíře ve stá- lé expozici osobností výtvarného života na Va- lašsku - po boku Františka Hlavici a Aloise Schneiderky ve vsetínském Zámecké galerii.¹⁰ Ve svém článku o umělci zdůraznil: „...že Boriova relativně izolovaně vznikající tvorba zůstává i po půl století od jeho smrti něčím, co překvapu- je svou moderností, ale zejména tvůrčí kvalitou a uměleckou přesvědčivostí.“¹¹

„Já věřím v sebe plným zápalem velkého mlá- dí... nebojím se budoucího: budu na něm ideá- ly“¹², tato slova, do nichž vtělil naděje svých 19 let, napsal Miloš Boria v době, kdy „zachycoval denní věci“, pokoušel se o portrét a maloval kra- jiny v plenéru. Toužil po profesionálním vedení, bojoval s materiálem, technikou... Po nástupu na Akademii usilovně pracuje, dostává se mu potřebného modelu a školské korektury. Ale ča- sem neodbytná otázka „jakým způsobem ma- lovat - tvořit?“ nabyvá u něj širšího a podstat- nějšího významu a přivádí ho k Janu Zrzavé- mu. K umělci, který inspiruje nastupující gene- raci poetickou obsahovostí své symbolistní fi- gurace a doporučuje Boriovi studium díla sta- rých mistrů, obzvláště Leonarda da Vinciho.

Po opuštění Akademie nastává doba uměl- cova zrání, nastupuje čas experimentů a sám jej charakterizuje takto: „*Prál bych si, abych se našel a nemusel se tolik hledat.*“¹³ Za svého působení v Paříži zaslal Zrzavý Boriovi několik uměnovědných publikací¹⁴, z nichž především G. Severiniho kniha *Od kubismu ke klasicismu* napomohla utvářet neoklasicistní etapu Bori-ovy tvorby (v rozmezí let 1923 – 1926).¹⁵ Pouče- ní magickým realismem Jana Zrzavého, kubo- expresivní tvorbou Bohumila Kubišty i expresiv- ním symbolismem Alfréda Kubina lze sledovat ve vsetínském muzejním souboru např. na obou *Toškových portrétech*, *Oravském Podzámku*¹⁶, šerosvitném *Vsetínu z Bečevné* a na *Kostelu*. Neoklasicismus, jenž je jedním z realismů me- ziválečného umění, se projevuje např. na *Por- trétní malířova bratra*, na antikizující figurální scé- ně, na *Zátěži se džbánem a ovocem*¹⁷ a dozní- vá v monochromním zimním *Vsetínu a Horní Ja- sence* (oboje z roku 1927). Jistý vliv francouz- ské malby nezapře *Autoportrét* umělce se sve- řepým výrazem plným sebevědomí, datovaný do období kolem roku 1925, který mohl vznik- nout i později, resp. po návratu z Paříže v roce 1927. V závěru 20. let a počátkem let třicátých opouští Miloš Boria poetickou věcnost a zamě- řuje se na geometrickou abstrakci, opírající se o tvarosloví vycházející z kubismu (*Hlava, Žena – torzo*), dekorativního art deca (*Kompozice s květem*) a purismu (viz *Prostorová kompozi- ce* a *Kompozice* z roku 1929 ze sbírek Krajské galerie výtvarného umění ve Zlíně) a vycházejí- cí z tvůrčích principů poetické imaginace (*Har- monie hor* a *Hlava – palma*). Ireálná poetická

obraznost vyznívá naplno v surrealistických dílech, která maluje v letech 1933 až 1936 (viz *Kompozice s okem a Obraz* z roku 1935 ze sbírek Krajské galerie výtvarného umění ve Zlíně)¹⁸, a v té době se rovněž pokouší prostřednictvím Jindřicha Štýrského navázat intenzivní styky s pražskou surrealistickou skupinou. Nicméně rokem 1937 nastává zlom v umělcově dosavadní tvorbě a v dopise bratrovi datovaném k 1. březnu toho roku říká: „Domnívám se..., že se dostávám k synthese... K realismu co nejindividualističtějšímu... Možná, že teď budu už taky lidem srozumitelnějším.“

Nečekaná smrt násilně ukončila „život malíře, který nezkompromitoval kumšt“¹⁹ a tragický osud a dílo intelektuálně založeného umělce se tak završilo. Znepokojivě lákavou otázkou zůstává, kam by kroky Miloše Boria za uměleckou pravdou, autenticitou, vedly dále, kdyby...

POZNÁMKY

1 V textu jsou použity citace ze soukromé korespondence M. Boria, adresované jeho bratrovi JUDr. A. Boriuvi. Korespondence je uložena v historickém fondu MRV ve Vsetíně pod i. č. P22.

2 Viz dopis z 18. 3. 1931.

3 K výstavě viz glosy v dopisech z 22. 11. 1927, ze října toho roku a z 12. 12. 1927.

4 O výstavě viz dopis z 27. 5. 1930 a z 30. 9. 1930, ve kterém kritizuje F. Tábořského za velmi stručnou zmínku o něm jako o jednom z vystavujících v článku, otištěném v Našem Valašsku (roč. I., 1929-30, s. 191).

5 Vystavoval pouze s jihoslovanskými umělci v Krasoumné jednotě v Praze v roce 1923.

6 Viz Jůza, V.: Miloš Boria 1896 – 1937, Katalog výstavy Galerie výtvarného umění v Uherském Hradišti, Uherské Hradiště 1964, 27 s.

7 Viz Ševeček, L.: Miloš Boria 1896 – 1937, Katalog výstavy OGVU v Gottwaldově, OVM ve Vsetíně a Domu umění města Brna, Gottwaldov 1986, nestr.

8 Ševeček, L.: Miloš Boria – poznámka k osudu malíře a umění v regionu, In: Prostor Zlín, roč. I/5, květen 1993, s. 7-8

9 Viz Lahoda, V.: Linie, barva, tvar, In: Ateliér, 6. 12. 1988, s. 5

10 Mikulaščík, T.: Zámecká galerie, In: Prostor Zlín, roč. I/2, únor 1993, s. 3

11 Mikulaščík, T.: Miloš Boria, In: Zpravodaj Okresního vlastivědného muzea ve Vsetíně, 1987, s. 53-54

12 Viz dopis ze 7. 11. 1915.

13 Viz dopis z 6. 10. 1925.

14 V dopise z 2. 10. 1924 píše bratrovi o psaní, které mu zaslal Zrzavý s Konjovičem z Paříže: „Nazývají mne světlem v dnešním umění, člověkem, který všechno obětoval a raduji se z toho, že jsem se tak záhy našel... Myslím, že jsem správně pochopil mystiku a tajemnost staromístrovského umění. Hlavně její technickou stránku, protože jsem pilně studoval a nedivím se, že mi ji Zrzavý připomíná a vybízí mne, abych pokračoval. Klade mne sama sebe za vzor, protože v Paříži kopíruje Leonardova s. Jana Křtitele...“. Další zmínky o Zrzavém v dopise z 9. 11. 1924 a 3. 12. 1924.

15 „O svět se teď mnoho nestarám maluji klasicisticky a myslím, že je to moderní. Ono dnes v malířství je důkladný chaos, maluje se dnes všecko, ale chybou je, že malíři jsou málo citoví. Kdo ví, není-li to romantika, co obrazům schází, mně se zdá, že to všichni dnes konstruují.“ Viz dopis z prosince 1923.

16 Viz dopis z 19. 9. 1923 z Oravy.

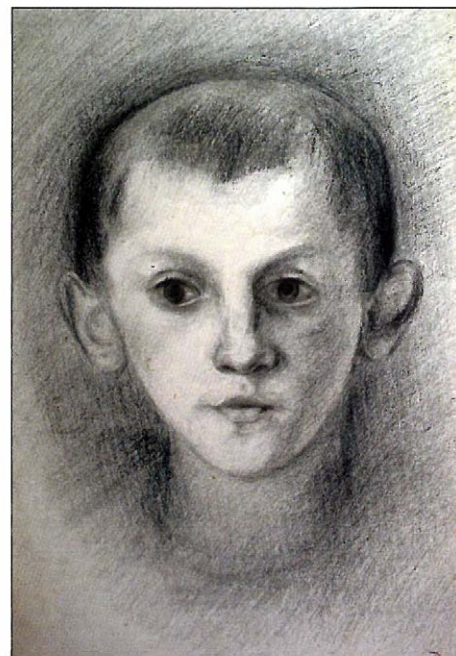
17 Patrně se k tomuto zátiší vztahují letmé poznámky v dopise a dopisnici z 31. 5. 1926 a 7. 8. 1926, kdy je již dokončeno.

18 „Hledám nadskutečno v lesích a horách, na obloze, na paloukách prostorově a tvarově. Pod jednou podmínkou, zachovat konkrétnost a nebýt naturalistickým a také ne blbě surrealistickým.“ Viz dopis z 12. 4. 1936.

19 Viz dopis z 1. 3. 1937.

1

2

3

4

5

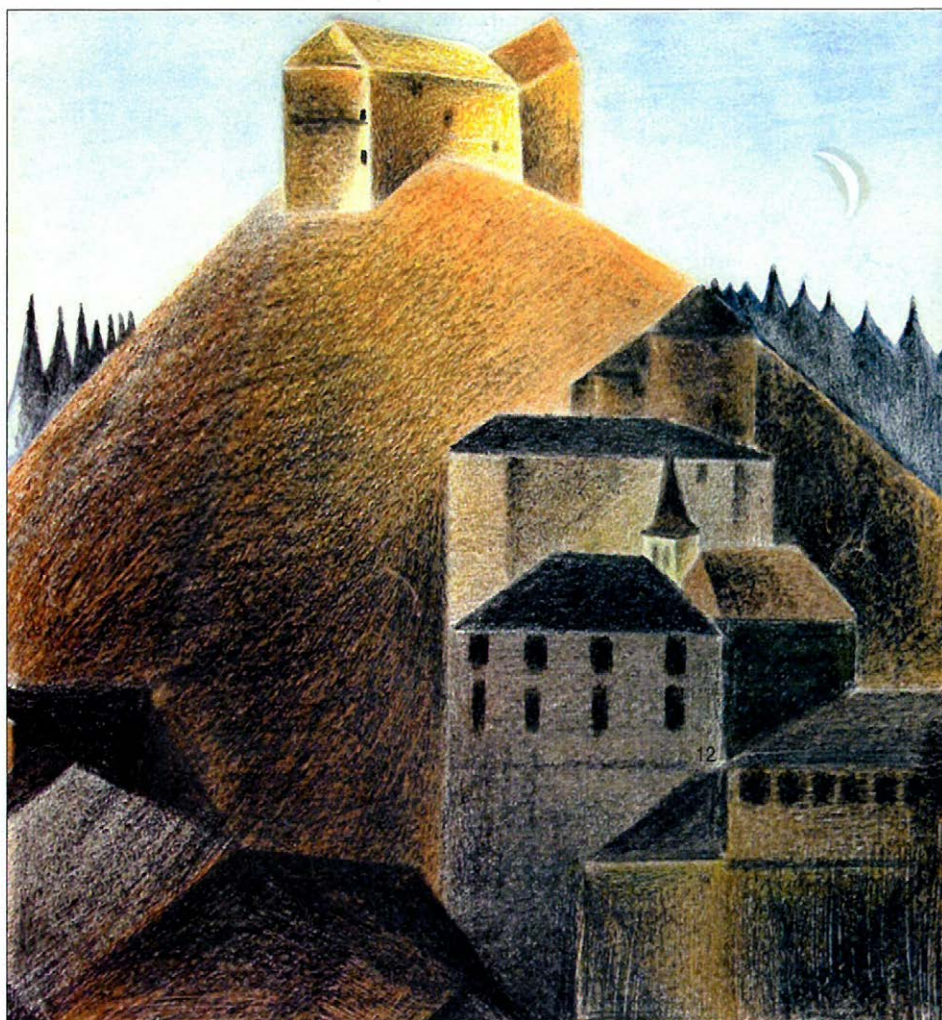
1. Portrét JUDr. Antonína Boria st. - malířova bratra, nedat., akvarel, papír, 362 x 267 mm

2. Hlava chlapce - malířova synovce (Tošek - Antonín Boria ml.), nedat., kresba tužkou, papír, 345 x 237 mm

3. Portrétní studie - hlava starého muže, nedat., akvarel, kresba tužkou, papír, 260 x 210 mm

4. Chlapec s koníčkem, nedat., akvarel, kresba tužkou, papír, 236 x 175 mm

5. Město pod horami, nedat., akvarel, kresba tužkou, papír, 203 x 210 mm

6

7

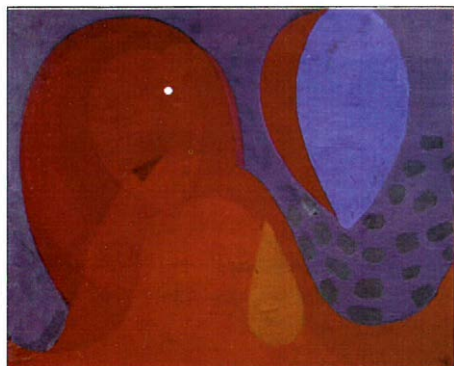
6. Oravský Podzámok, 1923, komb. technika, papír, 27 x 48 cm

7. Zátíší, 1926, olej, plátno, 39 x 54 cm

8. Vsetín, 1927, olej, lepenka, 40 x 50 cm

9. Harmonie hor, nedat., olej, lepenka, 55 x 67 cm

10. Kompozice s květem, 1930, olej, lepenka, 49 x 38,5 cm

9

8

10

*„...jen když Pán Bůh
zdraví dá,
P. Maria peníze
a bude se dařit
kumšt...“*

**Z korespondence Miloše Borii
bratru JUDr. Antonínu Boriovi**

Hana Jabůrková

Významnou součástí muzejních sbírek bývá vedle hmotných památek i archivní materiál, dokumentující nejrůznější oblasti života v minulosti. Je důležitým pramenem k rozpoznání historických souvislostí i klíčem, odemykajícím vstup do soukromí významných osobností, ale i zcela neznámých obyvatel na sledovaném území. K těm nejzajímavějším zpravidla patří písemné pozůstalosti osobností se vztahem k danému regionu.

Pozůstalost malíře Miloše Borii, kterou získalo vsetínské muzeum v roce 1989 darem od malířova synovce JUDr. Antonína Borii v počtu 173 ks, tj. 39 inv. č., obsahuje především osobní korespondenci mezi bratry Milošem a Antonínem z období let 1912 až 1937. Dochované dopisy jsou intimním nahlédnutím do hlubin postupně vyžívající duše umělce, který pro malování dýchal a na seberealizaci po celý svůj život tvrdě pracoval. Jeho umělecká tvorba měla ty nejlepší předpoklady dále se vyvíjet na srovnatelné úrovni s moderními trendy pražského uměleckého centra. Na Vsetínsku, kde se jako dospělý umělec trvale usadil, však nebyla jeho tvorba kulturní veřejnosti nikdy správně doceněna. Bez ohledu na nedostatečné materiální zabezpečení Borii z celoživotního hledání vlastního uměleckého výrazu nevybočil až do předčasné smrti ve svých 41 letech.

Část dochované korespondence byla již v minulosti zveřejněna historikem umění Vilémem Jůzou v katalogu Slovákckého muzea – Galerie výtvarného umění v Uherském Hradišti u příležitosti uspořádání Boriovy autorské výstavy v r. 1964, aby společně s životopisnými daty a soupisem malířského díla vytvořila základ pro případné pozdější monografické zpracování osobnosti a díla M. Borii.

Cílem našeho výběru, daného prostorem a charakterem časopisu, je snaha o dokreslení osobnosti člověka, v jehož nitru se rval citlivý snilek s věčným smolařem, intelektuální samotář oddělený od kulturního dění s umělcem toužícím po kontaktech s velkým světem umění a svobodné tvorbě bez překážek, hrdý umělec s často stonajícím mladým mužem, zneuznaným svým okolím a vyžadujícím pomocnou ruku svých příbuzných, především pak staršího bratra Antonína.

Už v prvních dopisech z chlapeckých let se nacházejí otevřené projevy pisatelova okouz-

lení přírodou a vnímání barev kolem sebe i lásky k umění a touhy po vlastním malování:

„V neděli byli jsme ve vinohradech. Je tam teď velice krásně. Všecko zelené, ovocné stromy v květu a večer zpívají slavíci. – V prázdných chvílích maluji.“ (14. 5. 1912)

„Rozkošné jsou nálady časné zrána: Vstanete okolo čtyř hodin, před východem slunce – usednete k patě nějakého stromu nebo keře a čekáte – čekáte – zprvu mnoho nevidíte. Příroda má šedý přikrov, halící vše, vše voní a chvěje se v osvěžujícím vánku přicházejícího dne. První paprsek – druhý paprsek – květiny se zdají radostně procítat, každá má svou típynou rosou krůpěj – v lese pění ptáci, něžně se chvěje vzduch – pomalu svítá. Nevidíte nic a vše je zde. Za tou mížnou záclonou, kterou slunce pomalu víc a více vysává. – Tohle člověk ve velkém městě neužije, k tomu je zapotřebí venkova, neporušené čisté přírody.“ (11. 5. 1915)

„Tam na Valašsku jsem kdysi psal: „Cosi nesmírně čistého bylo ve vzduchu kolem a úžasné svěží a čisté byly lesy. A bylo mi stydno před touto velkou přírodou, připadal jsem si tak špinavě malicherný, zapleten do bůh – ví čeho jak do pavučin, byl bych chtěl vyjmout své srdce ze schránky prsou a vložit je na vršku „Cábu“ do země, ať změkne a roztaje pod červencovým sluncem, ať napojí zakrslou travu a vsaje se do země ta krev.“ (9. 11. 1915)

„Dělám vytrvale až nervy praskají. Poněvadž mně nikdo v rodině nechce k portroutu sedět, dělal jsem poslední dobou krajiny – krajiny plné světla, kdy na tvaru ani tak nezáleží, kdy hýří jen barva, vzduch se třese, mihotá a příroda jeví se jen jako směs barevných skvrn a fleků. – Tak, jak to učí plenairisti.

Snažím se strašně, ale víc neúspěchů jak úspěchů mě souží – člověkovu to vše jen škodí, když nemá to theoretické vzdělání, jehož možno nabýti ve školách.“ (11. 5. 1915)

„Kdysi se chci věnovat vyšší, vážné malbě, jež je možná v oleji. Tím jsem teď doma pracoval, vlastně študoval. Vkládal jsem sice do těch věcí celé své nitro a sílu, ale přec zůstávaly nehotovými. Nepomohly ani noce, které jsem probděl za usilovného přemýšlení, a kdy jsem se válel dlouho a dlouho v posteli nemohla usnout a přemýšleje o té neb oné barvě. Budu muset přec k nějakému majstrovi se učit barvy míchat. Sám to nezmohu. Kresbu už trochu ovládám.“ (5. 12. 1915)

Od počátku svého uměleckého snažení narážel Boria na odpor a nepochopení rodičů, po jejich smrti pak i dalších členů rodiny, s výjimkou bratra Antonína, kterého miloval, stejně jako jeho manželku Růženu Boriovou, rozenou Sovovou ze Vsetína a jejich syna Toška (Antonína). Bratrova rodina byla pro něj po celý život zázemím a bezpečným přístavem, který ho chránil před rozbourávanými vlnami tvůrčího neklidu, sociální nejistotou i nekončícími finančními problémy. **Vztah k rodičům a kritika jejich vnímání synových uměleckých šklonů** se často projevuje v Boriových dopisech ze studentských let:

„Jenom mám strach, že se jim to životní doma zmrzí a fotr mě někde strčí a já budu mět po umění. Takhle s očí se jim dostat... Schází mně podpora.“ (12. 10. 1914)

„Já aspoň po Vás toužím velice a strašnou bych měl z toho radost, kdybyste přijeli. Vy je-

11

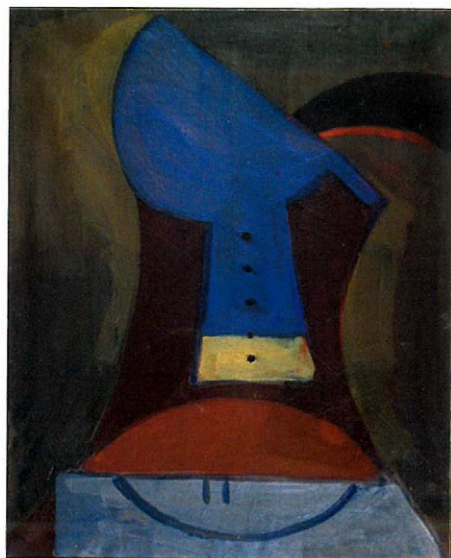

13

11. Hlava, 1932, olej, lepenka, 44,5x30 cm
12. Žena - hlava, kolem 1932, olej, plátno, 62x49 cm
13. Čas, 1931, olej, plátno, 71x54,5 cm

15

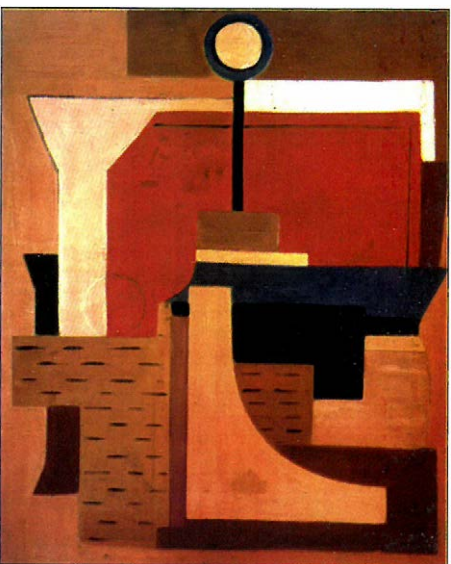

12

14

16

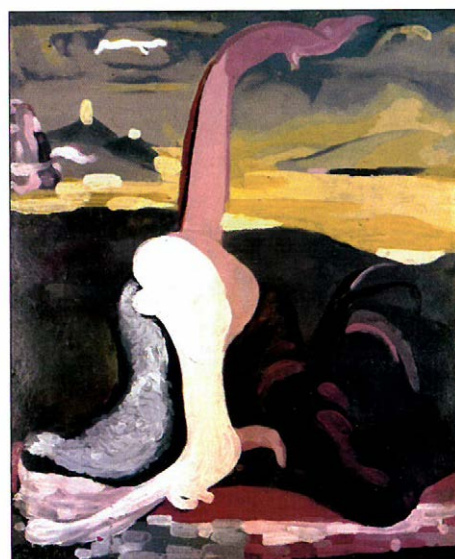
14. Kompozice s okem, 1935, olej, plátno, 39 x 29 cm, ze sbírek KGVU ve Zlíně
15. Kompozice, 1929, olej, lepenka, 43,5 x 36 cm, ze sbírek Krajské galerie výtvarného umění ve Zlíně
16. Prostorová kompozice, kolem 1929, olej, lepenka, 67x55 cm, ze sbírek KG výtvarného umění ve Zlíně

17

18

19

17. **Hlava - palma**, 1934, akvarel, papír, 29,9 x 21,8 cm
ze sbírek KG výtvarného umění ve Zlíně

18. **Interiér brněnského bytu**, 1936, akvarel, papír,
44 x 30,1 cm

19. **Obraz**, 1935, olej na sololitu, 67 x 54,5 cm
ze sbírek KG výtvarného umění ve Zlíně

diní mně snad rozumíte a Vás jediné mám velice rád. Ti doma jsou praktičtí a příliš závislí na penězích. U nich je snad pouze ten, kdo dovejde si vydělat peníze, způsobem už jakýmkoliv, velký člověk. – Fil Amerikáni.“ (11. 5. 1915)

„Nevím, co chtějí naši. Že pryč nic nedělám a jenom chodím a maluji. Nepřeji mně teď toho volného času. Trochu svobody... Tatínek mně ondyno zas spálil několik věcí, ale byl to větší „aušus“. To lepší mám skované. Je to strašný život doma.“ (3. 10. 1915)

„Přijedte se „proboha“ přec někdy podívat do Hradiště. Potřeboval bych to i co se týče mého kumštu. Minění něčí, kritiku. Doma tomu semenec rozumějí. Nejsu podporován jak duševně, tak i finančně. To je obtíž.“ (? 10. 1915)

Pisemné kontakty s bratrem nepřerušila ani **vojenská služba**, do níž byl povolán v prosinci 1915:

„To víš, já bych šel do fronty jen proto, že si budu myslet, že najdu nové a mohutné dojmy, které hledá stále můj duch nespokojený. Kumštýř musí chápat dvojnásob než obyčejný člověk a silně. To provedení už je přec jen vedlejší, hlavní ten dojem a to, co člověkem otřásl v nitru, tak jako mnou ta vojna otřáse.“ (? 12. 1915)

„Občas zahledím se i zde na něco ostřeji, to když prohlížím dílo vskutku velkého umělce. Sem tam nějaký obraz, v kostelích zdejších, někde vystavený originálek, starou, ale přec ještě krásnou fresku někde v průchodě starého domu, ale to vždy trvá jen krátký okamžik, krátce pouze, než si připomenu vojnu. Jinak chodím zachmuřen, čekaje, že se to přec kdysilepší a každý budeme žít zase pro to, po čem toužíme. Já po umění.“ (Linec 11. 3. 1916)

Bohatá je korespondence **ze studií v Praze** na Akademii. Odjíždí tam počátkem roku 1919 jako „malíř, který nemá nic než sebe, trochu mládí a spoustu snů“. V Praze, podle jeho slov stvořeně pro umělce, vede skromný život. I přes trápení s rýmou, nastuzením a „hladovou náladou“ je mu studium a práce na sebezdokonalování potěšením.

„Já kreslím a přitom pilně hospodařím. Snažím se, aby to vyšlo hodně lacině, to moje študýrování. Malířské potřeby jsou ovšem drahé... Já jsem si v Praze žádný blahobyt nesliboval – jsem proto spokojen. Můj kumšt jde pozvolna; jako všechno, co se pozvolna začíná.“ (21. 1. 1919)

„Jak se mám? Docela po kumštýřsku; žádný blahobyt, málo pohodlí a pouze vzpomínka na to, že provádím, co mi káže můj cit, mne drží v náladě. Kreslím a kreslím a nic mne více od toho neodtrhne.“ (26. 1. 1919)

„Koš jsem obdržel... Jsem Vám vděčný za tyto podpory v mých těžkých dobách a Růžence obzvláště za to líbám ruce. Jest velkým andělem a útěchou pro mne, který v Praze se učím a zápasím o tak velkou a svatou věc – kumšt.“ (1. 4. 1919)

„Žiji v Praze jen pro sebe, to jest pro kumšt a zapomínám na všechno ostatní. Chodím teď v 8 hodin ráno, každý den kromě neděle, do školy a v 6 hodin večer nám to končí... Kreslím stále a doháním, co jsem vlastně už v mých letech měl umět. Pál bych si přímo virtuositu v kresbě. To umělecké přijde už samo, to se nedá učit...“

JUDr. Antonín Boria

FA MRV ve Vsetíně

Umění je těžké. Nespokojen sám se sebou jsem ode dne ke dnu víc už teď. Jaký to bude, až vyjdu ze školy.“ (22. 9. 1919)

„Já žiji stále svým způsobem, to jest zápasím s kumštem a studuji ho prakticky, ale také theoreticky. Nechci zůstat pozadu duševně a málo naplat, v dnešním umění nestačí pouze spolehnout se na svůj talent. Cením si ostatně intelektuelní práce víc než citové... Málo naplat, jak jsem už řekl, malíř musí být také vzdělaný aspoň ve svém oboru, když už ne jinak.“ (? 1920)

„Ve škole budu pracovat prakticky, ačkoliv mne netěší ta škola, protože se tam člověk nic nenaučí. Co jsem se naučil, naučil jsem se mimo školu v privátních ateliérech. A že to byli moderní lidé, kteří mi radili, nebylo to vhod zase mým profesorům v akademii.“ (18. 7. 1921)

„Všechno Ti vysvětlím ústně, i o těch skandálech povím, co jsem měl v akademii i proto, že jsem se učil u Zrzavého a netajil se tím, že chci být modernistou. Mám tu hlavy už zarámované, co pobouřily klidnou akademii a za které mne moji učitelové (Čapek, Zrzavý) chválili.“ (19. 8. 1921)

„O svět se teď mnoho nestarám, maluji klasicisticky a myslím, že je to moderní. Ono dnes v malířství je důkladný chaos. Maluje se dnes všechno, ale chybou je, že malíři jsou málo citoví. Kdo ví není-li romantika to, co obrazům schází. Mně se zdá, že to všichni dnes konstruují.“ (Vsetín, 6. 12. 1923)

Opravdu zajímavé je nahlédnutí do kulturních poměrů **na Vsetínsku dvacátých a třicátých let 20. století** očima umělce - individualisty, který se zde, s několikaměsíční přestávkou v roce 1927, kdy pobýval v Paříži a na Vysočině, natrvalo usazuje. Ve svém konání naráží na nepochopení a nezájem místních lidí: „vesnická elita se skládá z revírníků, učitelů a četníků“ a „největší inteligenci jsou učitelé, a ti nemají peněz, aby mohli se o umění zajímat.“ Boria se až asketicky smíruje s nepohodlím, odříkáním a životem o samotě na důkaz toho, že to s malováním myslí vážně: „Poznal jsem tu tři velkých věci, kterých je třeba k velkému dílu. Námahu, trpělivost a odloučenost. Já si činím nároky ku provádění velkého díla.“ (23. 2. 1924)

„Se mnou je to špatné. Nemohu sehnati odnikud žádných peněz, a proto sedím stále v Jasence. Maluji, ale nevystavuji, protože nemám nikdy peněz, abych mohl své věci někam odeslati. Ždá se mi, že jsem se ocitl v nepěkné situaci, z které nevím, jak se vysvobodím... Ve svátky jsem byl mrzut a nemocen a trávil jsem

je v posteli a vše proklínal v bolestech. Měl jsem zánět okostice a záchlad a teprve teď jsem se zbrchal tolik, že můžu psát.“ (26. 4. v zamrzlém roce 1924)

„Svým uměním se klidu nedopracuji, což dobře vím... Psal mi Konjovič z Paříže a Zrzavý mi něco připsal. Nazývají mne světce v dnešním umění, člověkem, který všechno obětoval, a raduji se z toho, že jsem se tak záhy našel... Víím, že jsem byl na nejlepší cestě, dokud mne neza-
držela bída, kterou proklínám... Myslím, že jsem správně pochopil mystiku a tajemnost staromist-
rovského umění. Hlavně její technickou strán-
ku, protože jsem pilně studoval a nedivím se, že mi ji Zrzavý připomíná a vybízí mne, abych pokračoval.“ (2. 10. 1924)

Stále častěji se v dopisech objevují nářky nad pobytem ve Vsetíně, který v dobách jinošských tak zbožňoval:

„Já teď maluji, jak mi to moje nálada dovolu-
je. Nejsou to žádné experimenty, avšak není to
také akademické. Myslím, že se připravuji
v životě i v umění ku změně, což v Jasence není
možné. Lidé a celé to okolí i se Vsetínem je pří-
liš ubohé, aby mohlo člověka inspirovat. Mys-
lím, že mi musíš dát za pravdu, není tu kultury
ani inteligence. Proto pevně pomyslím odjet do
světa.“ (10. 4. 1925)

„Nemám tu už žádného klidu a zprotivělo
se mi to tu vše, nevýjimaje i moji práci, která
mi teď velmi těžko jde. Okolí zdejší v člověkov-
nic neposiluje, ani nepovzbuzuje, naopak ubíjí
v něm rozhodně vše. Umělec v takových kra-
jích, jako jsou zde, je naprosto zbytečným a
blbým člověkem... Potřebuji světa a kultury
nevyhnutelně, takového okolí, kde bych se ne-
cítil ponížěn... Toniku, hlavně Tebe prosím o
pomoc. Ujišťuji Tě, že se přičiním, abych Ti
nezůstal docela dlužníkem. Mohu ovšem Tvoji
dobrotu pouze obrazy splácet...“ (2. 10.
1926)

Z pobytu v Paříži se vrací osvěžený na duši,
umělecky vyzrálejší, plný elánu a pracovních
plánů. Svou činností se snaží zapojit do kultur-
ního a společenského života na Valašsku, ale
příliš se mu to nedaří:

Růžena Boriiová – Sovová (první zprava) s manželem JUDr. A. Boriou (klečící) na výletě
s pečením brambor, Vsetín 1910

*Opřel jsem se a smil. Hleděl jsem do budoucnosti.
Viděl jsem se, doma svolení věnovat se jedině malbě nedosa-
hnu nikdy – marně – nezbyvá než utéct, utéct do světa, být se tam
dřít bídu, plahočit se – a když to snad už k něčemu dotáhnu
země předčasné. – Tuberkulóza je děsný hubitel lidí. A život
mladého opuštěného malíře v bídě byvá je neštěstí.*

Ukázka rukopisu M. Boria

„Za tu dobu, co jsem tam pobyl, jsem získal
mnoho a myslím, že teď jsem teprve pochopil,
jak se má malovat... Toniku, u nás vlastně není
malířů. Je to všechno věda a theoretizování, co
u nás malují... Ani stopy není u nás v Čechách
po té volnosti a radosti, s kterou pracují v Paříži.“
(5. 7. 1927)

„Rád bych si udržel svůj vlastní poměr
k umění, to jest nekompromisní, protože jak
jsem se přesvědčil, už ani kompromisně malo-
vat nedovedu. Musil bych se znovu učit malo-
vat, kdybych chtěl, aby se lidem moje obrázky
líbily. K tomu nemám mnoho chuti.“ (? 10. 1927)

„Bydlím teď na Bařinách za Hovézím a maluji
od rána až do večera. V Paříži jsem viděl různé
techniky a zkouším je svým vlastním štětcem.
Francouzi se vyznají v řemesle, nepřestávám
se jim obdivovat. A české malování mně ode
dne ke dni méně imponuje. Také kreslím hod-
ně. Mám v prosinci v polovici výstavu. Chci vy-
stavit kresby, aquarely i pastele a několik vět-
ších olejů.“ (12. 12. 1927)

„Přišel jsem v malování až k tomu, že už
nemaluji nic, co by zpodobňovalo přírodu, ane-
bo bylo jakkoli na ní závislé. Nemusím nic na-
podobit, a proto mohu vymýšlet báječný kolo-
rit.“ (13. 12. 1927)

„Snad by se mi podařilo sehnat někde nějaký
výdělek, což na Valašsku není naprosto mož-
ným. – Zbývá mi ovšem jediné, dělat pro lidi
naturalisticky a pro kritiku moderně. Jak daleko
se to dá prakticky provádět nevím sám dnes.“
(28. 2. 1929)

„Teď pilně maluji na vsetínskou výstavu... Pro-
gram výstavy mají čistě folkloristický a nechť ji
od něho upustit... Je to pro mne vel-
ká otrava malovat
s takovým progra-
mem, a stejně ho
asi doslova nedo-
držím, protože va-
lašské výšivky a
čepice mi neleží
ani v patě, ale
moje finanční po-
měry jsou hroz-
né... A nemám-li
úplně ztrosko-
tat,... musím na
čas malovat kom-
promisně.“ (27. 5.
1931)

„Pořádal jsem
v té době dvě
přednášky na
Vsetíně (O mysti-
ce, umění a
vědě)... Jak ty

přednášky dopadly? Jak na Vsetíně. Předně
nám na to lidi nepřišli, než pár katolických bab
a sentimentálních slečinek, a potom zdá se mi
z toho začali lidovci dělat politiku. Na to jsem
ovšem nepřistoupil a vzkázal všem, že neslou-
žím ani lidovcům, ani sokolům, nýbrž umění, a
na ignoranty že kašlu... vyléčilo mne to úplně,
abych tu cokoli podnikal.“ (19. 3. 1932)

Poslední léta svého života věnuje nové-
mu způsobu tvorby a svému prosazení se na
pražské umělecké scéně, usiluje po příznivěj-
ších podmínkách k práci – ale také stále čas-
těji a vážněji churaví:

„Na členskou mánesáckou výstavu jsem se
nedostal... Podmínkou pro vystavování s nimi
třeba jako host je obeslání členské výstavy 5
– 8 obrazy ne velkými, ale definitivně uděla-
nými. Tím asi myslíš neposílat žádný svůj
vývoj, ani různorodé experimenty, nýbrž na-
máznout 8 obrazů virtuosně jako podle pat-
rony. Nevím, jestli tohle dokáží na Vsetíně.“
(17. 12. 1934)

„V Praze jsem se silně nachladil a nezbyvá-
lo mi nic jiného, než vrátit se rychle zase na
Vsetín... mně bylo vytýkáno, že jsem příliš or-
todoxním, což asi zaviňuje prý můj pobyt na
Moravě. Našli se i takoví pražští snobové, kte-
ří by mne byli rádi zvenkovštili a byla mi také
vytýkána silná individualita.“ (18. 2. 1936)

„Jsem tu na venkově odříznut od světa a také
od života. V Praze je teď spousta vystavených
věcí, také Šimova velká výstava a bylo by mož-
no v mnohém se informovat, a já tu v té sa-
motě si nevím s mnohým rady a pochybuji, že
tu něco sám rozřeším.“ (10. 11. 1936)

„Velice těžce tu snáším letošní tuhou zimu.
Moje zdraví je mizerné. Okolí a podmínky, za
kterých se tu plahočím, velmi na mne doléhají.
Nedovedu tu přenášet se lehce přes všechny
vulgárnosti a sprostoty, které na mne odevšad
v 41 letech se hrnou a poučují mne, patrně,
jak vypadá ve skutečnosti život. Život malíře,
který nezkompromitoval kumšt, ale sedí zato
v díře.“ (1. 3. 1937)

16. června 1937 Miloš Boria (křestním jmé-
nem Miloslav Fortunát) umírá ve Vsetíně na
tuberkulózu. Do posledního slova se tak napl-
ňuje **vize** devatenáctiletého mladíka:

„Hleděl jsem do budoucnosti. Viděl jsem se,
doma svolení věnovat se jedině malbě nedo-
sáhnou nikdy – marně – nezbyvá než utéct do
světa, být se tam, dřít bídu, plahočit se – a když
to snad už k něčemu dotáhnu, země předčas-
né. – Tuberkulóza je děsný hubitel lidí. A život
mladého opuštěného malíře v bídě bývá jí nej-
bližší.“ (27. 6. 1915)

Dva světy Karla Solaříka

Karel Bogar

Vsetínská výstava Dva světy Karla Solaříka, která měla částečné reprízy v Praze, Olomouci a Českém Těšíně, byla pro diváky něčím mimořádným. V současné době je opravdu výjimečné, když se může divák poprvé seznámit s průřezem autorova výtvarného díla v době, kdy je jeho tvorba prakticky uzavřenou etapou. Návštěvníci vsetínských výstav (19. 1. – 16. 3. 2003) byli první, po švýcarských přátelích umění, kteří tento soubor mohli vidět.

Ještě zajímavější jsou otázky, které výběr z díla navodil, když jsme se snažili zařadit autorovu uměleckou osobnost do kontextu dobové tvorby a také do kontextu tvorby regionu. K pochopení těchto témat je nutné připomenout si některá životopisná data znovuobjeveného valašského umělce.

Narodil se v Krhové u Valašského Meziříčí 27. února 1915. Vyučil se malířem porcelánu v dílně svého otce Karla Solaříka, který se usadil v Rožnově pod Radhoštěm a tam provozoval a později vedl až do konce padesátých let známou malířskou porcelánku. Před přijetím na pražskou Akademii výtvarného umění navštěvoval Hoplíčkovu malířskou školu v Olomouci. S Hoplíčkem pak spolupracoval až do svého přestěhování do Prahy. V roce 1936 byl přijat na Akademii do školy prof. M. Švabinského. Studia byla násilně přerušena v roce 1939. Vrací se do rožnovské dílny k otci a Akademii dokončil po válce, s diplomem z roku 1946. V roce 1945 se usazuje v Praze s rodinou trvale. Od roku 1948 do roku 1953 a pak v šedesátých až sedmdesátých letech se díky bratrovi, akad. sochaři Emilu Solaříkovi, zabývá dokumentací severních Čech a vystavuje s členy SČSVU v Ústí nad Labem.

Jeho výtvarná činnost je velmi rozsáhlá. Věnoval se malbě na porcelán a z této oblasti připravil i dvě rukopisná díla Malířny porcelánu a Technologie malby na porcelán. Zabýval se replikami významných středověkých i pozdějších výtvarných děl. Z jeho dílny pochází také užitá náboženská grafika.

V malbě a grafice se věnoval Rožnovsku, Praze a jejímu okolí, severním a středním Čechám a také jihočeským motivům. Významnou část tvorby tvoří zátěže, menší díl je věnován portrétní a figurální malbě. Část tvorby je věnována i cestám, hlavně italským námětům, Švýcarsku a Jugoslávii. Jeho soustavné malířské dílo můžeme sledovat do šedesátých let, později se objevují jen pastely, hlavní roli hraje grafika.

Vždy se živě zajímal o tvorbu svých přátel, sám však vystavoval minimálně. Klíčové samo-

statné výstavy byly ve Švýcarsku v roce 1970, a pak v letech 1992-1993. Účastnil se zpočátku Zlínských salonů, výstav žáků M. Švabinského, nový zájem pak podnítily až v šedesátých letech teplické salony, Trienále a výstava Konfrontace 69.

Proč jsme výstavu nazvali Dva světy Karla Solaříka? Především proto, že tím světem, kde byl doma, bylo Valašsko a Rožnovsko. V pražském ateliéru byl léta rozmalován - přímo symbolicky - obraz Rožnova, to ostatní - Praha, severní Čechy, cizina - to byl ten druhý svět. Ne že by jej neuznával, nemiloval, zpochybňoval, nezkoumal a nezajímal se o něj - to není v podstatě autora, který bral umění jako způsob hledání podstaty a smyslu bytí, ale to vše podstatné, co formovalo jeho názory, lidé, sociální smýšlení, způsob chápání přírody, reality - to vše je spjato s Valaškem. Píše o tom sám: „*Do čtyř stran vedou cesty z Rožnova, dostatečný důkaz, že je středem světa mého. Jedna vede až do hanácké roviny. Druhá do kopců zuberských. Třetí na láz, kde matka často chodila kopat zemi. Čtvrtá do Dolních Pasek, a přes hory až do Štamberka, kde cukráři na památku Tatarů uši pečou. Pátá vede přes Pinduli do Frenštátu, odkud nám v zimě fučí. Šestá vyšplhala až na Radhošť posvátný ... Sedmá přes Dolní a Horní Bečvu až na Slovensko dojde. Osmá je ta, kterou dobře znám, po ní jsem svou milou do Vigantic doprovázel. Devátá přes Uhlísku a vršky na valašský jih vede až do Vsetína. Desátá do Vidče, vesničky skryté za Hradiskem, se zbytky starého hradu. Jedenáctá míří vzhůru do oblak a nebe samého.*“

Když jsme procházeli výstavou, marně jsme hledali, až na několik motivů, tradiční motivický arzenál valašských umělců, jako jsou například rázovité dřevěnice v krajině. Přesto cítíme, že malíř ve svých motivech z okolí Rožnova, strání směrem k Horní Bečvě, Hutisku-Solanci, nebo přímo v námětech ze starého Rožnova projevil nejen velké mistrovství, ale prozradil i hloubku prožitku a citu, který s krajinou spojuje. Po válce, kdy se usadil v Praze, se k námětům z do-

movy již často nevracel, ale přesto domov zdůrazňuje jako prioritu své tvorby a inspirace. Neformálními prostředky umění, ale svými názory přitakává stále více zapomínané pravdě, že země, krajina, má tajemnou schopnost přivlastnit si člověka. Člověk ji nejen přetváří, ale ona přetváří i nás. Umělci hluboce zakotvení v domově to vždy vycitili a zpodobili. Totéž je u Karla Solaříka. Jeho prolnutí bylo tak hluboké, že k tomu nepotřeboval vnější atributy, které jsou čitelnější pro běžného diváka. Jeho lazy a grapy jsou tak v něm, že jimi poměřuje vše, co pak léta vidí, maluje a kreslí. Ve svém výtvarném díle po celý život naplňuje myšlenku, která je v časech, kdy se mluví neustále o globalizaci, bytostně spjatá s podstatou člověka. Myšlenku o duši krajiny, o tom, že je kusem člověka - a jednou se k ní musí vrátit!

Dva světy představuje Solaříkovi i výtvarné umění. Většinu života se živil uměleckofemeslnou tvorbou, malbou na porcelán, užitou grafikou, kopírováním významných mistrů. Nebyla to nudná robota, vždy jej vzrušovaly problémy, a pokud nebyly, sám si je přivolával. Solařici, jak s humorem vzpomíná, byli asi poslední na světě, kdo byl přesvědčen, že lze vymyslet perpetuum mobile... Tato pozice mu však umožnila, že svou malířskou a později i grafickou tvorbu mohl dělat podle svého, mohl experimentovat, hledat, vracet se, přemýšlet malbou a grafikou a hledat pomocí ní podstatu světa. Nechtěl být vázaný spolky, vyhýbá se Mánesu, kam měl otevřenou cestu ještě jako neznámý umělec. Je evidován v celostátním svazu výtvarníků, ale jen proto, aby obhájil živnost. Vystavuje spíše z donucení, vždy jen pár věcí - větší vlastní výstavy, kromě zmíněné švýcarské, vlastně nikdy neměl a ani o to moc neusiloval. Školením figuralista, a to výborný, vzdává se tohoto zaměření, utíká k zátěži a krajině, aby mohl přemýšlet a nemusel plnit postuláty idejí, které se mu přičili.

Dva světy představuje i malba a grafika. Ve svém vývoji se až na pár výjimek takřka neprolínají. Pokud můžeme sledovat, jsou ve většině případů odlišné jak témata, tak i problémy, které umělec řeší. Radu etap nemohla výstava pro

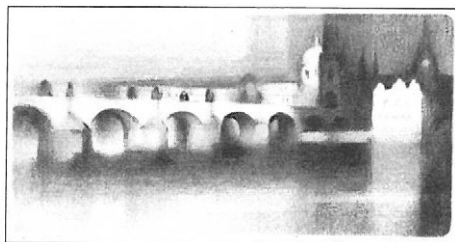

Karel Solařík ve svém ateliéru

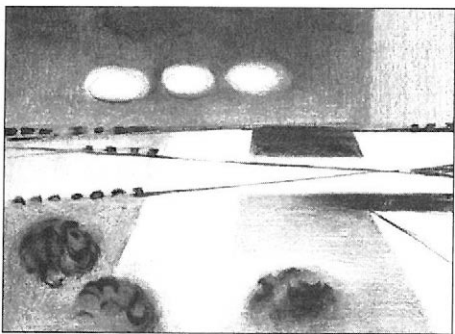
Foto J. Novotný

Pohled z mého bytu II., 60. léta, olej na plátně, 57 x 71 cm

Karlův most, 1967, serigrafie, 45,5 x 78,5 cm

Krajina s mráčky, serigrafie, 55 x 72 cm

omezený prostor dokumentovat, přesto na grafice bylo vidět fáze malířské až ryze grafické, realistické a vysoce stylizované až dekorativní. I zde těžil z napětí mezi dvěma polohami, které mu komplikují život, ale zároveň mu slouží jako podivuhodný nástroj v jeho hledání kamene mudrců.

Dva světy - to je u umělce i výtvarná tvorba a literatura. Od devadesátých let se objevuje jako protiváha výtvarné řeči slovo - jako druhý bytostný svět Karla Solářika. Jeho aforismy, eseje, poznámky, glosy, úsloví a další literární formy dnes zaplnily kolem tří tisíc stran strojopisu. Kdesi si poznamenal: „V mládí se naučíme spousty slov, ale abychom ty pojmy naplnili obsahem, nám nestačí celý život.“ Karel Solářik to celým svým životem i tvorbou dokládá. A proto i svou literární tvorbu nezaměřil na vzpomínkový žánr, i když by měl o čem psát. Jeho rodina i

rožnovské mládí bylo plné zajímavých lidí a příběhů. Poznal řadu lidí a umělců. Podílel se na znovuoživení kulturního života v severních Čechách. Setkal se se spoustou zajímavých lidí na cestách do Francie, Anglie, Itálie, Švýcarska a dalších míst. Ve své touze po hloubkách se však vrhá na filozofující eseje, probírá se svými zkušenostmi, sám sebe si bere pod lupu, někdy ironicky, někdy nostalgicky propírá hříšky své i světa. Je přímo symbolické, že umělec, který svou pravdu hledá celá léta v malbě a grafice, pokračuje v jejím cizelování i ve slovním projevu. Svůj názor formuluje v řadě poznámek, které s drsnou otevřeností ukazují jeho postulaty: *Kdo hledá pravdu o životě, musí mít odvahu podívat se i do pece krematoria.*

Nepodléhá konjunkturálním proměnám a módam a formuje své myšlenky často kontroverzně k tomu, co se považuje za věčné pravdy. Není však uzavřen světu - píše: *Hovořit sám k sobě nikomu neškodí a vyleštuje to naši duši. Poslouchat však, co k nám hovoří druzí, je naší duši obrušování pískem.* Ve svých poznámkách se dotýká nejen umění, ale i dalších oblastí života a morálky. Vzučuje jej především povrchnost, pasivita, hloupost a slepota lidí. Citují: *Je přirozené lidské mentalitě, že člověk vyžaduje stále nové a nové a silnější šokující zážitky. Mají stejné následky jako jiné drogy. Po všem tom, čím je dnes nervová soustava nasycována, je další účinnější a tvrdší stupňování jediné možné skutečným krvavým bojem, skutečnou válkou nebo šilenstvím. Ten, kdo přežije, bude jen příznakem otupělosti. Zážitky hororů a rvavého boje pronikají do intimity člověka bezustání celých 24 hodin, ať jsou přímo konzumovány nebo ne, protože zaplňují celý současný prostor. Soukromí neexistuje a ten řev šilenců proniká do podvědomí, kde člověku není možné neslyšet a nevnímat.*

Dva světy jsou charakteristickou formou existence Karla Solářika. I v tom má něco společného s četnými umělci z Valašska, kteří se museli vracet domů, aby napojili svůj život pra-

meny domácí vody. Jiní, také duchem písmáci, mudrci, jako byl umělecký knihvazač Jaroslav Olšák z Místku, si svůj svět nedají vzít, i když žijí mimo kraj. K těm patří i Karel Solářik.

Celou svou dosavadní životní dráhou popírá tradiční hodnoty liberální společnosti, vidinu úspěchu, kariéry, bohatství ve prospěch života, chápaného v renesančním pojetí a bohatosti vnitřní. Jeho učitelé byli jistě velké osobnosti světové, zamiloval si např. Montaigne, ale někde v začátku a nehlouběji stojí asi bezruký Frantík, odchovanec Bakulova ústavu, kdysi známá rožnovská postavička, který si tam vybudoval zahradní restauraci a svým nepoddajným životem a nekonvenčním myšlením pobuřoval své okolí.

Myslíme si, že dosud zapomínaný a nebo jen „krajansky respektovaný“, ale vlastně neznámý Karel Solářik si zaslouží, abychom mu věnovali pozornost. Provokuje svým výtvarným dílem, které je plné kontrastů a bude mást umělecké historiky, stejně jako svými slovy, provokuje svým životem ve prospěch toho, abychom si alespoň chvíli našli čas přemýšlet o jeho skutečných hlubinách a smyslu. Neboť, citujme na závěr ještě jednu z tisíce úvah Karla Solářika: *Člověk je svým samosoudcem, ať chce nebo nechce. Tím Bůh provždy vyřešil otázku trestu!*

Za strání, 1944, olej na plátně, 64 x 77 cm

Valašská chalupa v zimě, serigrafie, 45 x 55,5 cm

Radhošť, šablonování, 57 x 73 cm

Srpen 1968 a „Svobodné Valašsko“

Srpnová nálada v roce 1968
v ulicích Vsetína, Valašského Meziříčí
a na okresních komunikacích

Foto M. Langer

Semkněme se v jeden šik. Dubček je náš Jánošík

SVOBODNÉ
Valašsko

Za lidskou tvář socialismu

1

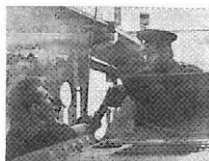
Fond.
26. en
1984

DENÍK SPOJENÝCH REDAKCÍ NOVÉ VALAŠSKO — ELEKTRON — ZBROJOVÁK

Místo letáků
DENÍK
Svobodně Valašsko

DV ČSM volával od druhého dne okupace prodechy Vamstava a prodechy ustávkových závodů ležících, na kterém se snížila výnosnost a pohotovosti tržnicové obchody. Nymy se přetvářeli řízení ležícího zastávkového prodechu pro Nododine prosto zatím velký šok, a budoucí nářky ležící vydati zadržování. Spojení jazyka s redakcí Svobodného Vamstava a všechny naše silnice na sloučen svobodného ekonomického života všech občanů Vamstava. Věříme, že nás tak přimějí pochopit a naše nářky budou pochopit.

Obracíme se na školy

**Sovětským
soldatům!**

Sovětským
soldatům!

Býlo to v roce tisíc de-
set čtyřicet i
kdy všechny hroudy
naše země vše
o nás táhlo až po ná-
kupědu, kupědu,
a byli skvělí.
Dnes jejich synové

kdy vlečky hroty
 už země v
 a voh títivě šli po n
 kupedu, kupedu,
 kupfe
 a b-n šlo-šl

Dnes jejich sponoť
 slopona po hruďu
 na kterých domáři o
 a křesťi křídla proč
 mládo, mládo, mládo
 po nich nastíli.

Tease,
 me šerm ti nemešal
 a mám šm hoiť ruce.
 Ve jménu křesťanů

NE ubiraj mašjar

*Ráno kdosi zazvonil u dveří mého tehdejšího bytu ve vse-
tínském zámku. Šel jsem otevřít. Před vraty stáli tři muži.*

„Půjďte s námi!“

Vzpomněl jsem si na situaci, kdy pro mého strýčka Julu přišlo gestapo. Namítl jsem nesměle, že máme doma dvě malé děti a že musím jít pro mléko.

„To zařídíme!“ ...

Do redakce tehdejšího Nového Valašska, kterému se obecně podle jména jeho šéfredaktora Vladimíra Valtra říkalo „Valtrtajs“, nebylo daleko. Tam jsem se dozvěděl, co se ode mne očekává - připravit, tedy takzvaně „zalomit“ první číslo Svobodného Valašska. Materiály už byly připraveny, ale se štočky prý budou potíže. Napadlo mi, že máme v muzeu vrácené štočky z katalogu k výstavě malíře J. Winttra Neprakty a že nezaškodí malá inovace textů.

První číslo vyšlo 26. srpna - dvě strany formátu A3. Druhé z 27. srpna bylo vytištěno, ale na zásah okupačních jednotek bylo skartováno a sazba rozryta bajonetem. Ještě že jsme měli cyklostyl! Okamžitě jsme všechno přepsali na fólie, Nepraktovy obrázky překreslili a opět vyšli, a to na čtyřech stránkách, byť menšího formátu A4. 28. srpna jsme vyšli ještě jednou a slavnostně skončili. Začal opět týdeník.

A mně zůstal velký a radostný pocit z mé profese a také z důvěry, kterou jsem tehdy v srpnu 1968 obdržel.

Břetislav Dadák

Ještě stále tvrdíš, že pravda vítězí?

A tuto vitrínu si rezervoval SČSP.

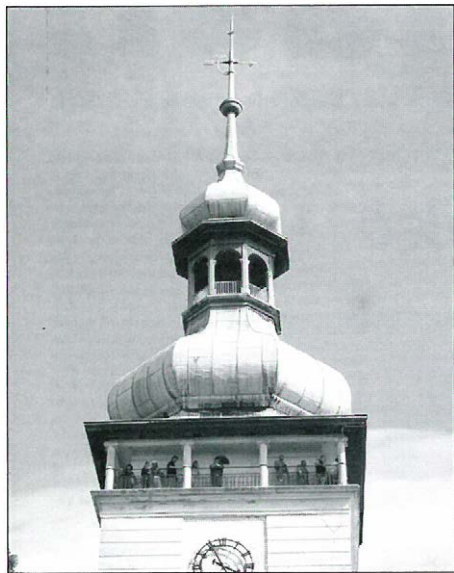

Foto M. Janiš

Věž vsetínského zámku zpřístupněna veřejnosti

Karel Pavelka

Slavnostním otevřením zámecké věže pro veřejnost v neděli 18. května 2003 vyvrcholilo několikileté úsilí vedení Muzea regionu Valašsko ve Vsetíně a došlo i na splnění přání mnoha vsetínských obyvatel. Největší dominanta města - nad Bečvou a parkem čnící budova zámku, je bohatší o další zajímavost.

Téměř 60 metrů vysoká věž s vyhlídkovým ochozem ve výšce 29 metrů dosud nebyla, s výjimkou několika svátečních příležitostí, ve 20. století trvale přístupná veřejnosti. S ohledem na soukromé držení zámku v minulosti tomu tak nebylo ani dříve.

Co důležitého říci ve stručnosti k historii budovy? Stejně jako počátek vzniku města, i přesné datum vzniku zdejšího vrchnostenského sídla zahluje temnota minulosti. I když o existenci Vsetína je znám první písemný záznam z roku 1308, první písemná zmínka o vsetínském tvrzi pochází až z roku 1464 - jedním z jejich patrných zbytků je i zámecký sklípek pod mramorovým sálem zámku. Podle dochovaných zpráv byl zámek vystavěn na zbytcích této středověké tvrze na začátku 17. století Arklebem z Vického. Po něm jej vlastnil jeden z jeho nejvýznamnějších majitelů, Albrecht z Valdštejna, který si vzal za ženu Lukrecii Nekšovnu z Landeka. Od druhé poloviny 17. až do první poloviny 19. století patřil zámek uherské šlechtě z rodu Illésházyů, kteří jej prodali posledním šlechtickým majitelům - Wachtlerům. Za jejich vlastnictví prodělal tehdy renesanční zámek přestavbu v klasicistním stylu. Koncem 19. století koupila vsetínských panství i se zámek rodina Thonetů. Za jejich držení v roce 1915 zámek vyhořel - požár zachvátil také věž a veškeré půdní prostory. Oprava zámku byla dokončena až v roce 1924 instalací nové věžní bane, která zvýšila celkovou výšku věže z 55 na 59 m.

Schodiště ve věži bylo zhotoveno právě při poslední velké opravě ve 20. letech 20. století a z hledis-

ka dnešních bezpečnostních předpisů nevyhovovalo požadavkům ke zpřístupnění veřejnosti. Mělo sklon téměř 50 stupňů, nevyhovující zábradlí pouze na jedné straně a nedostačující únosnost stropních trámů a podest. Bylo nutno přikročit k velké opravě. Předpoklad, že k vlastnímu vstupu do věže bude využito starší schodiště na půdu, vybudované při rekonstrukci zámku v 70. letech 20. století, při projednávání projektu opravy nevyšel z důvodů nových protipožárních předpisů. Vybudování nového točitého schodiště a nově řešené únikové protipožární chodby zdrželo a odsunulo termín dokončení celé akce.

Vlastní praktické kroky k uskutečnění akce byly podniknuty koncem roku 1999, kdy byl získán příslib sponzorského daru dřeva od feditelství Lesů České republiky v Hradci Králové, následně v lednu 2000 byl získán podobný slib od Městských lesů, s.r.o. Vsetín. V průběhu roku 2000 pak byla vypracována studie a projekt řešení opravy schodiště. Zároveň bylo jednáno s městem Vsetín o finanční spoluúčasti na rekonstrukci a zpřístupnění věže. Po delších jednáních nakonec město souhlasilo v dubnu 2002 s poskytnutím 400 tisíc Kč až na druhou etapu akce. Stavební část I. etapy začala v květnu roku 2002 a trvala do 31.12.2002. Při její realizaci došlo ke komplikacím v podobě nutné výměny části kotvící konstrukce věžní bane, která byla poškozena následkem zatékající vody z věžního ochozu. Oproti předpokladům musely být provedeny opravy omítek ve věži. Byl demontován a snesen hodinový stroj věžních hodin a po dokončení schodiště a stropů byl umístěn o patro výš, přímo k hodinovým ciferníkům. V prosinci téhož roku byla zároveň podána žádost o stavební povolení na II. etapu akce. Po výběru realizační firmy byla druhá část akce zahájena začátkem dubna roku 2003 a začátkem května došlo k ukončení stavebních prací. Předprojektové a projekční práce provedla vsetínská firma Chytil & syn a stavební realizaci celé zakázky provedla firma Karel Jurán se svými subdodavateli. Celkem stála akce v I. etapě 880 tisíc Kč a druhá etapa vyšla na 550 tisíc Kč. Celkové náklady na zpřístupnění věže zámku pro veřejnost tak přesáhly 1,4 mil. Kč.

V rámci Mezinárodního dne muzeí 18. května 2003 uspořádalo Muzeum regionu Valašsko ve Vsetíně Zámecký majáles, jehož součástí bylo i slavnostní otevření věže za účasti starosty Vsetína, pana Jiřího Čunka, a členky Rady Zlínského kraje, paní Ester Cvejnové. Atmosféru události ozvláštnili slavnostními fanfáry Oderští trubači, tancem soubor historického tance Rondellus ze Vsetína, hudbou a zpěvem vsetínská folková skupina Veselá bída. Součástí programu bylo i vyhlášení a ocenění vítězů výtvarné soutěže pro děti škol Vsetína s názvem „Kdo straší ve věži“ a otevření stejnojmenné výstavy ve dvou patrech zámecké věže.

První den provozu věže byl úspěšný - vřdyt za odpoledne od 15 do 19 hodin se podívalo z jejího ochozu 686 návštěvníků. Je jasné, že podobná návštěvnost se již bude jen těžko opakovat. Věříme však, že se věž stane stálým lákadlem nejen pro Vsetíňany a ostatní Valachy, ale i pro ostatní zájemce z řad našich i zahraničních turistů a přispěje i k vyšší návštěvnosti muzea. V blízké budoucnosti chce muzeum instalovat ve věži malou geologickou expozici Valašska a další sezonní výstavy. Záměrem je také umístění panoramatických schémat s popisem názvů okolních kopců a dalších míst viditelných z věžního ochozu.

Nositelé tradice lidových řemesel 2003

Jiřina Veselská

V závěru roku 2002 vydala vláda ČR nařízení o ocenění v oblasti kultury, udělovaných Ministerstvem kultury. Jedním z nejvýznamnějších je titul „Nositel tradice lidových řemesel“, udělovaný nejvíce pěti osobnostem ročně. Podle zásad pro udělování titulu mohou návrhy na udělení ocenění předkládat fyzické i právnické osoby, obecní úřady, vědecké ústavy, školy. Podrobné pokyny jak postupovat byly zveřejněny jako Metodický návod na internetových stránkách MK ČR. Titul je udělován zejména v oborech hrnčířství, sklářství, kamenictví, zpracování kovů, protů, dřeva, textilních vláken a materiálů živočišného původu (s výjimkou vlny), které nejsou určeny primárně ke konzumaci jako potraviny - např. kůže, rohoviny, kraslic. Seznam oborů není uzavřen a je možné ho doplňovat na základě doporučení odborné komise. Jednou z významných podmínek udělení ocenění je ochota předávat zkušenosti dalším, aby technologie nebyly zapomenuty s jejich současnými nositeli. Garantem celého programu je Ústav lidové kultury ve Strážnici, který nominace shromažďuje a organizuje jejich odborné posouzení včetně zpracování návrhů na jmenování, vřdytých z jednání odborné komise.

Petr Stoklasa jako účastník 7. ročníku Hejova nožíku
Foto K. Matocha, archiv VMP Rožnov p/R

Poprvé bylo pět nositelů titulu jmenováno v roce 2001, kdy v Olomouci byly předány tituly lidovým řemeslníkům ze západních Čech, jižní Moravy a Českomoravské vysociny. V loňském roce bylo mezi oceněnými zastoupeno také Valašsko, když první ženou mezi nositeli byla paní Jana Juricová z Vigantic pro obor bílá výšivka.

Letošní nominace, předkládané Ústavu lidové kultury ve Strážnici do konce předcházejícího kalendářního roku, zahrnovaly návrhy na dvě osobnosti působící v našem kraji. Komise, která návrhy v dubnu hodnotila, vybrala mezi kandidáty na udělení titulu také dva zástupce z Valašska. Oba zastupují práci se dřevem, i když velmi rozdílné povahy.

Josef Kopčan z Valašské Bystřice, **tesař** působící ve Valašském muzeu v přírodě, zastupoval tradiční tesařské práce při roubení domu, výrobu šindelů, vodních kol a krovů, **Petr Stoklasa** z Velkých Karlovic pak **výrobu štipaných holubiček**.

Oba se zúčastnili slavnostního předání titulu při zahájení Dnů evropského kulturního dědictví, které se konalo v Prachaticích 5. a 6. září. Z rukou prvního náměstka ministra kultury Ing. Zdeňky Nováky převzali nejen diplom, ale také právo používat ochrannou známku na výrobky, zhotovené tradičními postupy.

Výsledky práce Josefa Kopčana jsou obdivovatelům tradičního zpracování dřeva málo známé, neboť jsou ukryty do sрубů, šindelových střech, ostění dveří a oken, štítů chalup, bezchybně fungujících mlynářských a hamerských vodních kol, nacházejících se nejen v rožnovském muzeu v přírodě, ale také v Zubrnici nebo Martině. Podle mínění znalců tesařského řemesla je mistrem nad mistry. K práci se dřevem ho přivedla rodová tradice, porozumění pro jeho vlastnosti a snaha uchovat všechno to, co dovedli naši předkové, pro další generace. Velmi významnou částí práce pana Kopčana je péče o nastupující generaci tesařů, kterým nezištně předává své bohaté zkušenosti z budování sрубů, krovů, zhotovování kopií jednotlivých stavebních prvků.

Holubičky Petra Stoklas, který je pokračovatelem rodové tradice, založené jeho otcem Josefem Stoklasou, budí pozornost na každé prezentaci, které se zúčastní. Jsou často dárkem pro radost a domáci pohodu, oblíbeným u nás i v zahraničí. Už jeho otec, původně karlovičský bača, měl zálibu v práci se dřevem a štipané holubičky byly jeho specialitou. Jako vynikající pracovník bývalého Ústředí lidové umělecké výroby byl jmenován Mistrem lidové umělecké výroby. Rodinné prostředí inspirovalo Petra Stoklasu k pokračování práce a zdokonalení technologie, zejména při přípravě dřeva pro štipání. Roztok, v němž namáčí javorové nebo lipové špalíčky, aby se lépe štipaly a nemusely se navazovat, je jeho chráněným tajemstvím. Svůj talent pro práci se dřevem projevil také při výrobě dřevěných řehtaček a betlémových figurek.

Oba ocenění se pravidelně zúčastňují prezentace regionu v zahraničí – mimo jiné byli členy skupiny, která se účastnila české prezentace na festivalu American Folk Life v USA a Světové výstavy v Hannoveru. Osobně se s nimi můžete seznámit na akcích rožnovského muzea, kde jejich zručnost a dovednost při práci se dřevem budí zaslouženou pozornost.

Dosud 15 udělených titulů svědčí o tom, že nominální komise má velmi přísná kritéria pro hodnocení, o to významnější je skutečnost, že již tři tvůrci z Valašska byli oceněni. Stále je ale kolem nás ještě mnoho nositelů tradičních technologií zpracování přírodních materiálů, kteří by si ocenění zasloužili, ale zůstávají mimo pozornost navrhovatelů. Ale to je možné rychle změnit.

Josef Kopčan při programu Den řemesel

Foto K. Matocha, archiv VMP Rožnov p/R

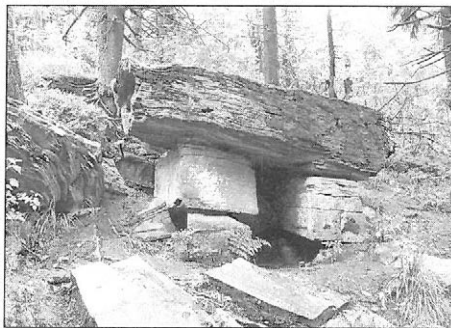

Foto M. Janiš

Dolmen v Beskydech? Zpráva o posouzení původu kamenného stolu na Čertově mlýně

A. Humpolová, M. Machala, A. Přichystal,
M. Salaš, J. Sobek, L. Štěpánek

Čertův mlýn (1206 m) je vrchol v Moravskoslezských Beskydech situovaný mezi Pustevnami a Kněhyní, 5,5 km na východ od vrcholu Radhoště. Z geomorfologického hlediska jde o součást Radhoštěského hřbetu. Po blízkosti tohoto vrcholu se nachází skalní útvar připomínající dolmen. Důvodem našeho výzkumu se stala studie J. Folprechta, který tento útvar interpretuje takto: „Vzhled kamenného stolu na Čertově mlýně je zcela odpovídající kamenným stolům, resp. dolmenům, vyskytujícím se po celé Evropě i po světě. Zdá se, že dávná civilizace využila přírodních poměrů k vytvoření něčeho, co doposud nedávalo náhodným návštěvníkům smysl.“ (Folprecht 2001, str. 22) Důkazem pro tvrzení, že kamenný stůl je stavbou umělou, se stalo určení osy tohoto stolu, která – slovy J. Folprechta – „směřuje přímo na západ (azimut 270°), tj. do bodu západu slunce na obzoru při rovnodennostech. Zásadním překvapením ale bylo, když jsem v jedné rozsoše větvi (vrchol Čertova mlýna je zcela zalesněn) zahlédl kapličku na Radhošti. Přesně v tomtož azimutu, tj. v ose kamenného stolu, se totiž nachází i vrchol Radhoště. To je podle mne potvrzením toho, že kamenný stůl je stavbou umělou (zvýraznil J. Folprecht), sloužící kdysi k solárním pozorováním, neboť vrchol Radhoště je pro určení výšky obzoru a místa západu slunce nad obzorem nezbytný.“ (opak. cit., str. 23)

Vzhledem k tomu, že v otázce původu kamenného stolu se J. Folprecht rozchází s dříve publikovanými názory, sešla se 10. 7. 2003 u tohoto skalního útvaru skupina odborníků, která měla posoudit z aspektů svých oborů původ tohoto útvaru (PhDr. A. Humpolová – archeolog Moravského zemského muzea v Brně, akademický sochař M. Machala, prof. RNDr. A. Přichystal, CSc. – geolog PF MU v Brně, PhDr. M. Salaš, CSc. – archeolog MZM v Brně, sochař a kameník J. Sobek, Mgr. L. Štěpánek – archeolog Muzea regionu Valašsko ve Vsetíně).

V otázce původu profilu tváře na hraně kamenného kvádru v blízkosti kamenného stolu J. Folprecht hovoří o „zachovalém profilu“, považuje tedy tuto tvář za dílo lidské ruky. Nadto je čtenář dost sugestivním způsobem nabízen názor, že „mohl by to být např. Rade-gast sám, kdo tu byl pochován, a jeho podobu bychom mohli odvodit ze zachovalého profilu na nedalekém kvádru. Přestože si J. Folprecht ponechává v této věci otevřená „zadní vrátka“ – „pro takovýto vcelku racionální výklad však chybí jakýkoliv věcný důkaz“ (2001, str. 23) – pak právě tato formulace žongluje s významy, které si navzájem protřečejí: jestliže pro nějaké tvrzení chybí věcný důkaz, pak není racionální, a jakékoli jiné vysvětlení je stejně dobré. Ve věci tohoto profilu se shodli sochaři M. Machala a J. Sobek s geologem A. Přichystalem, že se jedná o dílo přírody.

Rovněž v případě kamenného stolu po prozkoumání objektu došlo mezi účastníky k naprosté shodě, že tento útvar výjimečné estetiky je opět přírodního původu. Oba sochaři, kteří mají mj. letité zkušenosti s přepravou těžkých, rozměrných a často choulostivých břemen, a především geolog A. Přichystal objasnili vznik tohoto útvaru.

Nejdříve je nutné si položit otázku, jak by vlastně bylo možné spolehlivě dokázat, že se jedná o umělou megalitickou stavbu. V první řadě, tak jak to známe u pověstných megalitických staveb anglických nebo francouzských, jde o objekty zbudované z hornin cizorodých v místě jejich současného výskytu. Tak např. u slavného Stonehenge v jižní Anglii je tato stavba postavena z pískovců a hrubozrnných bazaltů (doleritů) na pláni tvořené křídou, podobně je tomu i u francouzských megalitických staveb, kde jde o žulové kameny na křídovém podloží. V případě kamenného stolu na Čertově mlýně se zcela nepochybně jedná o hrubě rytmičky flyš se silně lavicovitými glaukonitickými pískovci, součást godulského souvrství o stáří svrchní křída – turon (bližší viz Geologickou mapu ČR 1: 50 000, list 25-23 Rožnov pod Radhoštěm, redaktor V. Pesl 1991). Na místě jsme provedli orientační měření magnetické susceptibilitou pomocí kapametry Microkappa KT-5 a stanovení obsahů K, U a Th přenosným gama-spektrometrem Exploranium GR-130G. Magnetická susceptibilita tmavšího jemnozrnnějšího pískovce, jenž tvoří překladovou desku, dosahovala hodnot 0,12-0,14 x 10⁻³ SI jednotek. Nohy stolu buduje světlejší hrubozrnnější pískovec s magnetickou susceptibilitou nižší: 0,07-0,09 x 10⁻³ SI jednotek. Gama-spektrometrické měření ukázalo v překladovém pískovci obsahy 3,7 % K, 3 ppm U a 7,2 ppm Th. Tyto hodnoty jsou v dobrém souladu s publikovanými údaji o horninách godulského souvrství. Jde tedy o lokální materiály se skalními výchozy totožných hornin v mírném svahu v bezprostředním okolí nad studovaným útvarem, a z tohoto hlediska tedy není žádný důvod označit Čertův stůl za umělý.

Za hlavní doklad pro interpretaci Čertova stolu jako dolmenu udává J. Folprecht, že osa tohoto útvaru směřuje přímo na západ (viz citace výše). Tento údaj lze však velmi snadno zpochybnit. Jak ukazuje snímek okolí Čertova stolu a jak na to správně upozornili již Wagner – Demek – Stráňák (1990, str. 70), v okolí Čertova stolu dochází i v současnosti k intenzivním sva-hovým pohybům – svědčí o tom obloukovitě prohnuté kmeny stromů ve směru sklouzávání flyšových hornin. Megalitické stavby v Evropě jsou časově řazeny do období od počátku 2. tisíciletí před n. l. až do počátku 5. tisíciletí před n. l. (Sklenář 1996, str. 218), pokud by tedy šlo skutečně o megalitickou stavbu, její stáří by se muselo pohybovat minimálně kolem 4 000 let. Představa, že v takto intenzivně pohybovaném území by se po více než 4 000 let udržela beze změny osa takového útvaru, jako je Čertův stůl, je téměř určitě nesprávná.

Co tedy představuje Čertův stůl? Jde nepochybně o zajímavý a svým způsobem unikátní přírodní útvar (pseudodolmen), jenž vznikl z geologického hlediska v poměrně nedávné době, a rovněž jeho budoucí existence nebude příliš dlouhá. Vznikl stejným způsobem, jako ostatní pseudokrasové útvary v této části Radhoštěského hřbetu – pomalým sjížděním pískovcových lavic po plastičtějších jílovcových vložkách. Sjíždějící rigidní pískovcové lavice pak vytvářejí buď horizontální překlady rozevřajících se puklin (při malých úklonech svahů), nebo při větších úklonech tvoří stropy i zaklíněné svisle postavené pískovcové bloky. Že k tomuto typu skalních útvarů patří i Čertův stůl, svědčí právě jeho orientace, neboť většina hlavních puklin a rozsedlinových chodeb v této oblasti má směr V–Z,

Sbírka lidových písní Františka Bartoše

Získat první písňovou sbírku Františka Bartoše byl pro čitatele lidových písní už pár desítek let neřešitelný problém, protože byla vydána pouze jednou, a to před 121 lety. Přitom tato sbírka patřila a patří k velmi vyhledávaným a v odborné literatuře často citovaným pramenům. Díky iniciativě pracovníků Studijně dokumentačního střediska Františka Bartoše Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně se vzhledem ke zmíněné situaci Zlínský kraj s porozuměním ujal vydání tohoto vzácného díla a v Krajské knihovně Františka Bartoše Zlín je již v současné době k dispozici tiskařsky perfektně provedené facsimile „Nových národních písní moravských s nápěvy do textu vřaděnými“, vydaných v Brně 1882 „tiskem a nákladem Karla Winikera, c.k. dvorního knihkupce.“ Přes čtyři sta písní je soustředěno v sedmi oddílech se záhlavím: Slovácké písně ze Zlínska (z Mlatcovy a ze Březnice), Slovácké písně od Břeclavy, Valašské písně ze Vsacka, Z Líšně u Brna, Z různých končin Moravy, Písně Slezské (Z Tranovic), Vánoční koledy z Nového Hrozenkova a Vánoční hry ode Ždára.

Víc než dostupná cena této vzácné publikace umožňuje, aby se dostala do rukou všem, kdo mají rádi lidovou píseň a její zpěv ať už pro vlastní potěchu, nebo věnují čas a energii udržování a rozvíjení regionálních tradic ve folklorních souborech. Bartošovu první písňovou sbírku lze zakoupit v pokladně Muzea regionu Valašsko ve Vsetíně nebo v Krajské knihovně Františka Bartoše ve Zlíně.

Karel Pavlišťík

Kontakt pro získání publikace:

Muzeum regionu Valašsko ve Vsetíně, Horní nám. 2, 755 01 Vsetín
tel. 571 411 690, fax 571 411 689,
e-mail: j.novakova@vs.vlmuseum.cz
osobně v pokladně muzea denně mimo pondělí od 9 do 17 hodin

Krajská knihovna Františka Bartoše
tř. T. Bati 204, 761 60 Zlín
tel.: 576011531, fax: 577439823
e-mail: zvuk@kfbz.cz

Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně
Soudní 1 762 57 Zlín
tel.: 577 004 611, fax 577004 632,
e-mail: imfo@muzeu.zlin.cz
osobně v pokladně muzea denně mimo pondělí od 9 do 12 hodin a od 13 do 17 hodin

Texty po třicáté

Ke konci letošního horkého léta vyšlo v barvě červené 30. číslo literárního čtvrtletníku Texty. Obsahuje, tak jako téměř pravidelně, původní poezii a prózu vesměs mladých autorů, rozhovor a recenze; vše předznamenává, opět tak jako vždy, úvodník. O čem pak jiném by měl být než o létě, ale horko neznášoboval, byl o létě jaksí podstatnějším, o létě, které nosíme v nohou a hlavách. Literární noviny, které vedle Tvaru pravidelně Texty reflektují, o 30. čísle Textů napsaly: „Oproti obsáhlému Prostoru (první část článku stále rubriky Čtenář časopisů v č. 43 LN je věnována reprezentativnímu časopisu Prostor-pozn.aut.), působí

útlý, červeně tištěný literární čtvrtletník Texty, vydávaný na Valašsku, jako pouhý reklamní leták. Jeho skromná podoba má však svůj půvab a výběr textů prozrazuje vytržený vkus. Velmi se mi líbila povídka Františka Šístka *Vzkříšení: První variace*, těžící z nových možností fabulace, které dává spisovatel existenci mobilů. Co se může stát, když je mobil uložen s mrtvým do rakve? V rozhovoru s Václavem Bělohradským oceňuji nejen filosofovy jako obvykle provokativní odpovědi, ale též inteligentní tázání Martina Škabrahy. Ve zprávě šéfredaktora Textů Pavla Kotrly o zlínském festivalu *Literární květen 2003* stojí za uvážení slova: „Peníze jsou sice důležité, ale ne natolik, aby mohly zabránit fungování literatury. Tomu brání jiná skutečnost - nedostatek čtenářů.“ Jak tedy fungují Texty, které se pokoušejí zachytit, jak literatura rezonuje, ale i vzniká u těch a s těmi, kteří mají v sobě žitnou zkušenost našeho kraje, a jak je to s čtenáři? 30. číslo k malému návratu vybízí.

Časopis se zrodil v restauraci U Lva na Dolním náměstí ve Vsetíně v zimě r.1996. Zrodil se z hovoru o literatuře a psaní, hovoru o pivě v literatuře a psaní u piva. U zrodu byli tehdy studenti Jiří Hrabal, Pavel Kotrla a autor tohoto textu, knihkupec. Intelektuální záchvěvy, šířící se po náměstí do okolí, rychle zaznamenal Jakub Chrobák, rovněž student, a tak bylo do-

Obsah:

úvodník

René Kočík: Letní dopis... 2

poezie

Zdeněk Janík: *** 9

Pavel Kotrla: *** 10

Petr Španger: *** 14

Jakub Chrobák: Poslední službou... 29

próza

Lukáš Berný: Hymny noci 4, 7

Jakub Grombří: Poslední dopis... 8, 9

Patrik Linhart: Mirek; Kamarád Honza 11

Filip Mikuš: Člověk se sám nesežere 12, 13

Magdalena Frydrychová: Zdravím poutníky na potopených ostrovech... 23, 24

překlad

Alexandr Makarov-Krotkov: *** 15

Lada Puljizević: Do you love sex? 21, 22

comics

Michal Jareš: 16, 17

rozhovor

Dalibor Malina: Rozhovor s Miroslavem Machalou 18, 20

recenze

Pavel Kotrla: Důvěrná poezie 24, 25

Jakub Grombří: Kdo začal válku? 26, 27

Jakub Chrobák: O slivovici... 28, 31

Jaroslav Balvín: Přebíhaté hodinky... 30

ZAVÍRAJÍ NÁM HOSPODUI 31

Kontaktní adresy:

Pavel Kotrla	Knihkupectví Malina
Bystřička 267	Dolní náměstí 344
756 24	755 01 Vsetín
tel. 571 443 567	tel. 571 419 531
pkotrla@atlas.cz	knihkup@vsnet.cz

TEXTY, literární čtvrtletník, číslo 28, ročník VII., šéfredaktor: Pavel Kotrla, vydavatel: Knihkupectví Malina, redakce: Jiří Hrabal, Jakub Chrobák, René Kočík, Dalibor Malina, Milan Orálek, Martin Škabraha; registrace MK ČR E 13264, internetová adresa: www.inext.cz/texty

hodnuto, že to, co bylo doposud záležitostí převážně privátní, tedy více nebo méně zdařilé autorské texty a úvahy o literatuře, stane se věcí veřejnou. Že bude vydáván čtvrtletník s názvem Texty, skromného a atypického formátu velikosti 30x7 cm, jakási nudle, která se pohodlně vejde do boční kapsy saka nebo do kabelky a která bude mít barvu podle ročních dob: na jaře vždy zelenou a v pokračování ročního času pak červenou, hnědou a modrou. K vedení časopisu se uvolil Pavel Kotrla, jeho vydavatelem je Knihkupectví Malina ve Vsetíně. Programem se stala takřka bezprogramovost; jediným měřítkem pro otištění příspěvku se staly přesvědčivé sympatie alespoň jednoho z členů redakční rady k textu aspirujícímu na zveřejnění. Redakční rada dlouho pracovala v podobě Pavel Kotrly, Jiří Hrabal, Jakub Chrobák, René Kočík a Dalibor Malina, od r. 2003, poté, co se ze studentů-zakladatelů stali absolventi vysokých škol, doktorandi, vysokoškolští učitelé a redaktori i jiných časopisů, také noví studenti Milan Orálek a Martin Škabraha.

Na téměř devíti stech padesáti stránkách pořízených Textů vznikl v průběhu osmi let obraz o literárních láskách a literárních snahách těch, kteří Texty připravovali a patří k jejich kmenovým autorům, o tendencích, zachycujících představy o tom, jak dělat literární časopis na okraji, mimo velká centra; jak vypadá, s čím stojí a padá

VZPOMÍNÁME

RNDr. Lubomír Brabec
16. 7. 1943 – 17. 8. 2003

Karel Pavelka

zájem čtenářů a veřejnosti o to, co se v regionu s původní literaturou a přemýšlením o ní děje. Stránky Textů však zaznamenávají také autor-
ské proměny a vývoj, převážně od skromných, rozechvělých řádků a vibrujících básnických obrazů k jisté a osobité poezii, zajímavým filo-
sofickým studiím a názorově vyhraněným recen-
zím; vstup do širšího literárního kontextu s počí-
nající a prohlubující se spoluprací s českými li-
terárními časopisy, především Literárními novi-
nami, Tvarem, Hostem a vendryňským poetic-
kým magazínem Weles, ale také s Českým roz-
hlasem a televizí. Nejzřetelnější je to právě u
kmenových autorů: **Pavel Kotrba**, básník a re-
cenzent, měl už příležitost uvádět jedno z vydá-
ní kulturního pořadu ČT Salon a pravidelně spo-
lupracuje s Tvarem, **Jiří Hrabal** se prosazuje
jako nápaditý a pečlivý editor, invenční a pou-
čený kritik, navíc je šéfredaktorem olomoucké-
ho univerzitního časopisu Aluze, **Jakub Chro-
bák** už vydal básnickou prvotinu *Až dopiju, tak
zaplatím*, recenzuje literaturu v Českém rozhla-
se, Tvaru a Psím víně, **René Kočík** se stal re-
daktorem časopisu Český rozhlas, recenzuje
knihy a rozhlasové pořady, překládá z ruštiny a
ukrajinštiny a cestuje po světě, nejvíce po Jižní
Americe.

Časopis za dobu své existence objevil také
nové, osobité autory. Z prostředí, ve kterém
Texty vznikají, tedy z Valaška jmenujme oso-
bitého básníka **Jana Válka**, přírodovědce, kte-
rý svou racionalitu exaktního vědce a odborní-
ka v hydrologii transponoval do zajímavé poe-
tické polohy, z níž slovo neprchá v úleku nad
realitou, ale je pevně usazeno v obtížně vydo-
bývané zkušenosti. Nebo prozaika **Miloše Ju-
říčku**, uhranutého poetikou Bohumila Hrabala,
který zahlcuje stránky sekvencemi příběhů a
obrazů, které prozrazují jeho silný vztah k Va-
lašsku. Objevem odjinud je Valach a prozaický
talent, nový člen redakce Textů **Martin Škab-
raha**, který na sebe upozornil rozsáhlou povíd-
kou uveřejněnou v brněnském Hostu. Velkou
motivací jsou pro Texty

zralí a renomovaní autoři, kteří s časopisem
trvale spolupracují, resp. kontakty teprve nava-
zují, například vynikající editor a literární kritik
Mojmír Trávníček, jemuž k životnímu jubileu
časopis věnoval v úctě a s uznáním k jeho skvělé
práci celé jedno číslo (23) či zlínský spisovatel
Antonín Bajaja. Velký ohlas měly rozhovory re-
alizované redaktory Textů s vydavatelem Brit-
ských listů **Janem Čulíkem** a filosofem **Václavem
Bělohradským**.

Taková věc jako literární časopis, třebaže
nevelkého rozsahu (každé z čísel má 30 stran
textu), „se děje“ a udržuje především díky sou-
držnosti redakce a příbuznosti náhledu jejích
členů na literaturu, a možná i na její možnosti a
budoucnost. Jednotlivci ze skupiny zakladatelů
Textů se pomalu přesouvají mimo Valašsko,
etablují se v zajímavých profesích souvisejících
s literaturou, uměním a žurnalistikou ve velkých
univerzitních městech. Bude čas a bude síla k
návratům k časopisu, který je spojen s jejich
prvními literárními pokusy? Bude „stát za to“
rozdělovat síly mezi velké tribuny názorů a ča-
sopis, který vychází v nákladu 250 kusů, navíc
pak na periferii kulturního dění? Uvidíme. Zatím
Texty vycházejí a mají své čtenáře, a zatím je
jich čím dál víc. Přejme si, aby to tak dlouho
bylo.

Dalibor Malina

V neděli 17. 8. 2003 zemřel po krátké těžké
nemoci dlouholetý pracovník přírodovědného
oddělení Muzea regionu Valašsko, vedoucí jeho
pracoviště ve Valašském Meziříčí a člen redak-
ční rady našeho časopisu, RNDr. Lubomír Bra-
bec.

Dr. Brabec nastoupil do muzea ihned po ukon-
čení svých studií na přírodovědecké fakultě
UJEP v Brně v roce 1965 na umístěnkou a svou
téměř čtyřicetiletou práci zanechal v muzeu ne-
smazatelnou stopu. Položil základ přírodověd-
ných sbírek muzea při dokumentaci fauny bez-
obratlých v jižní části Beskyd. Významně se
podílel na ojedinělých výzkumech přírodověd-
ného oddělení v různých typech přírodních lesů
v oblasti Vsackého Cábů, Čertova mlýna a Kně-
hyně. Svá sledování publikoval u střívkovitých
brouků, ve sbírkách muzea je však množství
dokladů bezobratlých, které jsou a budou po-
stupně determinovány specialisty.

Nelehkou práci spolu s dalšími spolupracov-
níky vykonával při uspořádání sbírek valašskome-
ziříčského muzea a také při několikerém stěho-
vání přírodovědných sbírek v důsledku rekon-
strukce zámku Kinských a zámku v Lešné. Po-
pularizoval vlastní poznatky z terénních výzku-
mů i studia odborné literatury v místních i regio-
nálních sdělovacích prostředcích, věnoval se
také práci s mládeží. Účastnil se pravidelně při
organizaci okresních kol biologických olympiád
a byl členem v jejích hodnotících komisích od
svého příchodu do muzea až do loňského roku.
Pomáhal při vypracovávání odborných prací stu-
dentům středních a vysokých škol. Prováděl
také přednášky a vycházky do přírody přede-
evším pro školy a kroužky při Domu dětí a mlá-
deže ve Valašském Meziříčí.

Kromě zoologie se věnoval také ochraně pří-
rody a paleontologii. V období do roku 1997 při
neexistenci systematizovaného místa geologa
v muzeu se věnoval spolupráci především
s tehdejšími pracovníky Geologického ústavu
v Brně dr. Plíčkou v oblasti průzkumu nalezišť
v menilitových vrstvách Kelečska a Valašsko-
meziříčska. Byl autorem výstav s přírodovědnou

tematikou nebo dílčích částí celomuzejních vý-
stav.

Jeho činnost se však zaměřovala rovněž na
rekonstrukci objektu muzea ve Valašském Me-
ziříčí koncem 80. let 20. století. V letech 1998-
2003 vykonával funkci jeho vedoucího a zástup-
ce ředitele okresního muzea. V rámci této funk-
ce se spolupodílel i na vypracování základních
konceptních materiálů muzea. Ve svém volném
čase se již od poloviny 80. let zajímal i o počíta-
čovou techniku a v muzeu patřil v tomto oboru
k předním znalcům.

V letech 1998-2002 se zúčastnil také kurzů
muzejního managementu organizovaných ho-
landskými muzejníky pro české kolegy. Jako
spoluúčastník většiny těchto kurzů mohl potvrdit,
že nebyl jejich pasivním účastníkem, ale
aktivně se zapojoval do diskuzí a praktických
cvičení. Na základě absolvování jednoho z kurzů
vytvořil podle vzoru holandských kolegů jako
vůbec první v naší republice Plán sbírek příro-
dovědného oddělení našeho muzea, který pak
dvakrát úspěšně prezentoval na širokém fóru
ředitelů muzeí a byl v tomto směru dáván za
vzor. Byl členem poradního sboru ředitele mu-
zea pro sbírkotvornou činnost a členem redakční
rady časopisu „Valašsko - vlastivědná revue“.
Působil také v redakční radě předešlého časo-
pisu našeho muzea „Zpravodaj OVM Vsetín“.
V kolektivu byl oblíben pro svou družnou a ve-
selou povahu i ochotu pomoci svými zkušenost-
mi a schopnostmi mladším kolegům.

Jeho předčasná smrt krátce po dovršení 60
let věku přerušila práci na Katalogu střevlíkoví-
tých brouků ve sbírkách Muzea regionu Valaš-
sko, které se poslední léta intenzivně věnoval.
Dílo tak zůstalo těsně před dokončením.

Odchod dr. Brabce je nejen pro naše muze-
um velkou ztrátou. I ve starším věku překvapoval
mladostí svých myšlenek a elánem k jejich
prosazování. Svou práci zůstane vzorem vše-
stranného muzejního pracovníka nejen pro na-
stupující generaci muzejních pracovníků. Čest
jeho památce!

Výběr z bibliografie Lubomíra Brabce:

Brabec, L. (1989): Brouci čeledi střevlíkovitých (*Coleoptera*) 6., 7. a 8. vegetačního stupně Čertova mlýna a Kněhyně (Morava, ČSSR). Zpravodaj OVM Vsetín, 1989, 13-21.
Brabec, L. (1993): Střevlíkovití brouci (*Coleoptera, Carabidae*) sutového lesa Grapa u obce Horní Bečva. Zpravodaj OVM Vsetín, 1993, 17-26.
Brabec, L. (1995): Střevlíkovití (*Coleoptera, Carabidae*) v nivě řeky Rožnovská Bečva u Valašského Meziříčí. Zpravodaj OVM Vsetín, 1995, 5-13.
Brabec, L. (1997): Střevlíkovití (*Coleoptera, Carabidae*) okresu Vsetín. Zpravodaj OVM Vsetín, 1997, 13-28.

Rožnovský rodák František Bayer ke 150. výročí narození

Jiřina Veselská

V letošním roce si etnografická veřejnost při-
pomíná 150 let od doby, kdy městečko Rožnov
navštívil významný sběratel lidové slovesnosti
Beneš Metod Kulda, aby zde zapsal celou řadu
pohádek a pověstí, později publikovaných. Mimo
pozornost zůstalo jiné významné jubileum –
v roce Kuldova pobytu na Valašsku se 29. břez-
na 1853 narodil v rodině rožnovského barvířské-
ho mistra Josefa Bayera syn František, význam-

František Bayer v době svého působení v Rožnově v 70. letech 19. století Archiv VMP Rožnov

ný sběratel, kulturní a osvětový pracovník, redaktor a vydavatel.

Jeho životní osudy nebyly procházkou růžovou zahradou, ale životní dílo, které zde přes všechny strasti zanechal, je svým záběrem i rozsahem v moravských poměrech poslední třetiny 19. a prvního desetiletí 20. století nepřehlédnutelné.

Narodil se v rodině barvířského mistra Josefa Bayera (1818 – 1885), v letech 1874–1880 rožnovského starosty, v dnešní Bayerově ulici vycházející z náměstí. Z pěti sourozenců se dospělého věku kromě Františka dožila pouze sestra Anna, provdaná za barvíře Aloise Černocho, který pokračoval v tchánově živnosti. Otec byl na tehdejší poměry velmi vzdělaný, studoval hlavní školu v Novém Jičíně, kroměřížské gymnasium ukončil s vyznamenáním a měl se stát učitelem v piaristickém řádu. Vyučil se však barvířem a pokračoval v rodinné tradici. Rodina se stýkala s celou řadou vzdělanců 1. poloviny 19. století – podle osobních vzpomínek Františka Bayera bývali hosty jeho stářička Dr. Ignat Feigerle, pozdější biskup ve Sv. Hippolytu, Gregor Wolný i spisovatel Petr rytíř Chlumecký.¹

Rodinné prostředí dopřálo i synovi vzdělání – po ukončení obecné školy v Rožnově se stal studentem nižšího gymnázia v Příboře a poté přešel na vyšší gymnázium v Olomouci. Studia pro nemoc přerušil a vrátil se k rodičům. (Byl zřejmě pronásledován plicní chorobou stejně jako jeho otec.) U otce se vyučil barvířem, soukromě pokračoval ve studiu a na rok přijal místo výpomocného učitele v Rožnově. Podle kvitancí na plat, dochovaných v archivu rožnovského muzea, pomáhal také jako písař na městském úřadě. První stati publikoval již v roce 1871 jako osmnáctiletý ve Věstníku bibliografickém – „O pseudonymech v literatuře české“ a „Slovo o potřebě vydati některé spisy české“, zejména druhá stať jakoby předznamenávala jeho vydavatelské a editorské počiny let následujících². Pobyt v Rožnově, znalost lidové kultury i pamětníků, využil k sbírání lidové slovesnosti, písní a pověr. Zápisy publikoval samostat-

ně nebo zasílal do časopisů.³ Jeho dvě vydání Valašských národních pohádek (1874 a 1875)⁴ byla kritizována za úpravy jazykové a stylistické, směřující k akcentu na výchovný prvek a ponaučení pro mládež.⁵ V polovině sedmdesátých let se také věnoval sběru nářečních výrazů, které zasílal lexikografovi Josefu Rankovi. Zápisy – zejména zvyků, koled, pořekadel a drobných slovesných útvarů zasílal do Besedy, Světozoru, Komenského, Časopisu Matice moravské, později Českého lidu.

V létě 1873 se významně podílel na organizaci návštěvy Františka Palackého v rodném kraji. Celou událost podrobně zachytil v brožurě, vydané spolu s Františkem Koželuhou v roce 1898. Velký vliv na jeho zájem o lidovou kulturu měli, jak sám píše, jeho olomoučtí učitelé a přátelé⁶. Pro popularizaci rodného města, které se stávalo známým lázeňským místem, nejprve přeložil německého průvodce (1873, 1876), aby o dva roky později napsal prvního českého průvodce po rožnovských lázních a jejich okolí (1878).⁷

Když v 21 letech složil maturitu v Olomouci a stal se učitelem na zdejší české matiční škole, ihned se aktivně zapojil do spolkového života. V letech 1876–1878 (od 2. ročníku) stal se jediným redaktorem beletristického listu „Koleda“. O obsahu časopisu a okruhu témat, zejména těch, která souvisela s jeho zkušeností dokumentační a zájmem o lidovou kulturu, měl zcela jasnou představu, kterou formuloval v prohlášení z 1. ledna 1877⁸. V redakční práci prosazoval hledisko popularizační a kulturně výchovné, nikoliv umělecké. S kritikou obsahu časopisu vystoupili mladí moravští literáti a na konci roku 1878 se ujal redakce literární odbor Moravské Besedy.⁹

Začátkem září 1879 se stal vedle svého povolání redaktorem časopisu pro učitele Komenský, jehož byl horlivým přispěvatelem.

Za olomouckého pobytu, v roce 1876, začal vydávat vlastním nákladem „Bayerovu Bibliothéku paedagogických klassiků český i cizích“, kde vyšly mimo jiné některé spisy J. A. Komenského poprvé v českém překladu.¹⁰

V roce 1877 vykonal zkoušky pro obecné a měšťanské školy a o rok později byl ustanoven učitelem měšťanské školy v Hlinsku v Čechách. Zde opět onemocněl, o prázdninách se vzdal

místa a uchýlil se do Rožnova, kde po uzdravení krátce učil v nedalekých Viganticích.

Začátkem školního roku 1881/1882 byl jmenován učitelem v Jersíně u Měřína. Do doby pobytu na Vysočině se datuje počátek spolupráce s velkomeziříčským vydavatelem Františkem Šaškem – v roce 1883 založil Moravskou bibliotéku, v níž vyšlo celkem 119 svazků (1883–1911). K vydání připravil prvních 33 titulů (1883–1888), mezi nimi kromě beletrie také práce národopisné.¹¹

Časopis Komenský, jehož byl horlivým přispěvatelem, přinesl na pokračování v celém ročníku 1884 obsáhlou Bayerovu stať „Obraz literární činnosti českého učitelstva a professorstva na Moravě a ve Slezsku za doby nové (Od r. 1774–1884)“. Abecedně sestavený slovník dokazuje mimořádnou znalost tematiky a obsahuje celou řadu jmen, dnes již téměř zapomenutých, obsah hesel byl aktualizován až k roku 1884. V jednom z pokračování zveřejnil přehled vlastní práce sběratelské a editorské¹².

V roce 1886 přijal místo odborného učitele na měšťanské škole chlapecké v Přerově, otevřené o dva roky dříve, kde vyučoval základní předměty až do roku 1916, s přestávkou v roce 1910, kdy byl dočasně penzionován pro chatrné zdraví. Celý přerovský pobyt byl poznamenán zápasem o obživu, početná rodina se sedmi dětmi trpěla velmi často nedostatkem prostředků, které František Bayer věnoval na zřizování venkovských knihoven a vydavatelské aktivity (většinu samostatných titulů a edic vydával vlastním nákladem). Příchodem do Přerova se jeho zájem přesunul k novým tématům. Pokračoval v přípravě titulů pro Moravskou bibliotéku, od roku 1888 vydává Bayerovu Moravskou knihovnu pro náš lid u tiskaře J. F. Kubeši v Třebíči, také místem vydávání Bibliotéky paedagogických klassiků českých i cizích je Přerov. Redigoval Jubilejní almanach českého učitelstva na oslavu tisícího výročí úmrtí sv. Metoděje (1885). Vzdělávání učitelů se věnoval programově, když připravil a vydal několik knížek určených ke zkvalitňování výuky na základních školách.¹³

Velmi plodným obdobím byla pro Bayera první polovina let devadesátých – v roce 1893 vydal popis města a hejtmanství Přerov, který později doplnil o pravidelně vydávané, velmi moderně uspořádané Adresáře Přerova.¹⁴

František Bayer s žáky na přerovské škole

Archiv Muzea J. A. Komenského v Přerově

Fotografie Františka Bayera z přerovského období
Z fondu SOA Přerov, pozůstalost Františka Bayera

Začal se angažovat v přípravě Národopisné výstavy československé nejen na Hané, ale také na rodném Valašsku. V lednu 1892 psal Eduardu Domluvilovi do Valašského Meziříčí a radil, jak zainteresovat spolupracovníky v terénu pro zdárný průběh přípravy místní výstavy a exponátů pro pražskou instalaci. Navrhl také Domluvilovi, aby se centrem příprav stal meziříčský muzejní spolek se síti místních odborů jako pomocníků. V následujícím dopise navrhl, aby do příprav byl zapojen také starosta Velkých Karlovic Salomon Reich, který „je sice Židem, ale člověkem obětavým“.¹⁵ O další spolupráci není dokladů, víme ale, že se významně podílel na organizaci akcí v Přerově a okolí, agitační výbor Národopisné výstavy československé ho jmenoval důvěrníkem pro Přerovsko a Rožnovsko. Po opadnutí ruchu národopisného vydal v roce 1898 s profesorem Františkem Koželuhou již zmiňovaný spis o návštěvě Františka Palackého na Valašsku v roce 1873 a stavbě pomníku v Rožnově.¹⁶ Spis je doplněn zajímavými přílohami z hlediska dějin Rožnova – Bayer připojil životopisy významných osobností, které se na realizaci Palackého pomníku a slavnosti významně podílely. Za zvláště zdařilý je možno považovat životopis jeho otce Josefa Bayera.

S rodným krajem znovu spojil své aktivity v roce 1906, kdy kandidoval jako samostatný kandidát za Valašsko do Zemského sněmu, opíraje se zejména o svou neobyčejnou popularitu na Rožnovsku. Úspěchu nedosáhl, když byl z volební kampaně předčasně odvolán školskými úřady. V roce 1910 byl pak penzionován pro nervovou chorobu a žil pouze v rodině.¹⁷

Trvalé vypětí pracovní, úsilí pedagogické a v neposlední řadě také starosti finanční vedly k těžké zdravotní újmě, proto byl František Bayer v roce 1916 trvale penzionován. Po 1. světové válce se s ním jako autorem již ani v regionálním tisku nesetkáváme. Jeho biograf Josef Dostál popsal poslední léta jeho života jako nepřilís radostná:

„Vydavatelství děl pedagogických přineslo Františku Bayerovi mnoho hmotných starostí a přemíru trpkých chvil. To, čeho se Bayer, otec sedmi dětí, odvážil, bylo v jeho době spojeno s odříkáním. Žádná instituce se nepodjala vydávat soustavně Komenského spisy. Bayer byl v tomto směru průkopníkem v pravém slova smyslu. ... Štván zlým osudem zemřel 12. září 1925 ve věku 72 let.“¹⁸

O tom, že práce na poli národním nebyla, stejně jako dnes, tím pravým důvodem pro oslavy ani po smrti, výmluvně hovoří nekrolog, zveřejněný v olomouckém Pozoru: „Zemřel spisovatel F. Bayer a širší veřejnost našeho kraje stojí rozpačitě s ním otázkou před závěrem života muže, jí neznámého. Životní osud mu nebyl přízniv. Po velké práci klesl F. Bayer v zapomnutí“.¹⁹

Hodnotíme-li přínos Bayerův z dnešního pohledu, jsme překvapení šíří zájmu, mimořádnou činností a aktivitami v různých oblastech pedagogického, kulturního a veřejného života přes to, že neměl pevné zdraví. Podle Slavíka publikoval více jak 200 článků a 15 spisů samostatných. Jeho činnost sběratelská i publikační byla zaměřena výchovně, národopisně a místopisně, postrádala však kritickou metodu ve zpracování a hodnocení, nesporně jsou však hodnoty národně uvědomovací. Pro Valašsko jsou významné jeho aktivity na poli národopisné dokumentace a národních aktivit mezi obyvateli Rožnova, včetně popularizace města jako centra lázeňského. Rozhodně si nezaslouží zapomnutí, vždyť osobností vzešlých z kraje v tomto období, které přispěly k rozvoji národního povědomí v tolika oborech, nemáme mnoho.²⁰

POZNÁMKY

1 Bayer, F. – Koželuha, F.: Fr. Palackého poslední loučení s rodnou Moravěnkou, Přerov 1898, s.93

2 Zajímavé je, že heslo v OSN, díl III, str. 529 uvádí, že literární činným byl už od roku 1870, tj. od svých 17 let. Obdobně uvádí i F. Bayer v roce 1884, ale necituje žádný titul, až k roku následujícímu.

3 Národní pověry a obyčeje v okolí Rožnovského na Moravě, ČMM, 7, 1875, s. 82-95

Národní hry, zvláště dětské. Z Rožnova. Komenský 3, 1875, č. 21, str. 338-339

Valašské názvosloví z lesního hospodářství a salašnictví na Rožnovsku (sebral A. Koudelka), ČL, 12, 1903, str. 45-46

4 Radhošť. Sběrka nejoblíbenějších a nejkrásnějších národních písní valašských z okolí Rožnovského. Sebral a uspořádal... Praha, F. A. Urbánek, 1874, 237 str., obr. příl.

Valašské národní pohádky a pověsti z okolí Rožnovského. Sebral a vypravuje ... Kroměříž, 1874, sv. 1 – 49 str.; sv. 2 – 77 s.

Valašské národní pohádky. Ze sbírky B.M. Kuldy a svoji pro mládež vybral F. Bayer, Olomouc, 1875, část 1, 56 str., část 2 str. 58 – 112.

5 Např. ve zprávě redakce Komenského o vydaných pohádkách z roku 1875

6 Podle Josefa Dostála zejména Jana Evangelisty Kosiny a Jana Havelky, „předních moravských osobností stavovského učitelského života, nadšených vlastenců, propagátorů slovanské vzájemnosti a velkých zastánců bohaté české minulosti“ (Dostál, Josef: Přerovský komeniolog – učitel František Bayer, In: Tradice J. A. Komenského mezi českým a slovenským učitelstvem v 19. a 20. století, Přerov 1979, s. 116-117)

7 Rožnov léčebné místo na Moravském valašsku a jeho okolí. Zvláště pro léčebné hosty a touristy popisuje Fr. Bayer. Praha 1878, 139 s. a mapa

8 „Budeme po výtce přinášeti původní povídky a obrazy z našeho života, jakož i epické básně z minulosti z per našich nejlepších spisovatelův, pak národní pověsti a pohádky, písně, hry, zvyky a obyčeje, hádanky, přísloví a pořekadla, o jejich sbírání snažně žádáme. K ušlechtilému poučení podávati budeme prstonárodní výklady z věd přírodních, jejichž známost každému vzdělanci velenutna. Jakož i pokračovati budeme v dějinách moravských....“ In: Vyzvání ku sbírání lit. látky národopisné.

9 Slavík, Bedřich: Pisemnictví na Moravském Valašsku, Olomouc 1947, s. 212

10 Podle oznámení z roku 1898 vyšlo 10 svazků, mj. jako díl II. Komenského Brána jazyků otevřená v překladu Josefa Šmahy, díl III. Komenského Drobné spisy pedagogické, díl IX. O nápravě věcí lidských (poprvé přeloženo z latiny) a doplněk - Životopis J.A.Komenského od Josefa Šmahy.

11 V programovém prohlášení z roku 1882 uvádí: „Nám třeba hlavně, aby lid náš poznal sebe a svou historii slavnou, své bohatství vznešené. Hledíc k této potřebě odhodlalo se knihupectví Fr. Šaška ve Velkém Meziříčí vydávati redakci Fr. Bayera Moravskou bibliotéku, totiž sbírku dobrotých prací ze všech oborů důležitých.“ Jako první svazek vyšla práce Františka Stránecké Z našeho lidu; pátým svazkem byl Bartošův Lid a národ. Sebrané rozpravy národopisné a literární I-II; sedmý svazek Jana Havelky Cesty po Moravě, díl. I. Mezi autory se objevují Josef Kalus, Matouš Václavěk, Zikmund Winter, Gabriela Preissová.

12 Bayer, F.: Obraz literární činnosti českého učitelstva a professorstva na Moravě a ve Slezsku za doby nové. Komenský, 12, 1894, č. 7, str. 108-110

13 Stručné životopisy českých spisovatelů I, 1884

Stručné životopisy českých spisovatelů v II.-VIII. Čítance obsažených, 1887, 55 s.

Jan Amos Komenský, Životopisný nárys, 1892

14 Přerovsko, Díl 1. Soudní okres přerovský. Město a hejtmanský popisuje Fr. Bayer. Přerov 1893, 272 s. Vlastním nákladem.

Bayerův ilustrovaný průvodce Přerovem a nejnovější adresář. Přerov v.l.n. Roč. 1 (1904); 2(1907); 3 (1911)

Bayerův plán Přerova. Přerov 1912

15 Štika, Jaroslav: Valašsko a Národopisná výstava československá, In 100 let Muzea ve Valašském Meziříčí, 1984, s. 41 a 42

Feuilleton František Bayer šedesátníkem, nepodepsaný. Obzor, 1913, 18. března

16 Bayer, F. - Koželuha, F.: Fr. Palackého poslední loučení s rodnou Moravěnkou r. 1873.

Odhalení pomníku F. Palackého v Rožnově r. 1879 se stručným životopisem jeho. Sepsali Fr. Bayer, odb. učitel v Přerově, Fr. Koželuha, profesor v Prostějově, s 12 původními vyobrazeními, Přerov, v.l.n. 1898, 110 s.

17 Ehr, Vladimír: František Bayer, dějepisec Přerova, KP 1960, č. 11, s.6

18 Josef Dostál o.p. s. 117

19 Nekrolog v olomouckém Pozoru 14.9.1925

20 V březnu 1920 mu město Rožnov poděkovalo pojmenováním ulice, v níž stál jeho rodný dům, ulici Bayerovou. Dům sám byl z větší části zničen na konci 2. světové války.

Vzpomínka na Jana Nepomuka Poláška

Jiřina Fabiánová

V letošním roce uplynulo 130 let od narození hudebního skladatele, pedagoga a sběratele valašských lidových písní Jana Nepomuka Poláška. Tento rodák z Frenštátu pod Radh. prožil celý svůj život na Valašsku, v kraji, který nesmírně miloval a který ovlivnil a určil jeho životní osud. „Píseň valašská vrostla mi v srdce a ovládla duši, písní valašskou žiji a písnička valašská jest mojí největší radostí“, vyznal se J.N. Polášek v jednom ze svých článků do novin.

J.N. Polášek žil s písní a hudbou vlastně od dětství. Už jako malý, teprve sedmiletý záček si zaznamenal v notách píseň „Sedlák na lúce seče“, kterou ho naučila jeho maminka. Hudeb-

ně nadaného chlapce představil později otec hudebnímu skladateli Leoši Janáčkovi, který ho pozval ke studiu do Brna na svou varhanickou školu. Spolupráce s Mistrem Janáčkem pokračovala i po úspěšném absolvování Poláškových studií. Spolu začali sbírat na Valašsku písničky, které jim oběma tolik učarovaly. Později, když už na chození po kotárech neměl Janáček čas, vymohl alespoň pro svého nadaného pokračovatele několikrát ministerské stipendium na sběr lidových písní.

V r. 1896 se Jan Nepomuk Polášek trvale usadil ve Valašském Meziříčí, kde v r. 1901 založil soukromou hudební školu a vykonal doplňovací zkoušky před c.k. zkušební komisí pro učitele hudby v Praze. Obstál úspěšně před takovými velikány naší hudby, jakými byli prof. Otakar Ševčík, Josef B. Foerster a Vítězslav Novák. Za svůj výkon obdržel „vysvědčení způsobilosti“ k výuce zpěvu, hře na klavír a varhany a ke hře na smyčcové nástroje.

Profesor hudby Jan Nepomuk Polášek zahájil na počátku 20. století úspěšně svoji profesní kariéru... Nedovolil ani na chvíli, aby mu život protékal mezi prsty jen tak, dovedl zachytit každou jeho kapičku a proměnit ji v hudbu, píseň či laskavou radu a pohlazení pedagoga.

Učil na reálném gymnáziu a na učitelském ústavu ve Valašském Meziříčí. Navázal na své první hudební pokusy a komponoval další a další skladby: melodramy, sonáty, symfonie, symfonické básně, opery, operety aj. – celkem jich bylo víc než 180. K jeho nejvalitnějšími dílům patřily skladby sborové, ve kterých často vycházel z lidových písní a upravoval je. K nejúspěšnějším patřily kromě jiných sbory „Ja som bača“ a „Synečku, synečku“, které se objevovaly často v repertoáru velkých sborových těles v celé naší republice. Přicházela i první ocenění. Za oratorium Stabat mater a za smyčcový kvartet G-dur z r. 1906 získal J.N. Polášek cenu ministerstva vyučování c.k. Rakousko-Uherska.

O svůj talent, o radost z tvoření a o výsledky své umělecké činnosti se dovedl Polášek rozdělit s druhými. Ve Valašském Meziříčí našel to pravé místo pro svou náturu. Na konci 19. století žilo město bohatým kulturním životem, bylo zde plno spolků, hrálo se divadlo, pořádaly se koncerty... Poláškovu jméno se brzy začalo spojovat se ženským pěveckým sborem Beseda, jehož se stal sbormistrem, dostalo se na plakáty Sokolského divadla, které se v I. pol. 20. století bez jeho služeb a pomoci neobešlo. Cvičil sbory, hudbu a zpěvy k večírkům, na koncerty, akade-

mii a k divadlům. A nebylo to vždycky jednoduché nacvičit s herci-nezpěváky třeba operní árie. Jak sám Polášek jednou přiznal, kanárek paní Kašíkové, u které nacvičovali, už znal začátky všech árií, jen zpěváci ne a ne se je naučit. Téměř ke všem divadelním kusům se zpěvy hraným do počátku II. sv. války komponoval hudbu. Za všechny jmenujme alespoň představení Strakonický dudák (hrálo se v r. 1905 a 1926), Radúz a Mahulena (1908 a 1927), nezapomenutelné byly Poláškovy melodie k výpravné revui domácích autorů „Zázrak nad Bečvou“ (r. 1924), která byla 7x opakována.

Největší láskou J.N. Poláška však stále zůstávala lidová píseň. Ve třicátých letech 20. století našel mladého skvělého spolupracovníka v etnografii, profesoru dr. Arnoštu Kubešovi, se kterým procházel vesnice a vesničky na Valašsku. Nasbírali spolu okolo 5.000 valašských písní, které jsou starou kronikou vypravující o zašlých časech, portáších, švecích, zbojnicích, o vojácích, o nenávisti lidské i o velké lásce, o krásách valašské přírody, o horách, salaších a ovečkách, o pracích valašského lidu a jeho zvyklostech. Část jich byla postupně vydávána v pěti dílech v nakladatelství Mlotického hospodáře v Mloticích nad Bečvou pod názvem „Valašské písničky“ (1939-1946). V těžké době okupace byly posilou a útěchou i jedním z mála potěšení a zdrojů radosti lidí. Šestý díl vyšel až po smrti J.N. Poláška v r. 1958 a pak nastala dlouhá odmlka v jejich vydávání. Až v r. 1991 vychází 1. část VII. dílu Valašských písniček pod názvem „Písňe z doby roboty“ a v r. 1993 vydal referát kultury Okresního úřadu Vsetín spolu s Okresním vlastivědným muzeem Vsetín druhou část VII. dílu „Písňe zbojnické“.

Jan Nepomuk Polášek zemřel 3. dubna 1956 ve věku nedožitých 83 let. Byl pohřben ve Valašském Meziříčí, později byly jeho ostatky převezeny na Valašský Slavín do Valašského muzea v přírodě. Tam odpočívá „písničkový profesor“ mezi valašskými písničkami, které mu zpívají „o lásce a milování, o zašlých časech dobrých i zlých, smějí se i pláčou a rytmem křepkým do tance vybíží.“² Laskavý a moudrý pan profesor poslouchá a ví, že jeho život měl smysl, že i díky jemu zůstávají valašské písničky mezi námi, aby potěšily, pohládily, rozveselily a nebyly nikdy zapomenuty.

POZNÁMKY

1 Polášek, J. N.: Valašská písnička. In: Lubina, roč. XXVIII, r. 1940, č. 21, str. 1

2 Polášek, J. N.: Valašská písnička. In: Luhačovický lázeňský zpravodaj, roč. XIII, r. 1940, č. 14, str. 6.

Karlovický rodák Petr Křenek

12. 5. 1943 – 5. 11. 1983

Helena Mičkalová

Škoda, že už jen vzpomínáme na talentovaného muzikanta, spisovatele a učitele. Jeho život byl krátký, ale zanechal po sobě stopu nejen v podobě literárních děl. Na začátku své učitelské kariéry učil ve Valašských Kloboukách, pak odešel dělat propagaci do nakladatelství Svět v Praze. V roce 1969 učil v Liptále, pak ve Velkých Karlovicích, Karolince a Novém Hrozenkově. Měl aprobaci matematika – hudební výchova. Ovládal housle, klavír a nejraději hrál na cimbál. Miloval hudbu lidovou i klasickou. Ve škole ve Velkých Karlovicích jsme měli starý,

skoro vysloužilý klavír. Často Petr na něj hrál a nerad tam býval sám. Když tóny klavíru byly neposlušné, vytáhl housle. Přilákal nás ze sborovny a po vyučování jsme si pár písniček často zazpívali. Moc měl rád táhlou smutnou Mamičenko moje.

Začal psát v sedmdesátých letech minulého století. Nejprve do časopisů, pak jeho práce zamířily do sborníků a vyústily v povídkách. V seznamu jeho prací nechybí ani román – Ondřejovo srdce. Všechna jeho díla jsou spojena s Valašskem. Byl výborným vypravěčem slovem i písmem. V knihách se toulal po svých dávných stopách. Všiml si dějů kolem sebe, které dovedl zpracovat, a upoutával hlavně děti. Když bychom se zeptali spisovatelů, jestli je těžké psát pro děti, jistě by odpověděli, že moc těžké. Nedovedu dohlédnout, jak by se vyvíjel dál spisovatelství talent Petra Křenka. V chalupě v Jezerném, kterou s velkým nadšením budoval a stála ho život, žije jeho žena a mladší dcera. Starší dcera žije mimo Velké Karlovice. Obě jsou už dospělé. Housle mlčí, houslista musel odejít.

Knihy:

Ondřejovo srdce (1977), Okamžik života (1978), Devět Martinových dnů (1979), Květenství smrti (1983), Lukášova naděje (1984), Nejlepší Cyrilův den (1985)

Filmové scénáře:

Lukáš (1978) – získal nejvyšší ocenění na Festivalu dětských filmů v Gottwaldově (Zlíně), Už se nebojím (1984)

Televizní scénáře:

Sluneční hodiny (1979), Javorová fujarka (1979)

Rozhlasové scénáře:

Javorová fujarka (1974), Ondřejovo srdce (1977), Kluci zpod grúně (1978)

V hoře na vršku...

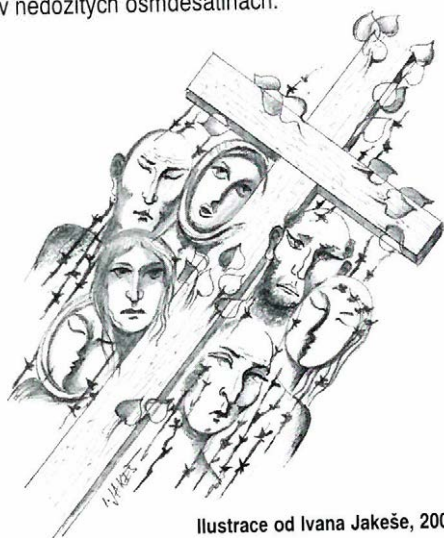
Helena Mičkalová

Tak začíná jedna z veršované lidové básničky Marie Chovanečkové, rozené Petřvalské, z Velkých Karlovic (nar. 3. 11. 1923). Její verše jsou plné tónů:

*V hoře na vršku chlapi stínají
edem jim pily v rukách zpívají.
Stínají rádi, šak věd' všeci,
že ze dřevčka tolké sú věci.*

Marie Chovanečková při práci doma, na poli a při početné rodině dovedla ještě psát. Po chvílích, tužku a kousek papíru vždycky v kapse. Byly to scénky na stavění máje, legrácky pro chvílky posezení, vážnější, ale i docela vážné verše. Některé se objevily v časopisech, jiné si lidé zapamatovali, a když je příležitost, znovu přinášejí radost.

Po úraze hlavy přestala skoro psát. Archiv Marie Chovanečkové byl nešťastnou náhodou zničen. Ale i to, co zůstalo, svědčí o talentu lidové básničky. Dovedla výborně vyprávět. Zнала příběhy i pověsti. Škoda, že píše o ní už jen v minulém čase. Zemřela 11. 2. 2003 v nedožitých osmdesátinách.

Ilustrace od Ivana Jakeše, 2003

Bud' vůle Tvá

Marie Chovanečková

podle vyprávění Rozalie Bukovjanové

*Pod nízkým stropem chudé chatky
kříž s Kristem rámě rozpíná.
V postýlce pod ním mladé matky
umírá radost jediná.*

*Už dítě duchem podává si
žebříček odsud do nebe,
matka však s hrůzou rve si vlasy
a křičí celá bez sebe.*

*Ó, Kriste, zachraň život jeho,
zapřísahám Tě pro pět ran,
toť jediná slast žiti mého
a Tebou mi byl přece dán.*

*Cos jednou dal, to neber zpátky,
žádá Tě srdce mé i duch,
vezmeš-li přec můj poklad sladký,
nevěřím nikdy, že jsi Bůh.*

*Ó, nerouhej se, neznáš nebe,
ve vědomí ji kárá hlas,
Bůh chránit snad chce zlého tebe,
po smrti s ním se shledáš zas.*

*Ničeho nechci, žádnou milost –
jděte myšlenky prokleté,
jen to jediné pro mne je dost,
život drahého dítěte.*

*Ach, Bože, už jsem zase tady,
s výčitkou prones dítka ret.
Do krásné vcházela jsem zahrady,
proč zavolala jsi mne zpět?*

*Do moře času tok dne, noci
zapadá jak věčný hrob,
vždyť žádný nemá také moci,
by vrátil chvíle zašlých dob.*

*Aspoň ty, ve kterých svůj osud
sám sobě bédným připravil
a pro něj musí trpět dosud,
což každý rád by napravil.*

*Pozdě však už to poznala
žebračka s duší plnou ran,
matka, jež kdysi odvolala
dítko své až od rajských bran.*

*A čím je dnes – kdo vinen tomu,
syn onen – nyní muž a zdrav?
Deset let, co utekl z domu,
matku svou v bídě zanechav.*

*Deset let o něm ani slechu,
bol srdce ztvrdil na kámen,
ač rok za rokem letí v spěchu,
kříž stejně řeže do ramen.*

*A ten kříž jednou tebe, ženo,
až k zemi srazil tíží svou,
že srdce tvé ním přeražené
dopřeje píseň bolestnou.*

*Slečinko, co tu lidí tolik,
či tu jakási oslava?
Ne – zločinců chytli několik,
teď právě bude poprava.*

*Babičko, hleďte, už je vedou.
Pět jako prstů na dlani,
dnes už ublížit nedovedou,
jsou jako šelmy spoutáni.*

*Babička zírá – Bože svatý!
Náhle ji závrať přepadá,
neb z odsouzenců tam ten pátý
jí nějak známý připadá.*

*Dech se jí krátí, nohy chvějí,
najednou vzkřikne: „Pro pět ran!“
Vždyť je to vskutku dítě její,
syn ztracený – drahý syn Jan!*

*Na tvrdou zem klesá bez vlády,
v duši hlas děcka slyší znět:
„Do krásné jsem vcházela zahrady,
proč zavolala jsi mne zpět?
Proč zavolala jsi mne zpět,
proč zavolala jsi mne zpět!“*

1955

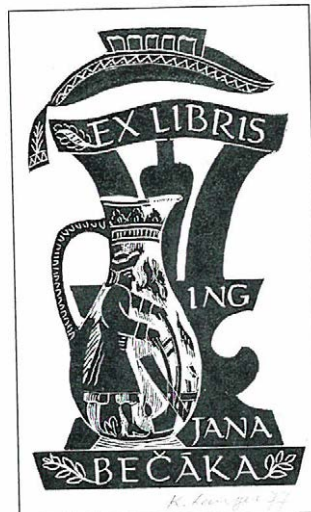

Aby z nebe padaly jen hvězdy...

Vzpomínka na prof. Karla Langra
31. 10. 1903 – 5. 3. 1998

Jiří Demel

S profesorem Karlem Langrem jsem se seznámil na konci padesátých let na redakční radě časopisu Valašsko, které tehdy vycházelo na Vsetíně zásluhou dr. Bohumila Peroutky. Upoutala mne Langrova zaslíbenost pohledu, jeho přímota a věčnost. Považoval jsem za čest, že si mne - začátečníka vůbec všiml. Později jsme se ještě více sblížili v muzeu v Rožnově, kde byl jedním z nejvýznamnějších spolupracovníků ing. Jana Bečáka. Kdysi mi o tom napsal: „Vzpomínáš na časy, kdy jsme táhli za jeden provaz. Nazývám tu dobu dobou Bečákovou. Jen on měl jasný a velký cíl a k jeho splnění dovedl strhnout řadu lidí obdobného smýšlení. Měl ještě jednu vlastnost v dnešní době téměř unikátní – nadřadit radost z uskutečnění plánu jakémukoliv osobnímu prospěchu. Ba nevalilo ani, když si zásluhy přisvojoval někdo jiný. Byly případy, kdy je sám na druhé přesunul, aby získal souhlas k provedení dalších. O slávu nestál. Znal její zubatý rub. Šlo mu vždy o dílo, nikoli o osobní prospěch. Pod taktovkou dirigenta, který má vznosnou koncepci, se všem lépe a s chutí hraje. Můžeme děkovat osudu, že jsme v tom jeho orchestru mohli účinkovat.“ Ovšem Karel Langer nejen účinkoval, ale často hrál prvé housle a mnohdy sólový part.

Pozvánka na Rallye historických vozidel 20.-21. června 1970, tisk, papír, 160x458 mm

Že patří prof. Karel Langer k významným umělcům, o tom snad nikdo nepochybuje. On sám byl však člověk nesmírně kritický, zejména k sobě. Kdysi napsal: „*Pokud se dá u mne mluvit o umění, tak je to trochu v grafice, která se většinou zabývá dokumentárním popisem – optickým. Škrábaná technika mi vyhovovala vedle perokresby nejvíc... Také jsem zkusil techniku vypalování elektrickou jehlou do dřevěné dýhy nalepené na lepenku... Barvy mi dělají dodnes potíže.*“

Jak je vidět, Karel Langer své mistrovství v dokumentární kresbě nepovažoval za tvůrčí činnost. Přehledky jeho kreseb ovšem ukazují, že jsou nenahraditelným činem, který vypovídá o samých kořenech lidského snažení, jak je uloženo v zdánlivě prostých věcech. Na Langrových výstavách jsme vždy znovu konstatovali při veškeré účtě k fotografii, že jeho kresby zachycují ještě něco podstatného navíc.

Každoročně jsem s netrpělivostí očekával Langrovy novoročenky. Byly kouzelné a větší byly vytvořeny škrábanou technikou. Jejich nedílnou součástí kromě umělecké kresby bylo Langrovo slovní přání. Vždy bylo nápadité, promyšlené, vtipné, vyzývající. Proto mnohá začínají slůvkem aby:

„*Aby všechny jevy byly nazývány pravými jmény.*“

„*Aby nám příroda byla chrámem moudrosti, útěchy a povzbuzení.*“

Někdy ocitoval osobnosti světového umění, jindy lidovou moudrost. Na začátku normalizace svým pečlivým grafickým písmem napsal: „*Vždy na horách valašských ochránil pastýř stáda jemu svěřená a nikdy nedal uhasnouti ohni v krbu ni v srdci svém.*“

Některým přáním nechybí ani humor: „*Nebude-li oráče, nečekejte koláče.*“ Z obavy o mateřštinu, o smysluplnost našich výroků vzniklo již v roce 1988 Langrovo tragikomické přání: „*Aby čeština přežila rok 2000 jako vyspělý slovanský jazyk. V intencích inovace realizujeme realizaci reálného superprojektu perspektivních parametrů na geokosmické bázi ve sféře interkontinentálního ekosystému.*“ Jeho přání je i dnes aktuální.

A tož si ve vzpomínání na prof. Karla Langra a slovy této vynikající osobnosti Valašska a spolu s ním a jeho slovy popřejme:

„*Aby naslouchání skřivánčímu zpěvu nebylo považováno za marnění času, aby z nebe padaly jen hvězdy a nad loukami opět létali motýli. Směle a vesele vpřed!*“

Dokumentární kresby Karla Langra ve sbírkách vsetínského muzea

Olga Mehešová

„Nejen se dívat, ale i vidět!“¹ bylo celoživotním krédem, zkušenostmi stvrzeným přesvědčením národopisného pracovníka, pedagoga a výtvarníka Karla Langra. Vidět znamená vědět, vidět předpokládá poznání, hlubokou znalost. Langrovy dokumentární kresby ve sbírkách vsetínského muzea jsou očitým dokladem, že svému mótu byl věrný.

Soubor dokumentárních kreseb² Karla Langra, který je součástí fondu národopisné dokumentární kresby vsetínského muzea³, čítá na 80 evidenčních čísel sbírkových předmětů. Muzeum je z 90 % získalo od autora, a to patrně v průběhu 1. poloviny 30. let⁴. Další, ojedinělé přírůstky pocházejí z roku 1931 (dar Josefa Války) a z 90. let 20. století. Početné představuje muzejní soubor jen zlomek z Langrovy celoživotní dokumentární práce. Nicméně se nejedná o zlomek zanedbatelný, ale danou uceleností velmi hodnotný. Soubor je zaměřen na kresebnou dokumentaci lidových typů, krojových součástí a lidového oděvu, způsobu života, bydlení a výroby. Topograficky je vymezen regionem Valašsko, resp. Horním Vsackem a přilehlými či nedalekými lokalitami (na Vizovicku, Závrší a při slovensko-moravské hranici). Jednotlivá díla vznikla v počátcích autorovy výtvarné a badatelské činnosti, v rozmezí let 1929 – 1932. Zásluhou etnografky Evy Urbachové⁵ byla Langrova dokumentární kresba zkatalogizována ve II. stupni muzejní evidence, tj. každý sbírkový předmět byl detailně určen, zařazen, datován a u nesignovaných prací, které vznikly za spolupráce K. Langra a Ant. Strnadla, bylo připsání autorství podloženo kritickým rozbořem, vzájemným srovnáváním děl.

Sbírkový fond lze rozčlenit do několika tematických okruhů: na **portrétní studie lidových typů** (11) z Halenkova, Nového Hrozenkova a z Papradna, na **studie krojů** (16) z Podřevnicka, Závrší, ze západoslovenských obcí při hranici s Moravou a z Horního Vsacka, na **krojové součásti – pokrývky hlav** (8) z Nového Hrozenkova a z Papradna, na **kresby s portášskou tematikou** (14), na **studie lidové architektury** (2) ze Závrší, Vizovicka, Nového Hrozenkova a Velkých Karlovic a na **roubené usedlosti v krajině** (13) z Horního Vsacka, Jasenné, Nedašovy Lhoty, Papradna – Kopanic a z Valašské Bystřice, na **studie interiérů** (5) z Horního Vsacka a Paprad-

na, na **kresebnou dokumentaci nábytku** (1) a na **studijní perokresby pracovních nářadí a postupů výroby** (11).

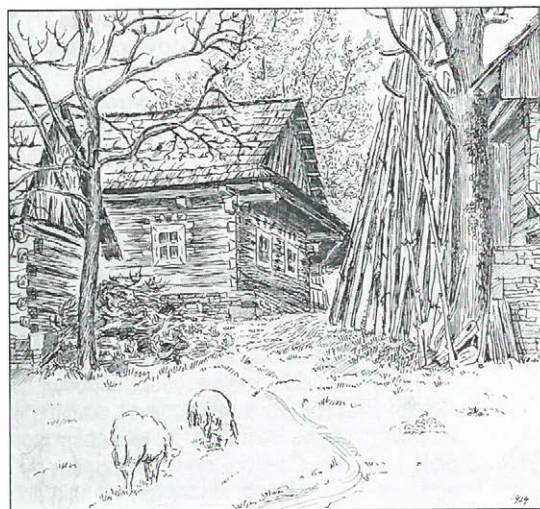
Dokumentární kresby byly pořizovány jako studijní materiál, který byl použit pro studijní záměry muzeí a pro potřeby publikační (vědecká ilustrace) a výstavní (obrazová dokumentace do výstav a expozic). V roce 1929 získal K. Langer, student pražské Vysoké školy uměleckoprůmyslové, od V.V. Štecha stipendium na kresebnou dokumentaci Valašska za účelem doplnění sbírek Národního muzea v Praze. K terénnímu výzkumu přizval svého spolužáka Antonína Strnadla. Studijní cestu započali na Novém Hrozenkově a následně se soustředili na lokality jižního Valašska.⁶ Z této cesty jsou od K. Langra v muzejním fondu zastoupeny dvě autorské kopie kreseb uložených ve sbírkách NM v Praze – *Chlap z Návojně* a souborná kresba *Lidová architektura na Valašsku* – a také kvaš *Chlap v kožuše z Jasenné*.

Dalším společným dílem obou výtvarníků byla soustavná práce na obrazové a kresebné dokumentaci pro připravovanou monografii Moravského Valašska. Karel Langer měl spolu s Draho-
mírou Stránskou zpracovat dvě kapitoly: o kroji jako kolektivním výtvaru lidovém a o ozdobách domu, jizby, kraslic, modlitebních knih, krajk, výšivek a majoliky.⁷ Za úkol shromažďovat materiál pro dané soupisové dílo měl časopis *Naše Valašsko*, založený v roce 1929, ve kterém K. Langer publikoval řadu svých národopisných kresebných studií. Vsetínské muzeum získalo do fondu celkem 10 ilustrací otištěných v 1. ročníku toho vlastivědného časopisu, a to kresby k článku Joži Orsága Vranického „Novohrozenkovské čepice a klobúky“⁸ a k Langrovi článku „Valašské nářadí orné“⁹.

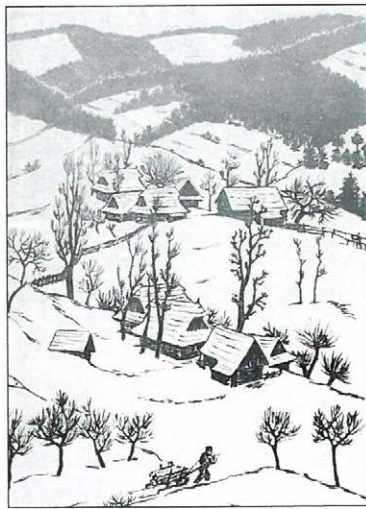
Při příležitosti vsetínských národopisných oslav provedl Karel Langer grafickou úpravu sborníku nazvaného „Památník národopisných slavností na Vsetíně 1930“, ve kterém jsou reprodukovány perokresby *Dělání dřevěného ohně na salaši*, *Chalupa z Jasenné* a *Josef Jurča „Fortáš“ z Valašské Bystřice*¹⁰. Výbor slavností vydal rovněž publikaci Alfonse Ševčíka „Portáši“ s 15 perokresebnými ilustracemi Karla Langra, které se kromě jediné dostaly do vse-

Starý smrk, 1957, litografie, papír, 210x147 mm

1

2

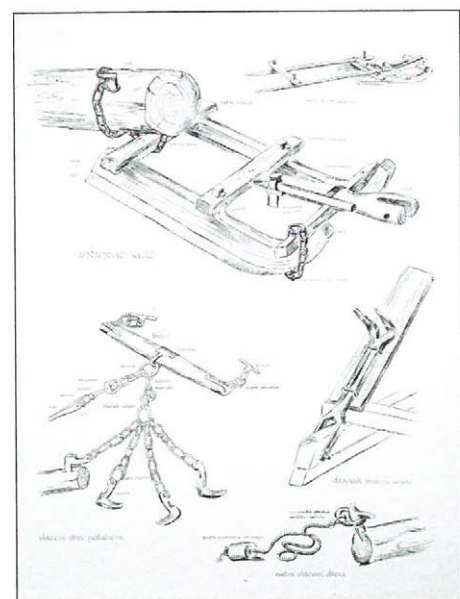
3

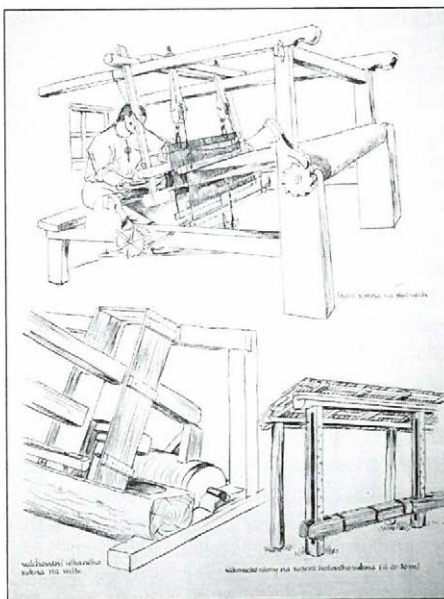
4

5

6

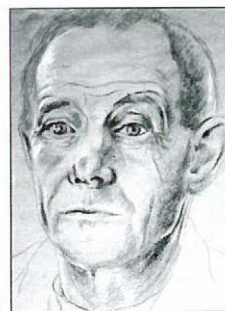
7

8

9

10

tínského muzea.¹¹ Jako předloha pro výzbroj a vybavení portáše posloužily K. Langrovi sbírkové předměty meziříčského muzea a čtury z majetku J. Orsága Vraneckého.

V rámci národopisných slavností se v prostorách Dolní školy uskutečnila i Výstava krojů, nábytku a nářadí (od 5.-13.7.1930).¹² V rukopise článku o této výstavě, uloženém v etnografickém archivu vsetínského muzea, Karel Langer uvádí: „Doplňkem byly...tušové a barevné kresby krojů (N. Hrozenkov, Jasenná, Ned. Lhota, Val. Bystřice), nábytku, staveb a detailů (malované štíty a bedna kozubů, rohová vyvázání). Vše ze studijního materiálu pro chystanou monografii „Moravské Valašsko“.¹³ Z vyjmenovaných exponátů lze usuzovat, že se na výstavě uplatnila řada autorových krojových studií, z nichž část byla následně vystavena i v první muzejní expozici a stala se sbírkovým fondem muzea.

Karel Langer se s Ant. Strnadlem sešli v roce 1932 u další společné realizace - při instalování první muzejní národopisné expozice Vsačského okresního muzea ve Vsetíně. Městská rada postoupila na dobu tří let místnosti v patře hospodářské školy v budově bývalého Horního šenku na vsetínském Horním náměstí. Trojrozměrné předměty byly pro lepší názornost a poučení doprovázeny fotografiemi J. Války a R. Pavlíka a kresebnou dokumentací valašských výtvarníků K. Hofmana, J. Kobzáně, A. Strnadla a K. Langra. Na jediném drobném snímku expozice¹⁴, dochovaném v muzejním fotoarchivu, jsou na boční stěně místnosti rozeznatelné Langrovy dokumentární kresby krojů, z nichž 9 je součástí muzejní sbírky: celofigurální krojové studie z Jasenné, Nedašovy Lhoty a polofigurální z Horní Marikové, Nového Hrozenkova a Malých Karlovic. Pro expoziční účely byly použity i velkoformátové (cca 80x60 cm) souborné kresby lidové architektury a výrobních postupů. Od K. Langra dvě axonometrické projekce *Vnitřky obytných stavení* a *Podkrovní obytných stavení*, *Tři typy usedlostí s nákresy půdorysů*, *Lidová architektura na Valašsku*, *Valašský nábytek*, *Výměna základních trámů – podešví*, *Soukenictví*, *Dělání dřevěného ohně a struhání svěidel*, *Domácí mlýnce na obilí*, *Saně a jejich ustrojení* a *Valašské nářadí orné*.

Pozorovací talent, exaktní přesnost i tvůrčí živost přepisu, schopnost odlišit podstatné od podružných detailů...to vše lze vyčíst z Langrova díla, jehož jedinečnost spočívá jak ve značné faktografické hodnotě (ocenitelné především etnografy), tak ve zjevných výtvarných kvalitách.

Pohlížíme-li na soubor Langrovy dokumentární kresby v národopisném fondu vsetínského muzea z pozic historie umění a výtvarné kritiky, tak lze především autorovy grafické listy a perokresby venkovských usedlostí srostlých s valašskou krajinou i skvělé charakterizační portréty přímo označit za umělecký projev - a navíc - umocněný o historicko-sociální výpověď. Langrovo umění, obzvláště portrétní, čerpá z osobního, vřelého vztahu autora k lidovému prostředí, v němž rád pobýval a zprvu působil i jako venkovský učitel. Ve svých vzpomínkách na Nový Hrozenkov, kde vyučoval v letech 1923 až 1925, si cenil na zdejších lidech přímočarosti a upřímnosti: „Věci a jevy se označovaly pra-

vými a jednoznačnými jmény, občas nespisovnými, leč pro razantní výstižnost plně oprávněnými...“ a došel zde k poznání, že „Pravá láska k čemukoli a ke komukoli se projevuje pouze obětí...“.¹⁵ Karel Langer nebyl tedy jen okouzleným pozorovatelem, ale i přímým a znalým účastníkem, a výjimečnost jeho tvorby tkví v nalezení rovnováhy mezi objektivitou záznamu a láskyplným zachycením předlohy, což jistě nejlépe vystihují citlivé psychologizující studie Valachů.

POZNÁMKY

1 Langer, K.: Nejen se dívat, ale i vidět, In: Naše Valašsko, 13, 1950, s. 37-47

2 Pod pojem „dokumentární kresba“ zahrnujeme obrazovou dokumentaci provedenou nejen kresbou (tužkou, tuší, pastelkou, perokresbou, kolorovanou kresbou), ale i technikami grafickými (litografií, dřevorytem a suchou jehlou) a malířskými (kvašem, temperou a akvarelem).

3 Obsahuje 408 inventurních čísel – kresby J. Kobzáně, K. Hofmana, A. Strnadla, K. Langra aj..

4 Datum akvizice není v muzejní evidenci uvedeno; výjimkou je skupina portrétních studií zakoupených od K. Langra v roce 1935.

5 Eva Urbachová provedla rozbor Langrových dokumentárních kreseb ze sbírek muzea v článku „Karel Langer a vsetinské muzeum“, In: Zpravodaj Okresního vlastivědného muzea ve Vsetíně, Vsetín, červenec 1993, s. 71-73

6 Popis této studijní cesty je uveřejněn v článku E. Urbachové „Dokumentární kresby Antonína Strnadla ve vsetinském muzeu“, In: Zpravodaj Okresního vlastivědného muzea ve Vsetíně, Vsetín, srpen 1990, s. 23.

7 Válek, J.: Hlídka soupisová, In: Naše Valašsko, roč. I., 1929-30, s. 37

8 Orság Vranecký, J.: Novohrozenkovské čepice a klobúky, In: Naše Valašsko, roč. I., 1929-30, s. 126-129

9 Langer, K.: Valašské nářadí orné, In: Naše Valašsko, roč. I., 1929-30, s. 85-88

10 Památník národopisných slavností na Vsetíně 1930, Vsetín 1930, s. 28, s. 59, s. 65

11 Ševčík, A.: Portáši, Vsetín 1930, s. 31, s. 33-35, s. 37, s. 39, s. 41, s. 42, s. 60, s. 61, s. 65, s. 73

12 Langer, K.: Výstava krojů, nábytku a nářadí za Národopisných slavností na Vsetíně, In: Naše Valašsko, roč. I., 1929-30, s. 191-192

13 Článek otiskl v časopise Naše Valašsko je upravenou a zkrácenou verzí rukopisu, kterou provedl prof. Josef Válek, citujeme zde původní znění Langrova textu. Viz E 21/4, s. 2-3, Etnografický archiv MRV ve Vsetíně

14 Viz i. č. 4064, Fotografický archiv MRV ve Vsetíně.

15 Langer, Karel: Útržky vzpomínek na Nový Hrozenkov, Nový Hrozenkov, 1992, s. 18-19

12

13

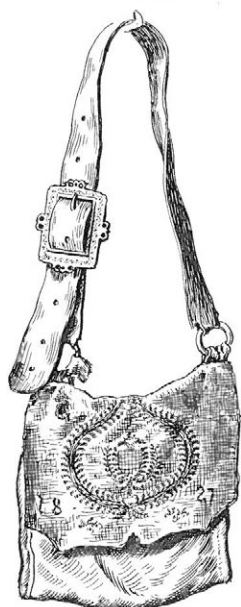
14

15

16

11

1. Usedlost „Na planisku“ v Novém Hrozenkově – Malé Vrančí, nedat., kresba perem tuší, papír, 295 x 240 mm
2. Usedlost „U Filipků“ v Novém Hrozenkově – Malé Vrančí, nedat., litografie, papír, 395 x 275 mm
3. Chlapec v huni z Horní Marikové, 1930, kvaš, papír, 375 x 255 mm
4. Robka ve starém kroji z Nedašovy Lhoty, 1930, akvarel, papír, 365 x 255 mm
5. Chlap v dlúhém kožuše z Jasennéj, 1930, kvaš, papír, 360 x 255 mm
6. Saně a jejich ustrojení, 1930, kresba perem tuší, papír, 78 x 59 cm
7. Soukenictví, 1932, kresba perem tuší, 810 x 610 mm
8. Gajdoš v Hoštinnéj, 1930, akvarel, karton, 376 x 275 mm
9. Orság - Divoch z Nového Hrozenkova (14 let), 1929, kresba tužkou, papír, 295 x 245 mm
10. Vincenc Kliment z Nového Hrozenkova – Vranče, 1929, kresba hnědou pastelkou, papír, 310 x 240 mm
11. Portášský sajdák Stavinohův z Velkých Karlovic z r. 1820, 1930, kresba perem tuší, papír, 280 x 180 mm
12. Zbojník, 1977, linoryt, papír, 327 x 227 mm
13. PF 1988, linoryt, papír, 210 x 100 mm
14. Aby z nebe padaly jen hvězdy, PF 1977, linoryt, papír, 210 x 103 mm
15. Bez názvu, 1974, linoryt, papír, 209 x 298 mm
16. PF 1989, linoryt, papír, 106 x 420 mm

NAŠI JUBILANTI

Jiří Demel osmdesátiletý

Jiřina Fabiánová

Už téměř šedesát let pravidelně navštěvuje pan profesor Jiří Demel valašskomeziříčské muzeum. Nepřijde téměř nikdy s prázdnou, přináší neustále další a další předměty, které obohacují muzejní sbírky. Jsou mezi nimi drobné grafiky, knihy, fotografie, občas přijde s taškou plnou propagačních materiálů, katalogů, starých plakátů... , anebo schovaný za velkou krabici začne vytahovat starý orsácký kroj z dvacátých let po své mamince. Z jeho sbírkových předmětů by dnes šlo vybudovat samostatné muzeum. Pan profesor však s muzeem spolupracuje nejen při tvorbě sbírek, je zároveň členem Muzejní společnosti ve Valašském Meziříčí, členem redakční rady časopisu Valašsko – vlastivědná revue, píše pravidelně do tohoto časopisu, stejně jako kdysi do muzejního Zpravodaje. Počet jeho příspěvků rok od roku roste, vždyť podle pana Demla je ještě tolik významných osobností, institucí a událostí ve valašskomeziříčském regionu, na které by chtěl upozornit, zavzpomínat. Má určitě pravdu, avšak právě nastal okamžik, kdy je třeba na chvíli vyrušit pana profesora z jeho neúnavné práce, uvařit mu kávičku, pohodlně ho usadit do křesla muzejní kavárničky a přimět ho ke vzpomínání na jeho vlastní život. Proč? Právě v těchto dnech slaví pan Demel významné životní jubileum – osmdesátiny.

Jiří Demel se narodil 3. listopadu 1923 v Opavě. Jeho rodina však měla své trvalé bydliště ve Valašském Meziříčí. Maminka Olga (roz. Pokorná) pocházela z rodu fojtů Malinů z Horní Bečvy, tatínkovi předkové už v 19. století našli svůj domov ve Valašském Meziříčí. Staříček František Demel byl nadšený divadelník v Sokolském divadle a v 80. letech 19. století byl iniciátorem obnovení divadelní činnosti ve Valašském Meziříčí. Všichni Demlové a Pokorní – většinou učitelé – tvořili rodinu, která patřila neodmyslitelně k městu Valašské Meziříčí, dýchali jeho někdy poklidnou, jindy vzrušenou atmosfé-

ru. Nebyli však pouhými pozorovateli, sami se aktivně zapojovali do veřejného života, pracovali a zároveň se i bavili v různých spolcích, organizovali akce, pomáhali...

Malý Jurka, (jak mu říkali), stejně jako kdysi jeho maminka, vyrůstal jako jedináček, a to vždy ovlivní život člověka někdy ve zlém, jindy v dobrém. U Demlů právě toto jedináčkovství vyvolávalo potřebu pevné soudržnosti s rodinou – třeba i vzdálenější, chuť k navazování přátelství, poznávání nových lidí, potřebu být s nimi. A tak dětství malého Jurky hýřilo postavičkami vzdálených i blízkých tet a strýčků, bratranců a sestřenic, kamarádů a kamarádek. O prázdninách se např. pravidelně scházela rodina Pokorných na Študlově, aby společně s přáteli navštívili příbuzné na Horní Bečvě.

Střípky vzpomínek p. Demla se obracejí k těm nejbližším – k mamince, hodné, pečlivé a čínorodé paní učitelce na základní škole, k tatínkovi, bývalému legionáři a přísnému kantorovi matematiky, ke staříčkovi Pokornému – řídícímu učiteli, kterého zajímaly zejména dějiny, dalšímu staříčkovi Františku Demlovi, který byl, jak už jsme psali, aktivní zejména v místním sokolském hnutí a který se stal také iniciátorem prvních sportovních závodů ve Valašském Meziříčí. Domov – ten obyčejný reálný svět, rodiče, škola, řeči o těžkostech a radostech života, přátelská setkání, návštěvy příbuzných a známých – to vše spolehlivě a zvolna formovalo povahu a další životní osudy mladého Jiřího. Byl nejen dobrý žák, ale stal se z něho též po vzoru svých předků nadšený sportovec. Začínal v Sokole Valašské Meziříčí s gymnastikou, avšak po zákazu činnosti Sokola v době druhé světové války se začal věnovat atletice. Sport nesmírně ovlivnil jeho život, byl vždy jeho koníčkem, odpočinkem i vzpruhou, dodával mu energii do další práce.

Studium na Gymnáziu ve Valašském Meziříčí v letech 1939-43, to jsou pro p. Demla především vzpomínky na skvělé profesory Emila Dlas-ka, Peregrina Pešla, Arnošta Kubešu, Otu Vaverku či pana ředitele Nedbálka, na vydávání třídního časopisu, na spolužáky...

Nadějnou kariéru mladého studenta však po maturitě přerušila, stejně jako u mnoha ostatních, válka. Vysoké školy byly zavřené a navíc nad dvacátými ročníky visel mrak totálního nasazení. U Jiřího Demla tuto hrozbu na rok odvrátil místní podnikatel Mulacz, který ho zaměstnal ve svém podniku na výrobu klobouků. V r. 1944 se objevila další záchrana v podobě zaměstnání u Železničního stavebního úřadu, kde nastoupil jako dělník. Dnes s úsměvem vzpomíná na tuto dobu a připomíná, že do dneška umí podbíjet koleje a že dosáhl na tomto pracovišti zvláštní titul „Dělník ve vyšších službách“.

To už se blížil konec války a s ním možnost pokračovat v přerušovaných studiích. Vysoké školy po dlouhé nucené přestávce zahájily mimořádně studia už v červnu r. 1945 tzv. letním semestrem. Jedním ze studentů Filozofické fakulty Univerzity Karlovy se stal v tomto semestru i Jiří Demel. Jeho touha vystudovat nějaký jazyk s tělesnou výchovou se sice nesplnila, neboť podobný obor nebyl otevřen, ale slavistika – tedy studijní kombinace „čeština – ruský jazyk“ mu také plně vyhovovala. Studium ukončil v r. 1949 a v témže roce začal učit na Gymnáziu ve Valašském Meziříčí. Nabízí se otázka, proč mla-

S přítelem A. Špetíkem na jedné z muzejních vernisáží, Valašské Meziříčí
z archivu Jiřího Demla

dý perspektivní vysokoškolák se zájmem o kulturu, aktivní sportovec a dychtivý pozorovatel veškerého dění nezůstal po studiích v Praze. Odpověď je prostá a jednoduchá – Jiří Demel prostě do Valašského Meziříčí patřil, tak jako celá rodina Demlů a Pokorných, od kterých měl snad už při svém narození zakódovány příběhy města a jeho obyvatel.

Na Gymnáziu ve Valašském Meziříčí, hned na svém prvním učitelském místě, dovedl k maturitě ročník nadaných studentů, byla mezi nimi budoucí ak. malířka Marie Bognerová, etnograf a dlouholetý ředitel Valašského muzea v přírodě Jaroslav Štika, pozdější středoškolský profesor a vynikající muzikant Jar. Štrunc, etnograf Richard Jeřábek aj. Gymnázium bylo k velké lítosti Jiřího Demla jen krátká přestupní stanice jeho pedagogické kariéry. Po vojenské službě v Českém Krumlově se sem už nevrátil. Od r. 1952 do r. 1974 učil na Střední průmyslové škole strojícké ve Vsetíně. Za ta léta dovedl k maturitě stovky žáků. Když vzpomíná a vypráví o některých osobnostech, často s pýchou v hlase oznamuje „A to byl můj žák!“

Pan profesor je vpodstatě velmi šťastný člověk. Svůj čas proměňuje ve smysluplné a užitečné skutky, nečeká, až mu někdo splní jeho sny, sám si je ke své radosti i radosti druhých uskutečňuje. Má rád společnost a hodně lidí kolem sebe a kde jinde než ve škole mezi mladými se takového přání přeměnění ve skutečnost. Navíc povolání učitele českého jazyka přímo navazovalo na jeho zájmy. Už ve čtyřicátých letech se zajímal o literaturu na Valašsku, a to se hodilo řediteli Okresního muzea ve Vsetíně Bohumilu Peroutkovi, který ho přizval ke spolupráci do redakce muzejního časopisu Valašsko. Nejprve psal příspěvky o literární činnosti na Valašsku, ale časem k tomu přibývala další a další témata, objevoval nové zajímavé osobnosti, kterým věnoval pozornost, narážel na události v historii, které ho zaujaly a přiměly k podrobnějšímu studiu a které stály za zveřejnění. Práce přibývalo, ale jak dnes říká pan profesor, takováto práce pro něho byla vždycky potěšením a radostí.

Všechno souvisí se vším, a jak rostl počet kulturních aktivit, přibývala setkání se zajímavými lidmi, kteří směřovali pana profesora i do dalších oborů lidské činnosti. Takové bylo například setkání s panem prof. Adolfem Suchomelou, který se snažil o zřízení galerie výtvarného umění ve Valašském Meziříčí a věnoval pro ni řadu uměleckých děl. Díky jemu založil Jiří Demel na počátku 60. let ve Valašském Meziříčí pobočku Klubu přátel výtvarného umění (KPVU), aby bylo postaráno o cennou tzv. Suchomelovu sbírku. A když už tady byla po-

Jiří Demel se svými rodiči (kolem 1943).
z rodinného archivu

bočka, s chutí se pustil i do další organizační práce, zval do Meziříčí významné výtvarníky, sám přednášel, až se nakonec dostal i do celostátního výboru této instituce, kde pracoval řadu let spolu s Jiřím Švengsbírem, Jaroslavem Šámallem, Martou Taberyovou, Fr. Dvořákem aj. Stal se znalcem, milovníkem a sběratelem drobné grafiky – zejména exlibris a péefek.

Od šedesátých let se zařadil Jiří Demel k předním organizátorům kulturního dění ve Valašském Meziříčí. Přípravoval a uváděl výstavy v muzeu, knihovně, v kulturním zařízení města, přednášel jako člen KPVS nejen ve Valašském Meziříčí, ale též v Ostravě, Náchodě, Brně, Zlíně, Frýdku - Místku, v Českém Těšíně, v Národním muzeu v Praze, byl členem pěveckého sboru Beseda (už od roku 1943), psal do novin a časopisů a v r. 1969 vydal (spolu s ak. malířkou Marií Bognerovou) svou první knihu „Valašské Meziříčí“.

Počátek sedmdesátých let znamenal velké oslavy stého výročí založení valašskomeziříčského gymnázia. Kdo jiný než bývalý absolvent, později profesor na tomto ústavu a především znalec historie města Jiří Demel by se měl zapojit do vydání almanachu gymnázia? Napsal do něho příspěvky „Co dalo valašskomeziříčské gymnázium krásné literatuře“ a „Divadlo a film.“ Redigoval i pozdější almanach Střední průmyslové školy stavební, která oslavila v r. 1974 neméně slavné výročí a kde začal právě v tomto roce učit.

Stavební škola, nástupce Odborné školy pro zpracování dřeva, byla vůbec jeho láskou. Slavný profesorský sbor této školy, její neméně slavní absolventi – malíři, sochaři, architekti vždycky Jiřího Demla zajímali, a proto s chutí a potěšením věnoval svůj volný čas prostudování historie dřevařské školy. Vydal řadu článků na toto téma a v r. 1994 připravil v muzeu dokonce samostatnou výstavu ke stodvacátému výročí založení školy.

Pan profesor Jiří Demel je už řadu let v důchodu, ale vlastně nikdy ze své „dřevařské školy“ - vlastně stavební průmyslovky - neodesel. Ještě donedávna zde měl alespoň krátký pracovní úvazek. Ale stejně doma je též ve valašskomeziříčské knihovně, o které rovněž často psal a pro kterou připravil řadu besed a přednášek, nebo v muzeu, kde k velké radosti muzejníků doplňuje zejména Suchomelovu sbírku. A to jsme ještě zapomněli na Kulturní zařízení města, kde pomáhá už řadu let organizovat Moravský festival poezie, anebo na spolupráci s Ostravskou televizí, pro kterou spolu s hercem Františkem Hanusem připravoval scénáře k Valašským Slavinům. Doma však není jen ve Valašském Meziříčí, ale též v Praze a v Náchodě u svých dětí a vnoučat, v řadě měst, kde má přátele, které navštěvuje a kteří rádi navštěvují jeho. Jiří Demel tak svou vzdělaností a širokým kulturním přehledem dobře reprezentuje a propaguje valašský region v celé naší republice.

Kromě knihy o Valašském Meziříčí z r. 1968 a řady drobnějších příspěvků napsal Jiří Demel „Listy do památníku mého města“, „Valašské Meziříčí aneb vzpomínání a toulání“, sestavil „Čítanku o Valašském Meziříčí“, objevil autora textu Janáčkova „Zápisníku zmizelého“, (což považuje za jeden ze svých největších úspěchů), podílel se na sestavování Slovníku osobností kulturního a společenského života Valaš-

ska, stal se jedním ze spoluvůdců obsáhlé publikace Okres Vsetín (svazek Vlastivědy moravské 2002), kde napsal příspěvky „Tělesná výchova a sport“ (spolu s J. Fickem) a „Významné osobnosti“.

Ve všech svých pracích nezapře Jiří Demel svou kantorskou duši - jsou psány srozumitelně, věcně, se smyslem pro detail. Pozoruhodnými podrobnostmi často udivuje nejen čtenáře, ale též své posluchače, kterým rád vypráví historky zejména ze života místních osobností, ať žily v kterékoliv době. Někdy se pak člověku vkrádá na rty všetečná, ale dobře míněná otázka: „A vy jste je znal všechny osobně, pane profesore?“ Jiří Demel hovoří tak zaslíbeně, že ve vás na chvíli vyvolá pocit návratu do minulosti, do dávných časů ... Jakoby se s vámi procházel staletími, ukazuje vám měnící se podobu města, upozorňuje na všechny známé i méně známé tváře, které prošly Valaškem - na básníky, výtvarníky, hudebníky, spisovatele, divadelníky, historiky, architektky ...

Kus každého z nich je i v Jiřím Demlovi. A tak Vám, milý pane profesore, přejeme ještě hodně takových procházek minulostí, současností i budoucností. Ať Vám elán, zdraví a pohoda vydrží nejmíň do sta let!

BIBLIOGRAFIE J. DEMLA

1. *Hudební skladatel Vilém Barvič*. Valašsko, 8, 1959/61, s. 92
2. *Památková péče a Valašsko*. Valašsko, 8, 1959/1961, s. 87-88
3. *Literatura na Valašsku v době předbělohorské a pobělohorské*. Zprávy Okresního muzea ve Valašském Meziříčí, 1960, s. 4-9.
4. *Pěvecký sbor Beseda 1862 – 1962*. Valašské Meziříčí: 1962
5. *100 let činnosti pěveckého sboru Beseda ve Valašském Meziříčí*. Zprávy muzeí okresu Vsetín, 1962, s. 2-13
6. *Osvobození Valašského Meziříčí v květnu 1945*. Valašsko, 9, 1965, s. 85-89
7. *Život a dílo Metoděje Jahn*. Val. Meziříčí, Městská knihovna 1965 – Katalog výstavy
8. *In memoriam Jožky Barucha*. Valašsko, 11, 1967, s. 69
9. *Valašské Meziříčí*. Upomínková knížka. Val. Meziříčí: 1969
10. *Amalie Kutinová*. Kulturní zpravodaj města Val. Meziříčí. 7, 1971, s. 8-10
11. *Co dalo valašskomeziříčské gymnázium krásné literatuře*. Almanach k 100. výročí Gymnázia ve Val. Meziříčí. Val. Meziříčí: 1971, s. 31-40
12. *Divadlo a film*. Almanach k 100. výročí Gymnázia ve Val. Meziříčí. Val. Meziříčí: 1971, s. 56-59
13. *Péče o čtenáře ve Valašském Meziříčí v letech 1861 – 1927*. Valašské Meziříčí od minulosti k dnešku, 3, 1971, Val. Meziříčí: 1971, s. 9-40
14. *Hudba a výtvarné umění ve Valašském Meziříčí /ve vývoji od r. 1540 do současnosti/*. Valašské Meziříčí od minulosti k dnešku, 5. Val. Meziříčí: 1973, s. 35-50
15. *Metoděj Jahn a jeho dílo*. Valašské Meziříčí od minulosti k dnešku, 7. Val. Meziříčí: 1975, s. 26-27
16. *600 let města Val. Meziříčí. Výstava meziříčských výtvarníků na počest svého města*. Val. Meziříčí: 1976. – Katalog výstavy
17. *Listy do památníku mého města*. Soukromý tisk. Val. Meziříčí: 1977
18. *1. předvánoční výstava (Hýžová, Jakeš, Strýček, Špetík)*, 1981, Val. Meziříčí: 1981
19. *Ochotnické divadlo ve Valašském Meziříčí*. Libreto k výstavě s M. Dolákem a F. Hanusem. Pamětní publikace. Valašské Meziříčí: 1983
20. *Metoděj Jahn*. Informační zpravodaj města Val. Meziříčí, říjen, 1985, s. 25-28
21. *Miloslav Baláš*. Vlastivědné listy, 11, 1985, č. 2, s. 29.
22. *125 let veřejných knihoven ve Val. Meziříčí*. Informační zpravodaj města Valašské Meziříčí, říjen, 1986, s. 25-26
23. *Co dalo divčí reálné gymnázium ve Val. Meziříčí české kultuře a věd*. Informační zpravodaj města Val. Meziříčí, 9, 1987, 2 str.
24. *Divčí reálné gymnázium ve Valašském Meziříčí*. Zpravodaj Okresního vlastivědného muzea ve Vsetíně, 1987, s. 57-58
25. *Slavnostní koncert k 125. výročí mužského pěveckého sboru Beseda*. Val. Meziříčí: 1987
26. *Zapomenutý básník M. Kurt*. Zpravodaj OVM ve Vsetíně, 1987, s. 49-50.
27. *Odborná škola pro zpracování dřeva ve Valašském Meziříčí a její přínos výtvarnému umění*. Zpravodaj OVM ve Vsetíně, 1988, s. 45-50
28. *Jaroslav Nečas*. Zpravodaj OVM ve Vsetíně, 1989, s. 50-51
29. *Kulturní tradice Valašského Meziříčí*. 25. Moravský festival poezie 1964 – 1989. KZ Val. Meziříčí: 1989
30. *130 let mužského pěveckého sboru Beseda*. KZ Valašské Meziříčí: 1992
31. *Jan Nepomuk Polásek*. Zpravodaj OVM ve Vsetíně, 1993, s. 63-69
32. *Miloslav Bublík, tvůrce sochy TGM ve Frenštátě p. R.*. Hlasy muzea a archivu ve Frenštátě p. R., 1993, 3 str.
33. *Pod sokolským praporem 1864 – 1994*. Spoluautor publikace. Sokol Val. Meziříčí: 1994
34. *Sokol ve Valašském Meziříčí a JUDr. Alois Mikyška*. Zpravodaj OVM ve Vsetíně, 1994, s. 21-25.

Jiří Demel zahajuje výstavu ak. malíře M. Šimurdy, Vsetín 1994

Foto M. Langer

35. 120 let od vzniku Odborné školy pro zpracování dřeva ve Val. Meziříčí. Zpravodaj OVM Vsetín, 1994, s. 26-27
36. Za Arnoštem Kubešou. Zpravodaj OVM Vsetín, 1994, s. 34-37.
37. Valašské Meziříčí aneb vzpomínání a toulání. Valašské Meziříčí: 1995
38. Almanach k 125. výročí vzniku Gymnázia Fr. Palackého ve Val. Meziříčí. Redakční práce a kapitoly: Co nebylo v almanachu k 100. výročí našeho gymnázia, Naše gymnázium a Valašsko. Valašské Meziříčí: 1996
39. František Hanus. Zpravodaj OVM Vsetín, 1996, s. 77-79
40. Miloslav Baláš. Obelisk, květen, 1996
41. 100 let Sokolské župy valašské Františka Palackého. Příloha Šipinek, 12, 1996, 8 str.
42. Čítanka o Valašském Meziříčí. Sest. s D. Jaklovou-Oraovou a J. Fabiánem. Valašské Meziříčí: 1997, 93 str.
43. Kdo je autorem Zápisníku zmizelého? Opus musicum, 97/3, Brno, 1997, 4 str.
44. Odhalení tajemství Zápisníku zmizelého. Šipinky, 1997, 2 str.
45. Trocha vzpomínání k 135 letům mužského pěveckého sboru Beseda. Příloha časopisu Šipinky, Kulturní zařízení Val. Meziříčí, 1997, 24 str.
46. Volba T.G. Masaryka poslancem za valašská města. Šipinky, 5, 1997, s. 10-12
47. František Barvič. Šipinky, 9, 1998, s. 8-9
48. Masarykovská vzpomínání. Šipinky, 10, 1998, s. 12-15
49. Protestantismus ve Valašském Meziříčí. Příloha Šipinek, 7, 1998, 8 str.
50. Tajemství textu Zápisníku zmizelého. Kapitola v knize Mikeska, J.: Tajemství P.S. Lipa, Vizovice: 1998, 11 str.
51. Básník Horních chlapců Ladislav Nezdařil. Valašsko – vlastivědná revue, 2, Vsetín, 1999, s. 30-32
52. Návraty také k menším. K Zápisníku zmizelého Ozefa Kaldy. Článek v publikaci Návraty k velkým, Ústav pro českou literaturu ČSAV, Slezská univerzita, Slezské zemské muzeum v Opavě, 1999.
53. Střední průmyslová škola stavební. Almanach 1999. Redakce a kapitoly: Z historie školy (spolu s J. Pastorčákem), Chyby, omyly a neúplnosti v minulém almanachu, Naše škola - výtvarné umění a vyučování, Od práce s dřevem k literatuře. Valašské Meziříčí: 1999.
54. Zápisník zmizelého. Podřevnicko, Vizovice, 1999.
55. Slovník osobností kulturního a společenského života Valaška. Redakční práce. Valašské Meziříčí: 2000
56. T. G. Masaryk jako poslanec za valašská města. Valašsko – vlastivědná revue, 4, Vsetín, 2000, s. 39.
57. Ambrož Špetík. Valašsko – vlastivědná revue, 7, 2001, s. 46-47
58. Josef Baruch – malíř a grafik. Valašsko – vlastivědná revue, 6, 2001, s. 22.
59. Jiří Dadák, atletický reprezentant, pětasedmdesátníkem. Valašsko – vlastivědná revue, 7, 2001, s. 47
60. Studentské časopisy na Gymnázium Františka Palackého ve Val. Meziříčí. Valašsko – vlastivědná revue, 7, 2001, s. 10.
61. Valaši na olympiádě 1924. Valašsko – vlastivědná revue, 6, 2001, s. 18
62. Josef Dorazil. Valašsko – vlastivědná revue, 8, 2002, s. 16-17
63. Před 140 lety. Sborník k výročí vzniku mužského pěveckého sboru Beseda. Valašské Meziříčí: 2002
64. Tělesná výchova a sport (spolu s J. Fickem). Kapitola v knize Okres Vsetín. Rožnovsko-Valašskomeziříčsko-Vsetínsko. Valašské Meziříčí, Brno, Vsetín: 2002, s. 589-592
65. Významné osobnosti. Kapitola v knize Okres Vsetín. Rožnovsko-Valašskomeziříčsko-Vsetínsko. Valašské Meziříčí, Brno, Vsetín: 2002, s. 603-636
66. Zdeněk Mičoch. Klub přátel města Sobotky 2002.
67. 100 let od vzniku Učitelského ústavu ve Valašském Meziříčí. Almanach k 70. výročí postavení školní budovy na Šafaříkově ulici ve Val. Meziříčí. Valašské Meziříčí: 2003
68. Život a dílo spisovatele a literárního vědce Dr. Jaroslava Nečase. ZVUK Zlínského kraje, léto 2003
69. Slovník tvůrců ex libris. SSPE, Praha. Listy: Josef Baruch, Josef Kábrt, Jaroslav Klápště, Karel Langer, Zdeněk Mičoch, Jaroslav Uiberlay. Nedat.

Foto M. Janiš

Na okraj výstavy k 75. výročí Masarykova gymnázia Vsetín

Mojmír Trávníček

Před jednašedesáti lety jsem nastupoval do primy vsetínského gymnázia. V kreslení neboli umělecké výchově, jak se tehdy psalo na vysvědčení spolu s německým Kunsterziehung – nás vyučoval pan profesor František Makovička, muž rázný a svérázný. V těchto dnech na počátku září, závrtně zářících časným podzimem i za válečného temna, nám otvíral první senzace barev s výkladem o barvách studených a teplých. Na svém druhém primánském výkresu jsme jako ukázkou využití této nauky malovali žákovskými akvarelkami valašskou chaloupku v létě a valašskou chaloupku v zimě, pokládající příslušné barvy štětečkem do výrazných kontur obtáhnutých tuším redisperem přesně podle jednotné rozměřené předlohy.

Tato vzpomínka se zcela přirozeně vybavuje při rozhlédnutí po výstavě k 75. výročí Masarykova gymnázia na Vsetíně. Z obrazů prof. Antonína Kaderky a jeho žáků nás osloví nejedna valašská chaloupka v barvách studených i teplých, přestože jejich autoři, pozdější absolventi téhož ústavu, nebyli již zasvěcováni do umění kyčkáním a pohlavky pana prof. Makovičky, který brzy přesídlil do rodného kraje v opačném koutu západní Moravy.

Výstava případně manifestuje trvání a kontinuitu školy, neboť prof. Kaderka je dnes nes-

tor učitelského kolegia a svými jednačtyřiceti lety nepřetržitého působení – ke kterým je nadto nutno připočítat i předchozí léta žakovská – výrazně symbolizuje nejlepší tradice školy a jejího kulturního působení i radiace mimo školní areál.

Antonín Kaderka zvolil širší úhel pohledu na vlastní dílo. Mimořádnost spočívá v tom, že akcent se posunuje na pedagogickou linii celoživotního působení a práce prof. Kaderky. Do popředí se dostává – což je dáno proklamovaným posláním výstavy – jeho příslušnost, a mohu opět přesněji říci věrnost škole, která mu poskytla základní průpravu k vysokoškolskému studiu a na které pak po desetiletí úspěšně vyučoval a formoval talent i charakter svých žáků.

Jestliže ve vstupním sále popál místo pracím svých žáků, odhodlal se věnovat jeden sál také práci své vlastní mladosti, svých uměleckých začátků, svého hledání, sdíleného s celou generací, vstupující na výtvarnou scénu v šedesátých letech, kdy z přežilých zůstatků oficiálního socialistického realismu již vanul pach umrlčiny a uvolňoval se prostor experimentům nefigurativního umění, abstraktní malby a nové avantgardy, sledující trendy světového vývoje – prostor okupovaný mladými s nadšením a bez rezerv. Imaginace těchto obrazů jako by byla držena na uzdě především přísnou kázní geometrie, a na druhé straně ukazovala až kamsi do školních lavic. Zkušenost s řádem geometrie a jejím členěním plochy se zužitkovala při následující metamorfóze avantgardní tvorby do ztvárnění motivů valašského domova a výrazně a navzdory poznámenala Kaderkův návrat domů, kdy velkorysá plošná barevnost lidové architektury, na řadě kompozic negovaná násilím šedivě holých stěn výškových domů a sídlištních paneláků, vyvolává dojem geometrii předurčené stylizace.

A obdobně jako v mladistvé tvorbě šlo na jedné straně o brutální lámání hmoty i barvy, a ruku v ruce s ním o pokojný, pravidelný a nenásilný rytmus jednoduchých prvků citlivě řazených do tapetových vzorů a dekorativních řad, zmocňuje se Kaderka i přírody a architektury v ní společným angažováním razance a něhy. Strohý horizont vzdálených vrchů a lesů

Stavba vsetínského gymnázia v roce 1931

Foto archiv MRV ve Vsetíně

je kopírován štíty střech, a vedle úzkých průchodů mezi těsně seskupenými staveními se otevírají prospekty stromořadí, vyvolávajících stesk a nostalgii *Podzimního dne* Rainera Marie Rilkeho, i když v těchto alejích nebloudí básníkův blouznící osamělec. Jestliže chalupy jsou svou nehybnou odevzdaností statickým prvkem obrazů – povětšinou nestoupá a nevleje ani dým z komína – je cesta nabídkou komunikace, znamením pohybu, vnáší do obrazu dynamický prvek. A i když je to třeba silnice, nehlučí na ní automobily. Spíše vnímáme ztichlé stopy všech a všeho, co po ní prošlo a projelo, a ujišťujeme se, že žádný otisk lidské šlápěje, jakkoliv dešti smytý a větry odvanutý, se neztrácí. Kaderkovo umění je totiž dílo přesvědčivě celistvé, v němž se nic nemůže ztratit, neboť ho podstata zajímá víc než nahodilosti, podružnosti a proměnlivosti.

Svět jeho obrazů je živý, i když se může zdát, že znehybněl nepřítomností lidí. Ten svět je koneckonců pořád ještě naším světem, a v barvách těchto obrazů a na jejich plochách jen odpočívá, sní a medituje. To přece patří neoddělitelně k životu, ba k jeho podstatě. Antonín Kaderka míří k podstatnému.

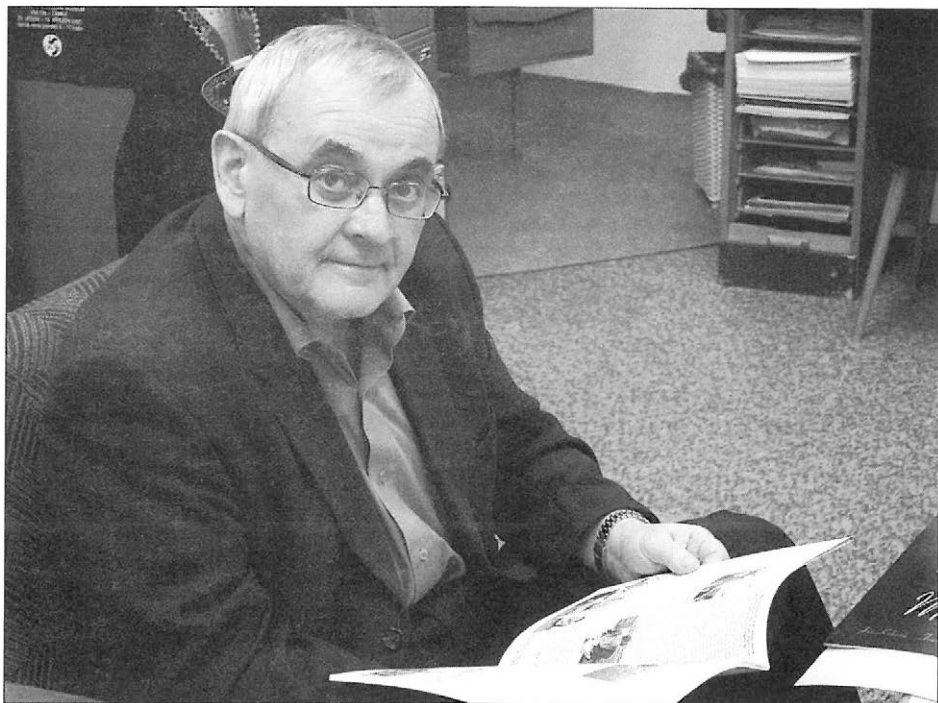
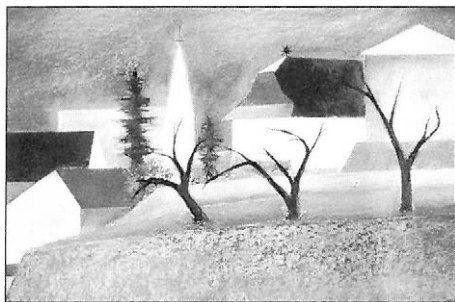

Foto H. Jabůrková

Na Kopečku, olej na plátně, 2001

Na Hrbové, olej na plátně

Jako pedagog vede k tomu i své žáky. Otvírá jim oči a nabízí svobodné vyjádření. Co obraz, to osobité vidění, třeba i ve sporu s tím, co vidí v díle svého učitele. Kolik inspiračních zdrojů, kolik rozmanitých vzorů a kolik tušených cílů můžeme vyčíst z toho nemnohého, co pojmu čtyři stěny jedné místnosti. Je to vklad, který se nepochybně zúročí, i když výše úrokové sazby není předem zaručena.

Ve dnech 10. 9. – 5. 10. 2003 proběhla ve vsetínské galerii Stará radnice Výstava k 75. výročí Masarykova gymnázia na Vsetíně. Historie školy se začala psát v září 1928, kdy bylo zahájeno vyučování v první třídě městského reálného gymnasia na Vsetíně, tehdy ještě umístěné v budově Horní školy, než byla 15. května 1932 veřejnosti slavnostně předána novostavba školní budovy v sousedství městského parku, která slouží gymnáziu dodnes. (red.)

„Život má sestávat z okamžiků, kdy se máte na co těšit!“

Rozhovor s muzikantem, muzikologem, hudebním redaktorem,
tvůrcem kulturních programů, osobností českého a moravského folkloru
a obyčejným člověkem JANEM ROKYTOU (*16. 4. 1938)

Hana Jabůrková

Ve svém „Pozdravu jubilantovi“, oslavné notě valašského souboru Kašava, Vás u příležitosti Vašich padesátin zařadil PhDr. Karel Pavlišťík, CSc. v duchu valašského masopustního popěvku k mužům „hrubě mladým a dělavým“.

Popohnala Vás od té doby vrozená činnost ještě někde dále ve Vaší kariéře?

V kariéře mě nikdy nic nepopohánělo. Kdykoliv mi někdo někdy nabízel nějakou tu funkci, odmítl jsem ji, protože jsem měl pocit, že by mě to brzdilo v té práci, pro kterou jsem určen, které rozumím a kterou umím.

Člověk má v životě dělat to, co umí, a mluvit o tom, čemu rozumí. Ostatním věcem se raději vyhýbám, abych si mohl dělat to, co chci. Ale samozřejmě člověk se pořád vzdělává. I já jsem trošičku přičichl k jiným věcem, rozšířil jsem své znalosti v oboru staré hudby samostudiem. Devadesátá léta s cimbálovou muzikou Technik byla také dost cestovní. Cimbál se se mnou dostal i do takových zemí, jakou je Singapur anebo Čínská republika. Mezitím nám vyrostly děti, takže jsme zůstali se ženou doma sami. Starší syn je dokonce až v Holandsku, kde

se i oženil. Moje snacha – Holanďanka – je výborná, lepší jsem si ani nemohl přát. Je fantastickou muzikantkou na Panovu flétnu. Máme tam i vnučku. A tak bych dnes dr. Pavlišťíka možná trochu poopravil, že jsem „chlapec mírně starý, ale pořád dělavý“.

*Je známo, že hudební vlohy jste získal, stejně jako Váš bratr Břetislav (*1932), od svých rodičů z Jasenné na Valašsku. Určitě jste, podobně jako Váš starší bratr, přenesl něco z toho rodového valašského muzikantství i na své potomky?*

No, to víte, že ano. My jsme byli čtyři děti: dva jsme muzikanti tělem i duší, sestra byla vynikající sportovkyně ve stolním tenise a nejmladší brácha je lesní inženýr – vědec, který působil deset let v Africe jako tropický dřevinař. Takže vlohy se u nás v rodině nějak podělily. Všichni čtyři máme vlohy také pro matematiku. To se mi hodilo i v hudbě – odvodit si jedno od druhého je dobré i v muzice. Zděděný talent po rodičích (můj tatínek byl kapelníkem dechovky, muzikus na slovo vzatý – křídlovák a flétnista) jsme přenášeli dál.

Můj starší syn Jan se muzikou v Holandsku

Před koncertem u kostela v Jasenné; zleva: L. Tokoš, J. Laža, J. Rokyta, CM Technik a režisér Vladimír Studnička (na židli jasenské vdolečky)
Foto V. Jurčák

živí. Hraje na cimbál a zobcovou flétnu, je dobrým aranžérem a organizátorem hudebních večerů. Mladší chlapec Pavel pracuje u jednoho z největších mobilních operátorů. Je vyloženě nadaný na telekomunikační techniku, ale hudební talent má rovněž vyvinutý ve velmi vysoké míře. Rozhodl se ale, že si muziku nechá jako hobby. Což byl i můj případ, protože jsem se, až na to období u Pražských madrigalistů (1970 – 1979), nikdy samotnou muzikou neživil. Buď jsem dělal jako technik na šachtě (1961 – 1970), nebo hudebního redaktora (v Čs. rozhlasu v Ostravě od 1980 dosud), tvořil jsem pořady, komentoval, dělal folklorní publicistiku. No, a ten cimbál a vlastní muzikantsví bylo vždy jako korníček. Víte, že i špičková cimbálovka Technik má dodnes amatérský statut? O to je to u těch muzikantů obdivuhodnější! To já mám rád, když umějí dobře hrát a přitom mají svá občanská povolání. Já si myslím, že jinak se ani lidová muzika hrát nedá. Nemůže se pro vás stát zaměstnáním, povinností - to by nešlo!

Ve svém životě jste zvládl hru na nejrůznější hudební nástroje. Který z nich Vám nejvíce přirostl k srdci a proč?

Nebylo to vždy tak jednoznačné. Měl jsem v životě i svoje kontrabasové období. Ale cimbál byl opravdu prvním, který mě z nástrojů oslovil. Tatínek měl snahu dostat mě do houslí, ale já jsem vzdoroval, a to jsem ho nazlobil. Řekl mi: „Když ne na housle, tak na nic!“ A tak jsem ten cimbál začal šolichat tajně. Cimbalové akordy rozeznáte podle barvy. Má úžasné barvy! Pomohl mi rozvíjet harmonické myšlení, také mě přivedl mezi velice dobré lidi, protože v tom našem žánru snad ani jiní neexistují. V „sedle cimbalu“ jsem také zcestoval půl zeměkoule. Díky tomu nástroji jsem poznal celý svět a svět zase mohl poznat cimbál pod mým rukama. A tak dnes už je to zcela zřejmé – mohu říci, že to je právě cimbál, který mi nejvíce přirostl k srdci. K base se rád vracím, ale je to cimbál, který mě determinoval, a i já jsem možná také tak trošku svým způsobem posunul jeho význam.

Ve hře na cimbál jsem naprostý autodidakt. Už z toho důvodu, že v tom roce 1949, když jsem se o hraní začal více zajímat, nebylo ještě rozvinuté hudební školství. Výuku na cimbál zahájil až ve druhé polovině padesátých let můj vizovický pan učitel Vojtěch Brada, který založil v Kroměříži první konzervatorní cimbalovou třídu. Ale to já už jsem byl v Ostravě, hrál jsem naplno a ani mě nenapadlo se dále vzdělávat. Tehdy se cimbalista postavil vedle druhého a díval se mu na ruce. To se dělá dodnes. Moji učitelé ani nevědí, že byli mými učiteli, tak jako my dnes nevíme, kdo se učí od nás. Já jsem cimbál uslyšel v rozhlasu, a pak z rukou Jaroslava Jurášky, brněnského folkloristy a také našeho krajana - Valacha. Kdysi přijel do Jasenné, kde jsem ho uslyšel poprvé a byl jsem pro celý život ztracený. Bylo to tak kouzelné a tak barevně opojné! Domů jsem si odvezl ze sokolovny nějaký odložený cimbál a kupodivu to byl starší brácha, který mi ukázal, kde jsou na tom jednotlivé tóny. Stačilo mi to ukázat, a já se hned na tom rozletěl! Mým prvním skutečným učitelem byl Ladislav Kováč - Laco Didi, který se mnou hrál v ostravském rozhlasu. Měl maďarskou školu, od něj jsem se naučil techniku. Dnes se mnohdy z techniky cimbalové hry, která by měla být prostředkem, dělá cíl. Cílem ale musí být dokonalá splynulost lyriky, přednesu i techniky – to všechno cimbál umí, když si s ním rozumíte.

Léta jste pracoval jako hudební redaktor ostravského rozhlasu. Dříve zněla lidová hudba éterem častěji než dnes. Myslíte, že by v současnosti neměla na rozhlasových vlnách dostatek posluchačů? Nebo se lidová hudba lépe vstřebává „naživo“?

To se nedá postavit proti sobě. Ona se dobře vstřebává naživo, ale i z rádia. Nechtějí nám dopřány oba způsoby! Já nemám rád, když je hodně folkloru, ale ještě méně mám rád, když není skoro žádný. S lidovou písní jsme na tom v rozhlasu dost špatně! Nová generace tu inklinuje ke spojování folkloristického hnutí s minulým režimem. To je samozřejmě nesmysl.

Folklorní hudba rozhodně zasluhuje v rozhlasu přidat - je jí tam jako šafránu. Ale hlavně je třeba vybírat a komentovat! Lidé už zapomněli ty původní kontexty v životě. Je třeba říci, k jakému období nebo situaci ta která písnička patří. To vše dnes už nemusíme respektovat, ale musíme to vědět. Já jsem pro to, aby se lidová píseň zpívala podle chuti. Nikdo už zvykoslovný rok přísně nedodržuje, ale písničky nám zůstaly. Takže zpíváme, když chceme, ale vezme, co zpíváme (třeba svatební píseň, koledy a pod.).

Jako zakladatel cimbalové muziky Technik v ní působíte celých 45 let, a to nejen jako interpret - cimbalista, ale také jako umělecký vedoucí. Kde nalézáte stále novou inspiraci k tvorbě a rozšiřování repertoáru tohoto souboru?

Zdrojů je několik. Tím prvním a základním pramenem je můj rodinný původ – od kolébky jsem slyšel zpívat, společně se muzicírovalo. Moje teta, tatínkova sestra Anna Rokytová, provdaná Kutějová (vynikající zpěvačka, tanečnice, vyšivačka a pamětnice), byla významnou nositelkou tradice – nářevem i textem si pamtovávala na 450 lidových písní. Když jsem začal pracovat s kapelou v osmapadesátém roce, nemusel jsem deset let nic nového hledat. Vyšel jsem z pokladnice lidových písní mé tetičky. Až později jsem začal hledat v dalším zdroji – sbornících Sušila a Bartoše, no a třetím zdrojem byla a je historická hudba, jejíž prvky jsem využíval při stylizaci. Tzv. zámecké kodexy byly seznamy hudebních skladeb, z nichž si panstvo vybíralo hudbu k poslechu či k tanci. Jeden takový kodex máme i na Moravě. Jmenuje se Orfeus, sestavil ho cisterciák Kristian Hirschmentzel, který na Velehradě zastával funkci kanovníka na konci 17. století. Čerpá z něj, kromě jiných, také Jura Pavlica. No, a k těmto základním třem zdrojům inspirace přibývá ještě to, co člověk ve světě uvidí a uslyší. Kolikrát si s sebou nosíte motiv v hlavě a zbavíte se ho jenom tak, že ho zpracujete. To je pak krásná! Hodně mi dala práce na historických tancích. A i já jsem myslím pro ty tance dost udělal. Je jich hodně natočených. Spolupracoval jsem třeba s naší přední choreografkou historických tanců Evou Kröschlovou na knížce „Řadové tance 16. století“. Tož to byla práce pro radost!

Člověk má mít jednu schopnost - umět se podívat na ten svůj milovaný folklor zvenčí. Když se mu věnujete celý život, podléháte klamným

Sourozenci Rokytovi (Karla Kremplová, Břetislav, Karla a Jan) na oslavě Janových padesátin v r. 1988 z rodinného fotoalba

Jan Rokyta se svými syny Janem a Pavlem v r. 1990

z rodinného fotoalba

dojmům, že to je to nejlepší na světě. Tak to není. Jsou i jiné krásné věci. Každý folklorista by to měl vědět. Umět se podívat na ten svůj folklor z rozhledny jiného žánru. Těch deset let s vážnou muzikou mě také učinilo tím, čím jsem.

Vaše hudební činnost je opravdu rozsáhlá a pestrá – od folklorního muzicírování s nejrůznějšími moravskými soubory, přes tvorbu hudebních doprovodů k filmům či divadelním inscenacím, realizaci rozhlasových folklorních seriálů až k rekonstrukci a realizaci díla starých mistrů s komorními Pražskými madrigalisty. Kromě toho jste členem programové rady Mezinárodního folkloristického festivalu ve Strážnici a autorem mnohých scénářů hudebních kulturních pořadů.

Existuje v této oblasti ještě nějaká aktivita, která Vás cíleně láká k hlubšímu studiu a které byste dnes dal přednost před ostatními?

Takových je! Velice rád bych udělal zmiňované Anně Kutějové nějaký písemný památník. Chtěl bych se tomu věnovat příští rok. Chtěl bych vydat její rozkošné paměti spolu se zpěvníkem a samozřejmě s ilustračním CD, protože mám i záznamy jejího hlasu. Existuje také spousta nádherných nahrávek z jejího repertoáru s Jožkou Lažou, Jarmilou Šulákovou a dalšími předními valašskými zpěváky. Myslím, že jsem to ještě dlužen! Dosud jsem si ten rodinný poklad nechával pro sebe a čerpal jsem z něj. Ale teď si myslím, že přišel ten pravý čas dát vše na papír, opatřit komentářem, srovnat písně s jinými sbírkami atd. Tato žena si to velice zaslouží! Lidová píseň mi dala celý život a já se jí to snažil také celý život vracet. Na tu práci se velice těším.

Je možné přicházet v lidové hudbě a kultuře vůbec ještě s něčím novým nebo je její pravá hodnota v tradicionalismu?

To se nedá rozdělit. Tradiční jsou jistě hudební návyky a charakteristiky. O ty ten materiál nesmíte připravit! Na druhé straně je tu opravdu ještě hodně cest, kterými jsme zatím nešli. Dnešní dvacetiletí hrají úplně jinak, než jsme hráli my v jejich letech. Hráči jsou většinou dobře hudebně vyškoleni, znají své řemeslo. Bohužel, bývají dnes méně poetičtí a více realističtí. Mladí jsou však předurčení nové cesty hledat. Mám rád, když se skládají nové písničky. Velice to obdivuji a velice to doporučuji s tím, že se to samozřejmě pozná. Poetika nových písní nemůže být ještě generacemi obroušena stejně jako ta, kterou známe ze sbírek. Často na nové písničky narazím, ale mlčím, abych

toho tvůrce – motýla moc nevyplašil.

Co Vám v profesionálním životě přineslo největší uspokojení? A naopak rozčarování?

Lidé. A někdy dokonce titíž. Někdy vás dokážou nadchnout, jak dokážou realizovat vaše představy, dokonce je kolikrát i předčí, ale na druhé straně vás úplně překvapí, jak se chovají. Ale co mně přineslo vůbec největší osobní uspokojení, jsou moje děti. Pokud jsem bohatý, tak jen svými dětmi. Jsou z nich pořádní lidé a dobří muzikanti. Ptala jste se sice na umělecké uspokojení, ale ono to s tím souvisí – i děti mohou být malými uměleckými díly.

Narodil jste se a muzicírovat začal na Valašsku, v Ostravě žijete po celý svůj produktivní život, spolupracujete s mnohými českými a moravskými soubory, cestujete po světě.

Cítíte se být Valachem, Ostravanem, Moravanem nebo Evropanem?

Cítím se být především Valachem. To jinak nejde a je to na prvním místě. I když Vaculík napsal v jednom ze svých fejetonů: „Ve škole jsme se i my s Janem Rokyťou nejdříve dozvěděli, že jsme Češi, a až potom jsme zjistili, že jsme Valaši.“ A tak to bývá. Ale jsem typ člověka, který dokáže vnímat více regionů a dokáže jim i rozumět. Jsem takový „folklorista obecný“.

Fyzický kontakt s Valašskem mi vždy nahrazovala muzika, které jsem se věnoval. Letos v září to bylo přesně padesát let, co jsem odešel z Jasenné, abych se tam už nastálo nevrátil. Odcházel jsem odtamtud v patnácti letech, protože jsem odejít chtěl. Hlavně od pudy. Tehdy mi mladický rozlet brzdil kravský řetěz otačený na ruce. Hned při prvních krůčcích Ostravou jsem potkal osobnost Ivo Stolaříka, a on mne tak uchvátil svým gentlemanstvím, znalostmi a způsobem chování, že se mi v tom městě docela zalíbilo. A žiji tam dodnes.

Vypořádávají se muzikanti – folkloristé snáz s životními nástrahami a těžkostmi?

Muzikantství není žádný všelék. Někteří muzikanti překonávají nástrahy života snáz, protože mají muziku v sobě velice silně zarostlou a ona jim vše nahradí. Ale bývá to i opačně. Protože jsou více senzibilní, a to muzikanti většinou jsou, snázejí špatné věci hůře. Já patřím k těm prvním. Muzika mě vždycky v problémech podržela nad vodou. Víte, je to na principu, že život má sestávat hlavně z okamžiků, kdy se máme na co těšit. Pokud tomu tak je, můžeme mluvit o štěstí.

Děkuji za rozhovor a přeji Vám za redakci a všechny Valašska i hudbymilovné čtenáře pevné zdraví a ještě hodně potěšujících životních okamžiků.

Jan Rokyta s dr. K. Pavlíškem jako moderátor pořadu „O Valašsku po valasky“, Vsetín 1998

Foto M. Langer

Valašští pastuchové v Zubří

z vánočních lidových zvyků na Valašsku

Pastuši Reprodukce obrazu Františka Podešvý

Tři hoši, obyčejně školáci z horní školy, oblečení v košili, kterou mají přepásanu přes ramena do kříže, s ozdobnými pásy (na způsob kněžské štol), v čakách s perím – rozličné olepených, 2 s obušký v rukou, jeden s čakadem, chodí od Božího narození do Tří králů po dědině, aby si vyptali nějaké dárky.

Pastuši z Nového Hrozenkova – Vranče v r. 1932

Foto K. Bukovský; FA MRV ve Vsetíně

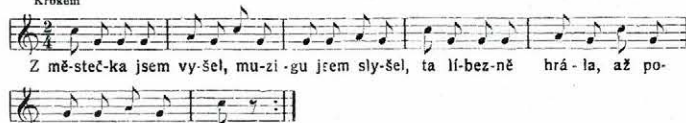

Pastuši ve Valašském muzeu v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm v r. 1991

Foto H. Jabůrková; FA MRV ve Vsetíně

Báča zpívá:

Krokem

Z mě-štec-ka jsem vy-šel, mu-zi-gu jsem sly-šel, ta lí-bez-ně hrá-la, až po-

po-ska-ko-va-la, hop!

(Týmže nápěvem)

Štafa: Bratři, milí bratři,
dozajista patřl,
bysme šli k Betlému
k Ježíšku malému — hop!

Gryca: Ovce, milé ovce,
ať vás pase kdo chce,
já vás pásť nebudu,
rať k muzice půjdu.

Báča, Štafa, Gryca sednou na obušky a hlavy k sobě schouli.

Musíme si poléhati,
po robotě spočívati.
Mičudo, spíš? Slyšíš, jak andělé Boha chválí
»Gloria in excelsis Deo«?

Všichni zpívají:

Rychle

Po-běh-ně-me k Be-tlé-mu, k Be-tlé-mu, k Je-žíš-ko-vi [:ma-lé-mu:]
Já mu dám pár ku-fá-tek, ku-fá-tek, a Ba-ča [:ho-lou-bá-tek:]
Je-ště tro-chu žin-či-ce, žin-či-ce, sme-ta-ny do [:la-hvi-ce:]

Všichni:

Volněji

Pojď-me všich-ni do Be-tlé-ma, pojď-me všich-ni hbi-tě.
Na-ro-dil se nám Spa-si-tel, to ma-lič-ké dí-tě

Pokračují (učiní taneční krok valčíkovy):

Z nož-ky na nož-ku po-skoč-me tro-šku, vin-šuj-me, obě-tuj-me dě-fát-ku!

Všichni:

Rychle

Při tech na-šich ho-reč-kách, při tech na-šich do-leč-kách
ne-má-me nic na svém jmě-ni, vy-spěm se na ka-me-ni.
Když se bu-ček ze-le-ná, Va-lach hod-ně pe-něz má.
ve dne u mí ko-ze pásť, v no-ci u mí hod-ně krást, hop!

Všichni:

Ze-le-nej se, buč-ku, z ti-cha po-ma-lu-čku,
jak se roz-ze-le-niš, tak se roz-ve-se-liš, hop!

Štafa mluví: A třeba si ty ten generál Báča,
co z tebe tu žinčicu tlačá,
neruším já tvé fajary,
když jsem ti dal tři dolary.

Báča: Skákaly z vysoka koze
a přišly na to velké mraze.
Víš kozičko, co?
Já mám takového koníčka,
co z něho kořalenka teče,
musím si poplhati
a na zdraví užívati.

Gryca, pokloň se!

Gryca: Před kým?

Báča: Před Ježíškem.

Gryca: Kde ho máš?

Báča: V Betlémě.

Gryca: Ba věru není!

Báča: Ba věru je.

Gryca: Vřak jsem se poklonil, až jsem si koleno zlomil. (Poklekne.)

Úryvek z vánoční lidové hry, publikované ve Sborníku musejní společnosti ve Valašském Meziříčí, číslo 13, 1907, str. 43 – 48.

Obsáhlou vánoční kolední hru s texty i nápěvy zapsali Al. Pozbyl a učitel Jos. Dubský.

Ze dvou variant těchto dříve na Valašsku rozšířených vánočních obchůzek „betlemářů“, „valaši“ je hra ze Zubří spíše slovenského typu „betlemářů“, avšak s prvky varianty „valachů“ (O. Sirovátka: Pastýřské kolední hry na Valašsku. Naše Valašsko 14, 1951, s. 111 – 124).

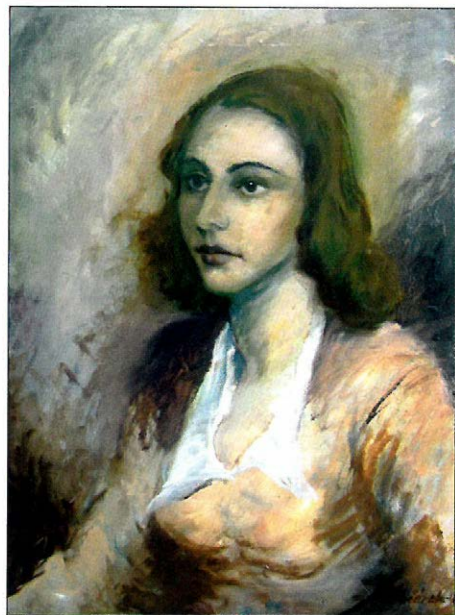
Připravily H. Jabůrková a Eva Urbachová

ZIMNÍ KRAJINA, olej, 1952

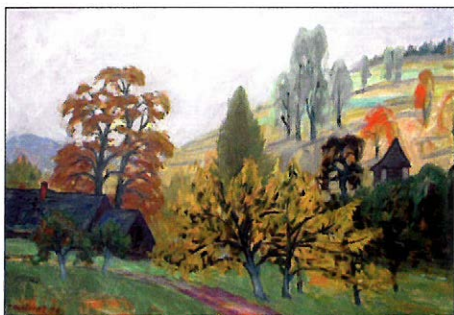

Z HUKVALDSKÉ OBORY, olej, nedatováno

PORTRÉT DÍVKY, olej, 1947

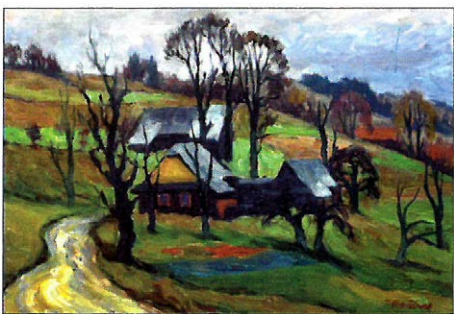
Reprodukce obrazů M. Janiš

PODZIM - ZDĚCHOV, olej, 1. pol. 60. let

VJEZD DO ZDĚCHOVA, litografie, 1983

SOLÁŇ, olej, polovina 60. let

V ATELIÉRU

Akad. malíř Jan HRNČÁREK se narodil 15.8. 1918 ve Fryčovicích. Učňovská léta prožil v dílně dekorativního malíře pana Drobného v Místku. Prvního profesionálního vedení se mu dostalo od krajináře, odchovance mnichovské Akademie O. Schüllera ve Frýdlantě nad Ostravicí (1938-1942). Ve studiích pokračoval v Praze na tzv. Škole Mánesa (1942-1944, u V. Sychry, J. Lieslera, M. Maliny, V. Tittelbacha a R. Wiesnera) a na AVU (1945-1949) v krajinářské specialce O. Nejedlého. V roce 1949 absolvoval katedru dějin umění pražské FF UK. Po návratu do rodného kraje se trvale usazuje ve Frenštátě pod Radhoštěm a od roku 1968 se jeho druhým domovem stává ateliér na Prostřední Bečvě. Podnikl řadu cest po Evropě a v závěru 60. let uskutečnil v zahraničí několik autorských výstav, a to v Curychu a Liverpoolu. Na území ČR vystavuje už od roku 1943. V roce 1983 byl jmenován zasloužilým umělcem. Jan Hrnčárek je doslova „dvorním“ malířem beskydské krajiny, kterou zobrazuje technikou oleje, tempery, akvarelu, ale i kresbou a litografií. Příležitostně se věnoval i užitému umění – užité grafice a tapisérii (art protisu).

Letos v srpnu jste oslavil své životní jubileum a každé výročí přímo vybízí k pohledu zpět, k bilancování proжитého času. K čemu se ze svého uměleckého života ve vzpomínkách s radostí navracíte?

Ke svému mládí. Rád vzpomínám na svá pražská studia a vůbec na svůj pobyt v Praze, kam jsem na pozvání přátel přišel na podzim roku 1942. Byla okupace a poté nelehká poválečná doba, ale pro mne to byla krásná léta. Poznal jsem spoustu zajímavých lidí a skutečných osobností. Jen kolik jich bylo mezi mými učiteli a profesory... A z každého z nich člověk něco „pochytil“, vyzískal z jeho vědomostí, dovedností, moudrosti. Nabyté teoretické vzdělání mi v mém dalším životě umělce-malíře doslova umožnilo „být si jistý“ tím, co dělám a jak to dělám.

Mezi Vašimi učiteli v Mánesu byli sami figuralisté. Co Vás přivedlo ke krajinomalbě?

V mém životě došlo k několika „náhodám“, důležitým osudovým okamžikům, které nakonec přirozeně vyústily v mé povolání malíře-krajináře. V době války zastupovala Sychrova malířská škola roli Akademie a byla zaměřená na figuru, akt, portrét. Byla to velmi dobrá škola, ale tihl jsem vždy ke krajinomalbě a chtěl jsem získat potřebné teoretické i praktické znalosti o ní. Hledal jsem učitele. Byl mi doporučen Vincenc Beneš, ale jevil se mi dosti impresionistický. Mému naturelu, citění byla bližší tvorba O. Nejedlého, ke kterému jsem během roku 1943 chodil na korektury, a po znovuootevření Akademie jsem vstoupil do jeho krajinářské speciálky. Jezdívají jsme často do plenéry a profesorův přístup k nám žákům byl velmi osobní...byl to skutečně vzácný člověk.

Otakar Nejedlý poté, co se dozvěděl, že pocházíte z kraje poblíží Janáčkových Hukvald, pronesl údajně tato proročká slova: „Z Vás může být jedině krajinář.“ Měla malebnost Vašeho rodného kraje opravdu tak silný vliv na volbu malířského žánru?

Ano, jistě měla. Vyrůstal jsem v Kozlovicích a od dětství jsem rád maloval „bránu“ do úzké soutěsky kolem Hukvaldské obory. Můj rodný kraj, tamější stráně, drobná políčka, trnčí a vrabčinky na mezích... má prostě charakter Valašska a ten jsem se snažil vždy zachytit. Táhl mě to poté i dále na Rožnovsko, na Soláň...většinou jsem maloval přímo před motivem. Obzvláště nyní na podzim je radost „vejít“ do přírody, do její překrásné barevnosti prozářené plody jeřábů. Ale příliš ostré podzimní slunce jako umělé osvětlení krajinu roztříští a pro nás malíře není vhodné. Vyhledávám rozptýlené světlo, které prostor zceľuje a tvarům-formám ponechává jejich svéráz...

Děkují za rozhovor. A přejeme Vám pevně zdraví a dobré světlo na Vašich toulkách přírodou, při nichž vznikají tak citlivé portréty milovaného kraje.

-OM-

HUDOUCÍ ANDĚLÉ, 18. stol., dřevěné plastiky bez povrchové úpravy, v.78 cm a v.83 cm

*„Zpívejte, andělové, vy nebeští žáčkové,
narozenému Ježíši Pánu poníženému,
jenž zstoupil s nebe, ponížil sebe,
člověče, to všechno jest pro tebe.
Muziku, andělové, hned dělejte, zpěvákové!“*

(ze sbírky Kaple královská zpěvní a muzikální od Václava Karla Holana Rovenského (1644-1718))

První sloka barokní duchovní písně *Zpívejte, andělové* uvozuje radostnou atmosféru vánočního času. Zpěváci na kůru vyzývají nebeský chór k oslavě narození „miláčka malého, Spasitele milého“, jak jinak než hudbou a zpěvem. Pozemské i andělské hlasy tak splývají v libezné polyfonii oslavující vykupitelné „sestoupení nebe na zem“.

Obrazně je spojení obou sborů - nebeského a pozemského - vyjádřeno v sakrálním umění např. figurální výzdobou kostelních kůrů. Příkladem této výzdoby je i dvojice dřevěných sošek andělů ze sbírek valašskomeziříčského muzea. Protějškové plastiky andělů - jeden hrající na loutnu a druhý dle starých muzejních záznamů na housle - jsou vzadu vyhloubené a spočívají v esovitě zvlněných pozicích na říms segmentových nástavců-podstavců. Sošky jsou poškozené a neúplné (andělovi s loutnou schází hmatník nástroje a část chodidla pravé nohy, druhému předloktí levice (i s houslemi?) a několik článků prstů pravice (i se smyčcem?), oběma chybí po jednom křídle). V minulosti byly řezby radikálně zbaveny povrchové úpravy (polychromie či bílé leštěného nátěru?) a neoddělně doplněny o chybějící fragmenty (např. o vložku na loutně).

Jako sbírkové předměty muzea jsou v evidenci poprvé zaznamenány na počátku 50. let 20. století, ale lze předpokládat, že patří ke starším muzejním sběrům. V roce 1911 se o nich zmiňuje Eduard Domluyil v novinovém článku o historii farního kostela ve Valašském Meziříčí otiskem v *Novinách zpod Radhoště*, kde uvádí: „Některé sochy ze dřeva řezané stářím utrpěly a bylo již třeba z kostela je odstranit... krásní an-

dělé s hracími nástroji, kteří chór zdobili, jsou nyní umístěni v přední muzejní.“ (Roč. 13, č. 40, 30. 9. 1911, s. 1.) Zda-li byly plastiky andělů již tehdy sbírkovými předměty muzea či pouze deponátem v muzejní expozici, umístěné v té době na valašskomeziříčské radnici, nelze z Domluyilovy noticky určit. Nicméně se z ní dovídáme podstatnou informaci o jejich původu.

Farní chrám Nanebevzetí P. Marie ve Valašském Meziříčí se vzhledem k svému významu děkanského kostela vyznačoval vůči ostatním (filiálním) kostelům ve městě nejvyšším, a doposud nejzachovalejším, barokním mobiliářem. Při požáru kostela v roce 1726 bylo poškozeno, popř. zničeno, dosavadní vybavení a v průběhu tohoto století nahrazováno pozdně barokním inventářem. V západní části kostela byl zbudován zděný a nad ním dřevěný kůr. Varhany zde byly instalovány nejpozději k roku 1764, kdy jsou v Děkanské matrice výslovně uvedeny. Na základě daných faktů a slohového charakteru hudoucích andělů je možné je datovat do doby kolem poloviny až 3. čtvrtiny 18. století. Naskytá se i srovnání muzejních plastik s dochovanou barokní sochařskou výzdobou farního kostela. Jistou typologickou spřízněnost a rokokové zabarvení výtvarného projevu vykazují s plastikami andělů subtilní soška sv. Jana Křtitele z nástavce bočního oltáře sv. Josefa a drobná socha Krista z vrcholu kazatelny. Jmenovaná díla poji nejen křehký půvab figur, ladné posunky, libezný, zasněný výraz, celkové zlyřičtění námětu, nýbrž i obdobné traktování rouch a plášťů, reliéfně mírně rozvedených do prostoru, s hravě členěným obrysem, jemnými, ostrými řasami a malebně mělkými ploškami mačkané drapérie.

Jak historie sbírkotvorné činnosti muzea dokládá, mnohé umělecké předměty (a nejen ty) časem „doslouží“ - at již opotřebením, změnou estetického vkusu, ztrátou funkce nebo vyčerpáním původního ideového obsahu - a často je před zánikem uchránily právě jen muzejní depozitáře, kde našly své útočiště, druhý domov a získaly nový smysl své existence. „Zrodily se“ pro nový účel - studijní, výstavní, osvětový...

O. Mehešová, K. Valoušková